IN LIBROS

ETHICORVM ARISTOTELIS AD NICOMACHVM,

ALIQVOT CONIMBRICENSIS
curſus diſputationes.

In quibus præcipua quædam Ethicæ diſciplinæ capita continentur.

VENETIIS. M. DC. VI.

Apud Iacobum Vincentium, & Ricciardum Amadinum.

PROOEMIVM.

PERFECTVM Philoſophum neminem poſſe euadere, qui Moralis ſcientiæ præceptis imbutus non fuerit, planè indicat, tum vulgata illa diuiſio, qua Veteres Philoſophiam, in Dialecticam, Naturalem, & Moralem diſtribuebant: tum quia vt ad bene beateq; viuẽdũ ita ad rectè philoſophandũ, perſpicere oportet, quid honeſtũ, quid turpe, quid amplectendum, fugiendũve ſit: cuius rei cognitio Philoſophiæ Moralis propria eſt. Hinc ijs, qui in bonarum artium curriculo verſãtur, doctrina hæc, quia ad alia tendentibus integra, atque omnibus abſoluta numeris explicari nequit, aliqua ſaltem ex parte tradi ſolet, debetque. Quod vt commodè ſeruari poſſet, è re fore iudicauimus, aliquot diſputationes conſcribere, in quibus potiora quædam ex ijs, quæ ab Ariſtotele libris Ethicorum ad Nicomachum ſparſim tractata ſunt; in ordinem, ſummamque redacta comprehenderemus. Omiſimus autem, vt in Meteororum, & Paruorum Naturalium libris, interpretationem Ariſtotelici contextus; non quòd eum negligẽdum putemus, ſed quia non quid ab alijs ſcriptum ſit, aut ſcribi a nobis poſſit, ſed quid Philoſophiæ auditoribus, certo annorum ſpatio eis præſcripto, enarrari queat perpendimus.

De hac diuiſione Ariſto 1. Top c. 12 D Aug. 8 de ciu. cap. 4. Alcin. i li. de doc. Platonis. Euſeb. initio li. 11. de præp. Eu.

Igitur ſcientiæ Moralis inſtitutum ac finis eſt, honeſtè viuendi rationem docere, probitate morum informare, atque ad felicem vitæ ſtatum perducere. Et quia homo, vt hoc pacto inſtituti informarique poteſt, vel ſpectatur in ſe abſque reſpectu ad multitudinem, ad quam alioqui pertinet, cùm animal politicum ſit: vel vt pars eſt domeſticæ communitatis: vel vt eſt totius Reipublicæ quaſi membrum: effectum eſt inde, vt hæc ſcientia tres contineat partes, Ethicam, ſiue Monaſticam, Oeconomicam ſeu Familiarem, Politicam ſeu Ciuilem. Quarum prima mores hominis in ſe abſolutè conſiderati componit: ſecunda domeſticam diſciplinam tradit, & ad propriæ familiæ gubernationem erudit: tertia optimam Rempublicam inſtituit, atque hominem dirigit, vt ea quæ ad regni totius ſtatum, & vniuerſale bonum ſpectant, probè exſequatur. De qua

Huius doctrinæ ſcopus.

 diuiſio-

diuiſione alcinous in lib. de Doct. Plat. c. 4. Philo Iudæus in lib. de Temulent. D. Thomas in 1. 2. quæſt. 48. art. 11. & initio lib. 1. Ethic.

Subiectũ. Subiectum totius Moralis ſcientiæ (quòd iam ex dictis facilè colligitur) eſt homo, vt liberè agit, & vt poteſt bonis moribus excoli, humanamq́ue felicitatem obtinere: ſic tamen acceptus, vt eius conſideratio tripartitam illam varietatem, de qua paulò antè egimus, comprehendat. Ethicæ, ad quam (vt mox dicemus) Ethicorum libri pertinent, ſubiectum eſt Homo primo modo ſumptus.

Ordo. Quem verò tum doctrinæ, tum dignitatis ordine, tota hæc facultas, inter alias diſciplinas locum vendicet, expoſuimus in * Phyſicis. E tribus eius partibus, Ethica doctrinæ naturæq́ue ordine reliquas duas præit: quia de re ſimpliciori diſputat, nimirum de homine ſecundùm ſe inſtituendo: qui ſimplicius quidpiam eſt, quam familia, quæ ex ſingulis hominibus; & regnum, quod ex ſingulis familijs ac ciuitatibus coaleſcit. Item, quia neceſſe eſt propriam vitam prius componere, quàm ad familiæ, aut Reipublicę gubernaculum accedere. Quare & Ariſtoteles initio Ethicorum ad Nicomachum, procœmium quoddam toti Morali doctrinę commune adhibuit; & in calce eiuſdem operis, ſeſe in progreſſu, & de Republ. & de ratione Legum ferendarum, diſputaturum promiſit.

* In proœmio totius operis.

IN

DE LIBRIS MORALIBVS
ARISTOTELIS,

Ac Priuatim de Ethicis ad Nicomachum.

CVM veteres Philoſophi in ſolam rerum naturalium peruestigationem, & ſcientiam incumberent, primus Socrates, teſte Xenophonte in lib de eius dictis, & Cicerone 1. Acad. quæſt dicitur philoſophandi ſtudium ad componendam vitam inflexiſſe eamq́; diſciplinam, quæ de moribus eſt, euocatam è cælo, in vrbibus, domibuſq́; collocaſſe. De qua ſubinde multa præclarè ſcripſerunt nobiliſſimi eius diſcipuli, Plato, & Ariſtoteles. Ac Platonis quidem extant Dialogi nonnulli, qui ad mores priuatos ſpectant, vt Mnemon, Eutyphro, Philebus, Crito: alij, qui ad publicos, vt Leges, & Reſpublica.

[Margin: 1 Lege Ariſtot. lib. 1. Met. ca. 6. & l. 13. c. 4 & de part. anima. c. 1 2 D. Aug. 8. de ciu. c. 3 3 Lact. li. 3 cap. 13.]

Ariſtoteles verò omnes huiuſce doctrinæ partes varijs operibus complexus eſt, videlicet libris circiter centum ſeptuaginta octo. E quibus ad nos peruenere de Ethicis decem ad Nicomachum, ſeptem ad Eudemum, duo qui dicuntur ἠθικὰ μεγάλα, *id eſt, Moralia magna: de domeſtica diſciplina duo, qui appellantur Oeconomica: de gubernanda Republica octo, qui Politica nuncupantur.*

[Margin: Lege Diony. Laer. & Plutar. in uita Ariſt.]

Cæteris in præſentia omiſſis, quod attinet ad libros Ethicorum ad Nicomachum, è quibus ea, quæ in haſce diſpu-

tationes coniecimus, magna ex parte petita ſunt: aduertendum, nonnihil de ipſorum Auctore diſſidij eſſe. Nam Tullius quinto de Finibus, ſuſpicatur compoſitos à Nicomacho, Ariſtotelis filio. Cui opinioni, quam alij quoque ſecuti ſunt, fauet ipſa operis inſcriptio. Dicuntur enim ἠθικῶν νικομαχείων, *id eſt, Moralium Nicomachiorum. Quæ verba non obſcurè ſignificare videntur, eſſe illos Nicomachi, id eſt, à Nicomacho ſcriptos. Aſſerendum tamen communi interpretum aliorumque iudicio, eiuſmodi libros Ariſtotelicos eſſe: vt teſtatur doctrina conuenientia, breuitas & pondus ſententiarum, argumentorum aculeus, contextus dictionis, & tota præcipiendi ratio. Item, quia in fine huiuſce operis remittit auctor lectorem ad ſuos libros de Republ. ſeu Politicorum, & lib. 6. c. 3. ad ſuos Analyticos: quæ opera conſtat Ariſtotelica eſſe. Nuncupantur ergo ij libri Nicomachij, non quòd à Nicomacho compoſiti fuerint, ſed quia ſunt Nicomachi, id eſt, Nicomacho non ſolùm inſcripti, ſed etiam paterni amoris affectu donati.*

Diſtributio doctrinæ Ethic. ad Nicomach.

Diſtribuitur hoc opus in libros decem. In quorum primo agitur, de fine, ad quem actiones humanæ diriguntur. In ſecundo, de Virtutibus generatim. In tertio, de Principijs honeſtarum actionum: in quo etiam inchoatur explicatio ſingularum virtutum. In quarto, continuatur earundem virtutum tractatio. In quinto, diſſeritur de Iuſtitia. In ſexto, de quinque habitibus intellectus. In ſeptimo, de Heroica virtute, de Continentia, & Incontinentia. In octauo, de Amicitia, eiuſque ſpeciebus. In nono, quædam ad Amicitiam pertinentia traduntur. In decimo, de Contemplatrice beatitudine diſputatur.

DISPV-

DISPVTATIO PRIMA.

DE BONO.

QVIA Philoſophię Moralis inſtitutum eſt, hominem ad fęlicitatem perducere, quæ fęlicitas bonus quoddam eſt, & vltimus humanæ vitæ finis: acturi paulò pòſt de fęlicitate, & ijs quibus ad eam peruenitur, prius de Bono, ac Fine diſſeremus; ſed curſim ac breuiter. Nam de fine, eiuſque multiplicitate, & cauſandi vi, copioſè ſcripſimus in 2. Phy. Auſcult. de bono autem in 4. Metaph. ex profeſſo agendum. Atque vt à boni definitione exordiamur, quærimus:

QVÆSTIO I.

Vtrum Bonum rectè definiatur id, quod omnia appetunt?

ARTICVLVS, I.

Videri non rectè definiri.

IN primo cap. lib. 1. Eth. commendauit Ariſtoteles illam Boni definitionem à Veteribus traditam [Bonum eſt, quod omnia appetunt.] Non deerunt tamen, qui eam minus probent; eo potiſſimum argumento, quòd homo non bona tantum, ſed etiam turpia mala que expetit. Itaq; præferunt illam, cuius auctor fuiſſe perhibetur Diogenes Stoicus, videlicet:]Bonum eſt id, quod eſt natura abſolutum:] quam etiam complectitur Tullius lib. 3. de Fin. & Simlicius in Epitect. cap. 5. Etſi hic paucis mutatis, aiens [bonum eſſe, quod ſecundum naturam cuiuslibet eſt, quatenus ſuam obtinet perfectionem.] Plotinus quoque

A Enn. 6. lib 7. c. 19. cenſet bonum definiendum, [participationem primi boni, quod ex ſe bonum eſt.]

Erit etiam qui aliam quærendum eſſe definitionem, hunc in modum probare contendat: Natura boni per id appoſitè declaratur, quod ad eius rationem maximè pertinet: ſed ad rationem boni maximè pertinet, ſe ipſum diffundere & communicare: igitur bonum debuit definiri,
B id quod ſe diffundit, ſeu quod eſt diffuſiuum ſui. Minor probatur in primis auctoritate D. Dionyſij cap. 4 de diui. nom. Deinde, quia videmus quanto aliquid eminentiorē naturæ gradū obtinet; tāto vniuerſaliorem habere ſe communicādi appetitum, ſuamq; bonitatem latiùs diffundere. Nam imperfecta in peculiare bonum proprij indiuidui duntaxat; perfecta in bonum ſpeciei; perfectiora in
C bonum generis; Deus autem, cuius eſt infinitè perfecta bonitas, in bonum totius entis fertur. Quare planum videtur nihil ad boni rationem magis ſpectare, quam ſeipſum diffundere.

D. Th. 3. cõt. Gẽt. cap. 34. Duran. in 2. d. 34. q. 3.

ARTICVLVS II.

Approbatur, enodaturque propoſita Boni definitio.

NOn eſt tamen, cur illa antiquorum definitio à nobis reijciatur, quàm communi Peripateticæ ſcholæ conſenſio amplexa eſt. Sed ab vberiorē eius intelligentia ſumendũ hic erit, quod alibi fuſiùs exponemus: videlicet, bonũ, quà bonum, ex ſua ratione formali (etſi alij ſecus opinentur) ſignificare relationem cõuenientiæ: quandoquidē bonum eſt obiectum appetitus; & vnumquodq; eatenus appetitur, quatenus conueniens eſt, vel conueniens putatur. At iſtiuſmodi cõuenientiā conſequitur appetibilitas, vt propria affectio, habens ſeſe ad bonũ, vt ad colorem viſibilitas: ſicut.n. calor viſibilitatis fundamentũ eſt; ita bonum appetibilitatis. Quare ſi bonum ex ſua formali ratione ſpectetur, definiendũ erit id, qđ cuiq; conueniens eſt: ſi verò expendatur ſecundum proprietates, quæ ipſum conſequuntur, quarum vna eſt appetibilitas rectè deſcribetur id, quod ab omnib. eſt appetibile, ſeu (nam eodē recidit) quod omnia appetunt. Vnde iam liquet, prædictam boni definitionem aptam idoneamque eſſe: licèt non à priori, ſed à poſteriori tradita ſit, vt annotauit D. Tho.

Lege Caie. in 2. diſt. 34. qu. 1. art. 3. ad con. 2. cõcl. Ferrar. 1. contra Gent. ca. 37. Caie. 1. p. q. 5. art. 1.

C

D

Cæterùm Euſtathius, alijque nonnulli credunt, eam non competere in bonum vniuerſe ſumptum; ſed in ſupremum duntaxat ſummumque bonum, quod eſt Deus. Pro qua ſententia facit, quòd non omnia quoduis bonum particulare appetunt. Non enim ignis appetit bonam valetudinem, quam animal; nec animal ſuperum locum, quem ignis. Nobis videtur in primis negandum nõ eſſe, eam definitionem ſuo modo accommodari poſſe ſummo bono, vt ad eum locum D. Thomas obſeruat. Nam cùm omnibus rebus ingenita ſit inclinatio ad bonum, omniſque actio in bonum feratur; & omne bonum ſit quædam ſummi boni participatio; conſequens eſt, vt omnia, ſaltem virtute & implicitè in ſummum

E

Quid in propoſita definitione explicetur.

A bonum tendant. Quod docet D. Auguſtinus 10. de Trinit. cap. 6. Et Boetius 3. de Conſol. Philoſ. proſa 2. tuetur quæ D. Thomas in 1. ſecundæ, quæſt. 1. art. 6. Et eius ſectatores varijs in locis. Verũ quia ratio illa appetendi implicitè & virtute, recondita eſt, ac non ita propria, atque adeò definitioni minùs apta; non videtur de illa intelligenda propoſita definitio. Ac quòd ab Ariſtotele in eum ſenſũ nequaquam accepta fuerit, ex eo oſtendi poteſt: quia eodem capite, quo definitionem hanc tradit, explicans, quànam ratione omnia appetant bonum, & quodnam bonum id ſit; docet ex finibus & bonis quæ appetuntur, alia amabiliora eſſe, alia minùs amabilia. Itaque nomine boni quod appetitur, non ſummum bonum duntaxat, ſed alia etiam peculiaria bona deſignat.

Capr. in 1. d. 1. q. 3. art. 1. Caie. 1. p. q. 82. art. 2.

B

C Nec obſtat ratio in contrarium adducta: licèt enim definitio illa ſingulis bonis primò non competat, quia non omnia quoduis particulare bonum appetunt: bono tamen in commune procul dubiò conuenit. Hoc enim expetunt omnia, cùm in ſingulis bonis, quæ res quæque optant, includatur. Ac bonis etiam particularibus prædicta definitio ſecũdaria ratione aptari debet: quia & bona particulatim ſumpta dici queunt appeti ab omnibus, quatenus vnaquæque res appetit ſuum bonum; & bonum cuiuſque eſt id, quod vnumquodque appetit. Quo etiam pacto in 1. Phyſ. Auſc. definitio illa principiorum. [(Principia ſunt, quæ nec eo ſeſe, nec alijs, ſed ex ipſis ſunt omnia) principijs particulatim ſumptos accommodatur. Dicuntur enim compoſita naturalia eſſe, id eſt, conſtare aut fieri ijs principijs ita acceptis: quia licèt non omnia è quibuſlibet indefinitè ſint, vnumquodque tamen eſt ex ſuis.

D

Quo pacto definitio boni ſingulis bonis accommodetur.

E Quod attinet ad definitionem à Diogene traditam: [Bonum eſt, id quod natura abſoluta eſt:] dicẽdum, eam potiùs eſſe definitionem perfecti, quàm boni: ſiquidem id ritè perfectum appellamus, quod quà tale abſolutum eſt in ſua natura: ſeu, vt alij apertiùs declarant, cui nihil deeſt vel ſimpliciter, vel in ſuo genere. Itaque bonum & perfectum, etſi apud Theologos & *Philoſophos* pro eodem

Perfectũ quid ſit.

dē ſæpe vſurpentur; differunt tamen inter ſe: quod bonū, ſi ſecundū ſuā propriā formalemq; rationem ſpectetur, ſignificat relationem conuenientis: perfectum verò (intellige vt eſt quid tranſcendens, & vt cum ente reciprocatur) importat negationem defectus, modò ante explicato.

Denique definitio Plotini, & illa alia quæ ex D. Dyoniſio colligitur, ita probādæ ſunt, vt ea de qua agimus minimè improbetur. Poteſt enim vna eademq; res diuerſa conſideratione, alio & alio modo aptè deſcribi. Illud autem hic obiter aduerte, cum bonum dicitur diffuſiuū ſui, ſub quadruplici cauſarū genere intelligi poſſe: ſub genere cauſæ finalis, quatenus motione metaphorica allicit appetitum: ſub genere cauſæ efficientis, quatenus aliud quidpiā efficit; vt lux lucem: ſub genere cauſæ formalis, prout ſeſe alteri tribuit ipſū actuando & perficiēdo; quo pacto forma ſe materiæ cōicat. Ad quem ēt modum pertinet ea communicatio, qua in myſterio incarnationis perſonalitas Filij humanitati aſſumptæ diuinitus tributa eſt. Sub genere cauſæ materialis, prout ſe alteri dat, fouendo ſuſtinendove illud: quæ cauſalitas eſt propria materiæ reſpectu formę; & ſubiecti comparatione accidentium quæ recipit. Vt igitur aliquid dicatur diffuſiuum ſui, ſat eſt aliquo horum modorum poſſe diffundi.

Quadruplici cauſæ genere bonū diffuſiuum ſui.

Quod autem obijciebatur, nos aliquādo mala appetere: facilè diluetur ab eo; qui dixerit, ſæpe nos appetere, quæ re ipſa mala ſunt, vt tamen aliquā boni ſpeciem induunt. Vnde Ariſtoteles lib. 2. Phyſ. c. 3. text. 31. docet, in ijs quæ optamus nihil referre, num ea bona ſint, vel bona appareant. Et cap. 1. lib. 1. Polit. ait, eius quod videtur bonum eſſe gratia, omnes omnia agere. Et in lib. de cōmm anim. mot. bonū ementitū locum boni tenere.

D. Th. in 1.2. qu. 8. ar. 1. & 1. Ethic. lectio. 1. & 3. cōtra Gent. c. 19.

ARTICVLVS I.

Quonam appetitu omnia bonum appetant?

Appetit' duplex.

IVre hic quiſpiam rogarit, quonam appetitu omnia appetant bonum? Pro quo ſciendum, appetitum aut eſſe innatum, aut elicitum. Appetitus eſt [propenſio ingenita ab auctore naturæ, qua vnū quodque ad id, quod ſibi conueniens eſt inclinatur.] Hic verò appetitus in tria membra diuiditur: in naturalem, ſenſitiuum, & intellectiuum. Appetitus naturalis, eſt [appetitus innatus, quo res abſq; vlla notitia inclinatur in id, quod ſibi cōueniens eſt. Atque hoc modo non ſolum appetitus, quo materia expetit formam, eſt appetitus naturalis, ſed etiam vis intelligendi, quatenus eſt inclinatio ad intelligibile: imò & facultas volendi, vt eſt, propenſio ad volibile, ſpectata in ſe abſq; vlla operatione. Appetitus ſenſitiuus eſt [appetitus innatus, quo res fertur in bonum ſibi conueniens, præeunte notitia ſenſus. Diſtribuiturq; in iraſcibilē, & concupiſcilē de quib. in progreſſu. Appetitus intellectiuus, eſt [appetitus innatus, quo res appetit bonū ſibi conueniēs, prę uia notitia intellectus:] quia appetitus nihil eſt aliud, quā volūtas. Deniq; appetit' elicitus, eſt [appetēdi actus, quo potētia, preeunte cognitione fertur in ſuū obiectū. Huiuſmodi ſunt amor, ſpes, deſideriū aliaq; id genus affectiones aīę, quib. in res ab intellectu, aut ſēſu ppoſitas icitamur.

Appetit' elicitus.

Hinc facilè iam erit propoſitæ dubitationi occurrere: videlicet appetitum, quo omnia bonum appetunt, eſſe indiſcriminatim quemlibet ex ijs appetitibus quos recenſuimus. Vt enim ex ipſorum definitione conſtat, omnes in bonum feruntur; etſi nec eodem pacto omnes, nec in cunctis rebus omnes inſint. Nam ea quę cognitione carent, appetitum naturalem duntaxat ſortita ſunt; bruta naturalem & ſenſitiuum; homines naturalem, ſenſitiuum, & intellectiuum.

Reſpōſio ad propoſitā dub.

Erit tamen qui ita obijciat: Appetitus ſenſitiuus ſuapte natura eſt propēſus ad malum: ergo non omnis appetitus eſt inclinatio ad bonum. Probatur antecedēs, primùm ex illis verbis Gen. 8. [Senſus hominis ab adoleſcentia ſua proni ſunt ad malum.] quæ verba potiſſimum de appetitu ſenſitiuo intelliguntur. Deinde, quia Concil. Triden. ſeſſ 5. docet, concupiſcentiam (quæ eſt appetitus ſenſitiuus) interdum vocari ab Apoſtolo peccatum, quia à peccato eſt, & ad peccatum inclinat: vnde & fomes peccati dici conſueuit.

Obiectio.

Huic

Huic obiectioni occurrendum eſt: appetitum ſenſitiuum dici inclinari ad malum, quia cum feratur in bonum iucundum vt in proprium obiectum, plerumque accidit, quod ei iucundum & delectabile eſt, rectę rationi & legi diuinæ aduerſetur. Quo ſpectat illud D. Pauli ad Gal. 5. [Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, & ſpiritus aduerſus carnem.] At quãuis appetitus in iſtiuſmodi malum, hoc eſt, in id quod à recta ratione alienũ eſt, tendat, ideoque peccatum & fomes peccati vocetur, vt Concilium Tridentinum explicat; haud propterea ferri definit in bonum naturæ ſuæ conueniens: ſicq; adhuc ratum manet, appetitum eſſe inclinationem ad bonum, accepta latè boni appellatione, ſiue id à recta ratione deflectat, ſiue non.

A Probant verò ſuam ſententiam hiſce potiſſimum argumentis. Ita ſe habet bonum ad appetitum, ſicuti verum ad intellectum: ſed intellectus poteſt intelligere falſum ſub ratione falſi: ergo & voluntas poteſt appetere malum ſub ratione mali. Secundò: voluntas eſt libera: ergo ſi hac in re experiri libertatem velit, nihil obſtabit, quo minus arbitratu ſuo aliquo malum, qua malum, optet. Tertiò: qui æternis inferorum ſupplicijs puniuntur, habent, uoluntatem ad malum obfirmatam, voluntq; flagitia, propterea quod ſciant illa Deo diſplicere: quin etiam in hoc uitæ ſtatu, qui alios odere, optãt eis mortem, dedecus, aliaq; eiuſmodi, quia mala ſunt: igitur voluntas appetit malum, qua malum.

1. argu.

2. argu.

B 3. argu.

QVAESTIO. II.

Vtrum omnis appetitio feratur in bonum.

ARTICVLVS I.

Quibus argumentis pars negatiua oſtendi videatur.

IN hac diſceptatione ad negantem partem deflexere Gabriel in 2. d. 6. q. 1. Ocha mus in 3. d. & q. 13. ad du. 3. Angeſtus Moral. cap. 2. aliiq; nonnulli, afferentes, poſſe voluntatem appetere malum qua malum, & repudiare bonum qua bonum. Aiunt enim bonum bifariam vſurpari: uno modo, prout diſtribuitur in honeſtum, utile & delectabile, altero, quatenus idem eſt atque volibile: ſimiliterque malum vel ſumi, vt diuiditur in turpe, inutile, & moleſtum; vel vt idem eſt ac nobile. Tum ſtatuunt, voluntatem nihil poſſe appetere, niſi ſub ratione boni poſteriori modo; poſſe tamen velle aliquid non ſub ratione boni ſecundùm priorem ſenſum: ſimiliterque nihil poſſe nolle niſi ſub ratione mali ſecundo modo; poſſe tamen aliquid nolle, non ſub ratione mali primo modo.

C

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua: diluunturque aduerſariorum argumenta.

ASſerendum tamen eſt, omnem appetitionem tendere in bonum: vt docet Ariſtoteles lib. 8. Ethic. cap. 2. li. 1. de Repub. cap. 1. lib. 3. de Anima, cap. 10. lib. 6. Top. cap. 4. D. Dionyſius 4. cap. de

D diuin. nomin. D. Thom. in 1. 2. quæſt 8. art. 1. Durandus in 1. d. 46. q. 2. Marſil. in 2. q. 16. art. 5. Buridanus 5. Ethic. q. 5. & alij. Probaturq; ex eo quia bonũ eſt obiectum appetitus: nulla uerò potentia fertur niſi in ſuũ obiectũ. Secũdò: quia quo unumquodq; melius eſt, eò magis ad ſui amorem allicit: id aũt planè indicat bonitatem eſſe, quæ in qualibet re appetitũ ad ſe rapit. Itaq; licet obiectum formale uoluntatis ſit uolibile, ſicuti obiectum

E formale uiſus eſt uiſibile, tamen bonum, ut diuiditur in honeſtum, utile & iucundum, non minus latè patet, quã uolibile ſiue appetibile. Vnde abſolutè pronunciandum eſt, uoluntatem nihil poſſe uelle, quod non aliquam rationem boni, ſeu ueram, ſeu adumbratam obtineat.

Prima ratio.

Secunda.

Ad primum argumentum eorũ, quæ pro contraria parte attulimus, dicẽdum erit:

Sol. art. 1. aduerſæ partis.

eritːita ſe habere appetitum ad bonum, A
vt intellectus ad verum, quatenus ſicuti
intellectus non aſſentitur, niſi ei quod ip
ſi tanquam verum offertur; nec diſſen-
ſum exhibet, niſi ei quod ipſi repræſen-
tatur tanquam falſum: ita voluntas non
amplectitur, niſi id quod ei tanquam bo
num obijcitur; nec repudiat, niſi id quod
ipſi proponitur ſub ſpecie mali.

Sol.2. Ad ſecundum, conceſſo antecedente
negetur conſecutio: non enim ad liber-
tatem voluntatis ſpectat, vt poſſit in ma B
lum, quà malum eſt, tendere, alioqui
poſſet vagari extra metas ſui obiecti.

Quia tamẽ ſuam experiri libertatem
habet rationem boni iucundi, non nega-
mus, poſſe quempiam velle aliquod ma-
lum ſub ea notione: ſed hoc non eſt velle
malum, quà malum; ſed vt apparet bo-
num, ſeu prout ob experientiam liberta
tis delectabile ſit.

Sol.3. Ad tertium reſpondendum: damna-
tos velle flagitia & diſplicentiam Numi- C
nis diuini, ſub aliqua tamen adumbra-
tione boni: non quidem honeſti, cum
omnẽ honeſtatis amorem depoſuerint;
ſed vt quidpiam ſibi conueniens, ad ex-
plendam iram & odium in Deum, à quo
puniuntur. Quod ſimiliter dicendum de
ijs qui alijs mala optant: nimirum opta-
re, illa tanquam media ad capiendã vin-
dictam, aliumve eiuſmodi finem obtinẽ-
dum, à quo tale obiectum aliquam boni
ſimilitudinem mutuatur. D

QVÆSTIO. III.

De diuiſio Boni in commune.

ARTICVLVS I.

Variæ bonorum diuiſiones.

QVænã res eſſent in bonis
numerãdæ, & quæ bona
quib. excellerẽt, magna
fuit in ſcholi Philoſopho
rũ concertatio: vt conſtat
ex ijs, q̃ tradidit D. Au-
guſtinus lib. 9. de ciuit. Dei, c. 4. Cicero
in lib. de Fin. & 1. Acad. q. Seneca in lib.
qui inſcribitur, Quod in ſapientem non A
cadat injuria.

Sed omiſſis nunc eiuſmodi controuer
ſijs, aliquot bonorum diuiſiones, quæ ce
lebriores ſunt, in medium afferemus. Pla
to 1. de Leg. diſtribuit bona, & in diuina
& humana. Bona diuina dixit eſſe, proui-
dentiam, temperantiam, juſtitiã, fortitu-
dinem. humana, valetudinẽ, formam, ro-
bur, diuitias. Ariſtoteles 1. Ethic. c. 6. bo
num diſtendit in decẽ Categorias. ſubſtã
B tiam, quãtitatem, qualitatem, &c. Idem
lib. 1. magn. Moral. cap. 3. & 1. Rhet. ad
Theodect. cap. 5 poſt Platonem lib. 3. de
Leg. docet, bonorum alia eſſe bona ani-
mi; vt virtutes: alia corporis; vt vires, ſa-
nitatẽ: alia exteriora; vt diuitias, famam,
honorem, dominatum. Quam diſtribu-
tionem tam Peripatetici, quam Acade-
mici veteres celebrarunt.

D. Auguſtinus lib. 2 de libero arbit. c.
19. & in lib. de cognit. veræ uitæ, cap. 7.
C quadripartitam inculcat bonorum va-
rietatem, ſecundum quatuor gradus re-
rum, nimirum exiſtentium, viuentium,
ſenſibilium, & intelligentium. Idem ſu-
per Pſal. 134. diſtribuit bonum, in bonũ
quod per ſeipſum bonum eſt; & in bonũ
quod ab alio eſt bonum: hoc eſt, in bonũ
per ſuam eſſentiam, & bonum participa-
tione. Eſt autem ſolus Deus bonus per
ſuam eſſentiam (quomodo Patres inter-
pretãtur illud Chriſti Domini, Lucæ 18.
[Nemo bonus, niſi ſolus Deus.] Tũ quia
D ſolus Deus ex ſua eſſentia independen-
ter à quodlibet alio bonitatẽ habet: tum
quia omnis diuina perfectio, tam mora-
lis, quàm naturalis, & deniq; omnis for-
malis perfectio in Deo exiſtẽns, vt poten
tia, ſapientia, iuſtitia, eſt ipſa diuina eſſen
tia. Quod nulli creaturæ conuenit: nec
enim, verbi gratia, virtus aut ſapientia
Angeli vel hominis, ipſe Angelus aut ho
mo ſunt.

E Alij ita diuidunt bonum, vt quædam
ſunt maxima, alia media, alia infima; vt
maximè ſint virtutes, quibus rectè viui-
tur, media, animæ facultates, ſine quibus
vt nec viuere, ita nec rectè viuere quiſ-
piam poteſt; infima, bona corporis, & for
tuita temporariaq; omnia.

AR-

ARTICVLVS II.

Diſtributio Boni in Honeſtum, Vtile, & Iucundum.

PRęter ſuperiores diuiſiones alia quoque eſt, quā afferunt Ariſtoteles li. 2. Ethic. c. 3. D. Ambroſius in lib. de Offic. cap 9. Tullius 5. Tuſc. quæſt. alijque auctores communi conſenſu: nempe in bonum honeſtum, vtile, & iucundum, ſiue delectabile cuius partitionis ratio explicatur à D. Thoma 1 part. quæſt. 5 ar. 6 in hunc ferè modum: Vnumquodque dicitur bonum prout appetibile eſt, & vt terminat motum, ſeu quaſi motum facultatis appetentis. Motus autem terminatur ſimpliciter quidem ad vltimum; ſecundùm quid verò ad medium, quo ad vltimum itur: & vltimum quidem, vel ſe habet vt res quæ per ſe appetitur, vel vt quies in re adepta. Neceſſe ergo eſt bonum trifariam dici: nimirum id in quod tendit appetitus, tanquam in rem per ſe deſideratam, vocaturque bonum honeſtum: & id ad quod fertur, tanquam ad medium quo quidpiā aſſequatur, quod dicitur vtile: & id quod terminat motū, vt quies ſiue delectatio, quæ capitur poſt adeptionem rei, quod nuncupatur bonū iucundum. Fit tamen interdum, vt vna eademque res, diuerſa conſideratione ſ honeſta ſit, vtilis, & delectabilis: vt dilectio Dei, quæ in ſe actio quædam honeſta eſt, & ad beatam vitam conſequendam vtilis, & cum animi voluptate, delectationeq; exercetur.

Ratio pro poſ. diuiſionis.

A B

Eſt autem prædicta diuiſio, vt aduertit loco cit. D. Thomas, non vniuoci; ſed analogi, quod à ſuis membris inæquabiliter participatur. Primò enim dicitur de honeſto, ſecundò de delectabili, tertiò de vtili: quia honeſtum appetitur propter ſe, vtile propter honeſtum, delectabile verò poſſeſſionem rei commitatur. Lege etiam M. Albertum 1. part. ſum. tract. 6. quæſt. 26. mem. 1. Capreolum in 1. d. 3. art. 1 in ſolut. argum.

DISPVTATIO SECVNDA.

De Fine.

QVAESTIO I.

Vtrum Finis, & Bonum idem ſint.

ARTICVLVS I.

Quæſtionis in vtramque partem diſputatio.

POſt tractationem Boni, ſequitur vt de Fine diſputemus. Ac primum negatiua pars controuerſię ex eo oſtenditur: quia bonum, qua bonum, ſignificat relationem conuenientiæ; at finis, qua finis, importat relationem cauſę finalis. Vnde & bonum definitur id, quod conueniens eſt: finis verò id, cuius gratia cætera fiunt.

C

Ratio boni, & finis.

Secundò, quia bonitas diuina, comparatione actus diuini amoris, non habet rationem finis: alioqui diuina bonitas exerceret cauſalitatem aliquam erga diuinum actum, ſicque in Deo aliquid eſſet cauſatum; quod nefas eſt dicere. Quare aliquid bonum eſt reſpectu alicuius, quod reſpectu illius non eſt finis.

E contrario, quòd finis, & bonum idē ſint, poteſt ſuaderi primùm, quia id ſupponitur ab Ariſtotele lib. 2. Phyſ. cap. 3. text. 31. & 1. Eth. c. 1. Deinde, quia cum

bonum

bonum ſit quod omnia appetunt, neceſſe eſt omne bonum habere vim ad alliciendum appetitum. at quidquid appetitum allicit, vendicat rationem finis; quia finis cauſalitas, vt in 2. Phyſ. auſc. l. oſtendimus, conſiſtit in motione illa metaphorica, qua appetitus mouetur.

ARTICVLVS II.

Solutio quæſtionis, & argumentorum explicatio.

ADuertendum, bifariam quæri poſſe, vtrum Bonum & Finis idē ſint? nimirum vel formaliter, ita vt ratio formalis vtriuſque eadem ſit: vel quoad fundamenti reciprocationem, ita vt nihil ſit bonum, quod non etiam rationem finis ſortiatur, & contra: deinde hoc poſteriori modo, vel ſumi actu, ita vt quidquid eſt actu bonum, ſit actu finis; & è conuerſo: uel poteſtate, vt omne bonum ſit finis actu, vel potentia. Rurſus uel accipi comparatione creaturarum duntaxat, uel etiam comparatione Dei. Quibus poſitis triplici aſſertione reſpondemus. Prima ſit: Bonum & Finis formaliter non ſunt idem. Hāc probat prima ratio ſuperioris articuli: eandemque in eo ſenſu aſtruximus in Phyſicis loco cit.

2. aſſert. Secunda aſſertio: Bonum & Finis, quocumque modo ſumantur, non ſunt idem quoad fundamenti reciprocationem reſpectu Dei, ſi ſermo ſit de actionibus diuinis internis. Hanc demonſtrat ſecunda ratio eiuſdem articuli. Reſtringimus autem aſſertionem ad actiones internas Dei: quia externæ ſunt propter finem, quatenus Deus vnū opus propter aliud efficit: ut incarnationem Verbi diuini propter hominum ſalutem; & omnia pro- E pter ſe, iuxta illud Prouerb. 16. [Vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus.]

3. aſſert. Tertia aſſertio: Bonum actu & finis actu, comparatione creaturarum non idem ſunt quoad reciprocationem: ſunt tamen aliquo modo idem, ſi ſecundum poteſtatem ſumantur. Prior pars huius

A ex eo oſtenditur, quia licet omne, quod eſt actu finis rei creatæ, ſit actu bonum (ſiquidem nihil mouet tranſlatitia illa motione, de qua paulò antè diximus, niſi quod bonum & conueniens eſt, ut conſtat ex iis, quæ ſuperius diſputata ſunt;) non tamen quidquid eſt actu bonum, eſt etiam actu finis; ut patet tum aliis exemplis tum in auro, quod ab eius contemptore minimè procuratur aut appetitur, atque ita reſpectu illius non habet ra- B tionem finis, etſi in ſe actu bonum quippiam ſit. Poſterior pars eiuſdem aſſertionis inde conſtat; quia quidquid poteſt reddi bonum & conueniens reſpectu alicuius, etſi tunc comparatione illius non ſit actu bonum & cōueniens, poteſt ſuapte natura ab eo appeti, habereque rationem finis reſpectu illius; & è conuerſo, quid poteſt ab aliquo expeti, & obtinere rationem finis comparatione alicuius, poteſt eſſe eidem bonum & conue- C niens, uel ſaltem ut tale apprehendi.

Quare ad primum ſuperioris articuli argumētum non eſt cur reſpondeamus, probet primam aſſertionem; nec ad ſecundum, cum probet ſecūdam. Ad tertium. quod ad priorem eius partem attinet, dicimus; nihil aliud uelle Ariſtotelem locis citatis, quod ad priorem eius partem attinet, dicimus; quam finem & bonum eſſe idem fundamento (intellige cum ea moderatione, quam ſupra attulimus;) D hoc eſt, unam eandemque ſanitatem, & eſſe bonum & finem, diuerſa tamen conſideratione. Ad reliquam partem eiuſdem argumenti reſpondendum eſt; etſi quodlibet bonum ad aliquem appetitum alliciendum uim habeat, cum neceſſariò ſit conueniens alicui; non tamen oportere, ſicuti monuimus, quodlibet bonum actu exercere eam allectionem, in qua actualis cauſalitas finis conſiſtit.

Sol. argu. 3. artic. 1.

QVAE-

QVAESTIO. II.

Vtrum omnia ac ſoli naturæ intellectuali conueniat, agere propter finem?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

1. argum. IN primis quod non omni naturæ intellectuali competat agere propter finē, videtur facile cō ludi poſſe. Primùm, quia homines multa agunt citra delectum, quæ proinde nō faciunt gratia finis alicuius.

2. Secundò, quia cognitio intuitiua diuinæ eſſentiæ non eſt propter finem, cum ſit ipſe vltimus finis creaturæ intellectualis: vt docet D. Auguſtinus 11. de Trinit. cap. 6. aiens voluntatem videndi Deum habere pro fine ipſam viſionem. Tertiò, quia ſi omnis humana operatio eſſet propter finem, nulla eſſet actio humana otioſa; ſiquidem otioſum eſt id, quod fine caret: cum tamen & verba & opera otioſa multa eſſe negari non poſſit.

4. Deinde, quod non ſola intellectualis natura agat propter finem, oſtenditur, quia Ariſtoteles lib. 2. Phyſ. communi Philoſophorum aſſenſu docet, multiſq; argumentis confirmat, totam naturam corpoream gratia finis operari.

ARTICVLVS II.

Enodatio controuerſiæ.

DVplici cōcluſione hæc quæſtio explicāda eſt. Prima ſit: Si agere propter finem abſolutè ſumatur, omnia agentia agunt propter finem. Probatur: Quia omnia agentia, dum operātur, intendunt aliquod bonum, ad quod vel ſe ipſa dirigunt, vel ab auctore naturę diriguntur: operari autem hoc modo, eſt

A propter finem operari. Secundò, quia vbi multæ cauſæ ſunt inter ſe eſſentialiter ſubordinatæ, ſublata cauſalitate primæ neceſſe eſt aliarum etiam cauſalitates tolli: finis verò eſt omnium cauſarū prima, cui aliæ cauſæ eſſentialiter ſubordinantur; vt conſtat ex ijs, quæ in 2. Phyſ. lib. diſſeruimus: quare niſi finis moueat, nulla erit efficientis cauſæ motio aut operatio. Vnde ſequitur, omnes agentium actiones eſſe propter finem.

B Secunda concluſio: Agere propter finem, dirigendo ſeſe ad illum, proprium eſt intellectualis naturæ. Hæc ex eo patet, quia ſe ipſum dirigere eſt eius naturæ, quæ delectu & arbitratu ſuo agit: quod ijs omnibus ac ſolis conuenit, quæ intelligendi & appetendi vi prędita ſunt. Vnde cæteræ res dicūtur tēdere in finem ab alio directæ: ſiue ferantur in ipſum aliqua notitia præeunte, vt belluæ; ſiue nulla, vt arbores & elementa. Tendunt

Vt res cognitione carētes in finem tendant.

C autem hæc in finem impulſa a motore primo, id eſt, à Deo, eo modo quo ſagitta fertur in ſcopum à iaculatore directa. Vt enim ſagitta ad ſcopum attingēdum impetum recipit ab eo, a quo mittitur: ita agentia naturalia cōſequuntur propenſionem ad ſuos fines à Deo, à quo formas & virtutem ad proprios motus obeundos ſortiuntur. Vnde opus naturæ, dicitur opus intelligentiæ. Significatur autem prædicta inclinatio in diuinis litteris nomine ponderis, cum dicitur Sap.

D 11. Deum diſpoſuiſſe [omnia in pondere:] vt explicat D. Auguſtinus li. 4. in Gene. cap. 3. Quo ſpectat illud eiuſdem Auguſtini 13. Confeſ. cap. 9. [Amor meus, pondus meum: illo feror quocunque feror.]

Sol. 1. art. Ad primum verò argumentum eorū, quibus oſtendi videbatur, naturæ intellectiuæ non competere propter finem agere, dicendum: in primis id non ita conue-

E nire tali naturæ, quaſi illa ſeſe dirigat ad omnes ſuas operationes; cum planum ſit, multos actus, tā internos, quam externos, citra omnem deliberationem à nobis exerceri: eſt ergo id intelligendum de actibus deliberatis. Verum etiam ij, qui liberi non ſunt, aliquod bonum & finem ſpectant: licèt non ſoleant appellari actus humani, quod non ſint in homi-

nis

nis poteſtate, nec ab eo libere admini- A ſtreatur.

Solut.2. Ad ſecundum: duplicem eſſe finem, nempe obiectiuum & formalem. Obiectiuus eſt res quæ poſſidetur: formalis eſt actio qua poſſidetur. Ad argumẽtum igitur dicendum: cognitionem intuitiuam diuinæ naturæ, ſiue beatificam viſionem, eſſe finem formalem: Deum verò, circa quem verſatur, eſſe finem obiectiuum. Nihil autem obſtare, quo minus eadem actio dicatur finis formalis; & tamen ſit propter finem obiectiuum, qua- B tenus per eam finis obiectiuus immediate attingitur: quo modo ſe habet beatifica viſio.

Solut.3. Ad tertium: non dici verba aut opera otioſa, quod nullum omnino finem ſpectent; ſed quod careant fine conuenienti, qui eis proximè apponi debet.

Ad aliud quid reſpondendum ſit, patet ex dictis.

QVAESTIO III.

Sitne aliquis vltimus finis humanarum actionum, annon?

ARTICVLVS I.

Diſſolutio quæſtionis.

1. concl. IN hac cõtrouerſia ſit prima cõcluſio: In quolibet genere humanarũ actionũ dãdus eſt aliquis finis vltimus. Hęc traditur ab Ariſtotele 1. Poſt. c.3. & li. 7. Phyſ. c.3 & li.8.c.5 & lib.2. Metaph. & 1. Ethic. cap.7. Probaturq́; ex eo quia ſicut in mouentibus per ſe ordinarijs, quorum ſcilicet vnum pendet ab alio in cauſando, non poteſt dari progreſſus in infinitum; ſed neceſſariò deueniendũ eſt ad aliquod primum, alioqui non eſſet motus: ita in finibus conſiſtendum eſt in aliquo vltimo, quod ſit primum mouens finaliter, in quo appetitus conquieſcat; aliter nulla eſſet appetitio.

Hinc colligit D. Thomas in 1.2. q. 1. art.4. neceſſario quoque dandum eſſe aliquod medium primum. Nam ſicut intẽtio debet figi, in aliquo fine vltimo, à quo voluntas incipiat moueri: ita dãdum eſt aliquod medium primum, vnde incipiat executio, alioqui nunquam incipiet. v.g. aduocat medicus ægrotus, vt venam tentet & potionem præſcribat: potionem ab eo præſcriptam accipit, ut corpus extenuet; corpus extenuat, vt ſanitatem conſequatur. Vt igitur in hoc progreſſu appetitio ægroti terminatur in ſanitatẽ, & à vocatione medici executionem ordiretur, atque ijs demptis, nihil ægrotus circa ſanitatem comparandam moliretur: ita in cæteris quoq; appetitionibus idem eueniet. Nec neceſſario dari primũ medium.

2. concl. Secunda concluſio ſit: Omnis appetitio tendit in vltimum finem & in ſummum bonum. Hæc aſſeritur ab Ariſt. 1. Eth. c.7. vbi ait omnia quę à nobis expetuntur, ob felicitatem expeti. Eſt etiam C D. Auguſtini 10. de Trinit. cap.6. & l.13. eiuſdem operis cap.5 & Boetij 3. de cõſol. philoſ. proſa 2. D. Thomę cum Mag. Sent. in 4 d.49 q.1. ar.5. q.1. & 3 cõtra gẽtes à c.7. Suadetur autem ex eo, quia quidquid appetitur, non niſi ſub ratione boni alicuius appetitur: vel ergo eiuſmodi bonum eſt omnino perfectum, atque ita eſt vltimus finis; vel non eſt perfectũ omnino, ſicq́ue appetitur in ordine ad D perfectum: (ſemper enim inchoatio alicuius ad perfectionẽ ipſius ordinatur) patet autẽ imperfectum tã in naturalibus, quàm in arte factis eſſe inchoationẽ perfecti. Quocirca D. Aug. 13. de Trin. c.3 cũ dixiſſet omnes homines velle eſſe beatos, & nolle eſſe miſeros, ſubdidit: [quicquid aliud quiſquam latenter velit, ab hac voluntate, quæ omnibus ſatis nota eſt, non recedit.

E Secundò, confirmatur eadem concluſio, quia ita ſe habet vltimus finis in mouendo appetitum, ſicuti in alijs motibus primum mouens. Vt ergo cauſæ ſecundæ non mouent aut quicquam agunt, niſi concurrente ac mouẽte primo; ita cęterà & ſecundaria appetibilia non mouebunt, niſi mouente fine vltimo.

AR-

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; ſolutio.

SVnt tamen contra ſuperiores concluſiones argumenta. contra primam hæc: Non repugnat dari progreſſum infinitum in finibus: ergo non neceſſe eſt dari aliquem finem vltimum. Antecedēs probatur: quia auarus, qui finem ſtatuit in diuitijs, nunquam ijs ſatiatur; ſed alias atque alias in infinitum deſiderat: iuxta illud Solonis apud Ariſtotelem 1. Polit. cap. 5. — Obiect. 1

Finis opum poſitus non eſt mortalibus vllus.

Igitur non datur in rebus appetendis terminus in quo appetitus conſiſtat. Prætęrea, in numeris datur ſubordinatio eſſentialis, cum in ijs inueniatur per ſe ordo prioris & poſterioris: nam ternarius ſequitur per ſe binarium, & ternariū quaternarius, ſicque in infinitum: ergo non repugnat, in finibus etiam ſubordinatis infinitudinem reperiri.

Obiect. 2 Deinde contra ſecundam concluſionem hunc in modum obijcitur. Multidum agunt nihil de ſummo bono cogitant; multi etiam beatitudinem conſtituerunt in diuitijs & voluptatibus, & ad

A hunc finem ſuas collimārunt actiones igitur non quicquid ab his appetitur, propter ſummum bonum appetitur.

Ad primum horum concedēdum eſt, quod eo probatur: videlicet vt in cauſis efficientibus, ita & in finibus non eſſentialiter ſubordinatis, id eſt, quæ ita ſe habent, ut actualis motio vnus ab actuali motione alterius non dependeat, haud incommodum eſſe, dari progreſſum in finitum. Ex quo tamen nō ſequitur, illam appetitionum infinitatem non tendere in ſummum bonum, quatenus bona particularia, in quæ fertur, ſunt participationes ſummi boni. Item ad id, quod de numeris obijciebatur, dicimus: numeros non creſcere in infinitum, niſi procedendo à minoribus ad maiores; at minores non pendere à maioribus, ſed contrà non enim binarius à ternario, ſed ternarius à binario dependet; quo fit, vt in numerorum depēdentia nō detur progreſſus infinitus. — Dilut. 1. obiect.

Ad aliud, quo ſecunda concluſio oppugnabatur, reſpondendum quod iam ex dictis patet, uidelicet, ut quis in ſummum bonum tendat, nō opus eſſe de eo cogitare, vel ad ipſum actiones ſuas actu explicitò dirigĕre; ſed ſat eſſe, appetere aliquid bonum, vel quod boni ſpeciem habeat, cum id omne neceſſariò ſummū bonum aliquo modo participet. — Dilut. 2.

DISPVTATIO TERTIA.
De Felicitate.

QVAESTIO I.
Vtrum felicitas conſiſtat in bonis externis.

ARTICVLVS I.
Quæ argumenta oſtendere videantur, in ijs conſiſtere.

IN hac diſceptatione ſciendum in primis, [beatitudinem nihil aliud eſſe, quam ſummum hominis bonū.] Quod à Boetio 3. de cōſ. Prof. 2. definitur, ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus.] & à Tullio 3. Tuſc. q. [ſecretis malis omnibus cumulata bonorum complexio.] De nulla autem re apud Philoſophos tanta dogmatum varietate certatū fuit, vt de hominis felicitate; de qua Ariſtoteles 1. & 10. Eth. Lactantius lib. 3. diu. Inſt. D. Ambroſius lib. 2. de Offic. Clemens 2. Strom. Euſebius lib. 11. de Præpar.

Boet. l. 3. de conſ. Phil. D. Thom. 1. 2. qu. 2. & l. 3. cōtra Gent. 2. c. 25. Tullius. in l. de Fin. & in q. Tu.

Præp. Euan. c. 10. D. Aug. 13. de Trin. c. 4. & 19. de Ciu. Dei, c. 1. vbi ait, M. Varronẽ collegiſſe 288. ſententias, quæ eſſe poterant Philoſophorum de Beatitudine. A

Quoniam inter cũctos conſtat, felicitatẽ hominis bonũ eſſe; diſquirẽdũ occurrit, in quonam bono ea conſiſtat. Cum verò bonorũ, vti ſuperius diximus, tria ſint genera: bona externa, bona corporis, bona animi; hæc tria ad controuerſiã dijudicãdã breuiter percurremus. Sũt aũt externa bona potiſſimũ diuitiæ, poteſtas, honor, gloria. Ex quibus poſteriora duo eo inter ſe differunt: quod honor ſit reuerẽtia, quæ alicui exhibetur in teſtimonium virtutis, aut alterius excellentiæ, quæ in illo eſt: gloria verò, vt D. Aug. l. 83. qq. q. 31. ait, [eſt clara cum laude notitia.] Vel, vt de hoc Tullius in li. de Inuent. [eſt frequens de aliquo fama cum laude.] B

In primis ergo, quod felicitas, hoc eſt, ſummum hominis bonum, ſit in opibus & diuitiarum affluentia, videtur poſſe oſtendi. C Nã felicitas eſt ſtatus omniũ bonorũ aggregatione perfectus: qui ſtatus diuitijs maximè obtinetur; ſiquidẽ, vt 5. Eth. c. 5. Ariſtoteles docet, omnia pecunijs poſſidentur. & vt dicitur Eccleſiaſtæ 10. [Pecuniæ obediunt omnia.] — 1. argum.

Secũdò, quod ſit in poteſtate & dominatu, ſuadetur. Nã felicitas in eo cõſiſtit, quo homines ad Dei ſimilitudinem propius accedunt: quod certè interuẽtu poteſtatis ac regiminis aſſequuntur: vnde ij, qui alijs præſunt, in diuinis literis Dij vocantur. Exod. 22. [Dijs non detrahes.] D — 2. argum.

Tertiò, quod in gloria ſiue in honore ſita ſit, oſtenditur: Nã in eo eſſe videtur, quod ab hominibus ardentius expetitur; eiuſmodi verò eſt gloria ſiue honor, vt teſtatur † Cicero [Trahimur, ſinquit, omnes laudis ſtudio, & optimus quiſq; maximè gloria ducitur.] Eſt & eiuſdem rei argumentũ, quod nullius boni iacturam tam iniquo animo patiuntur homines, quam honoris & gloriæ. E — 3. argum. — † Pro Archia.

ARTICVLVS II.

Negatiuam partem quæſtionis veram eſſe.

Pro quadripartita illa varietate externorũ bonorum quatuor concluſiones ſtatuemus. Prima ſit: Felicitas non conſiſtit in diuitijs. Probatur primum: quia ſummum hominis bonum non ſubiacet fortunæ: ſiquidem bona fortuita cuiuſmodi ſunt diuitiæ, abſq; ſtudio rationis obueniunt; ſummum verò hominis bonũ tale eſt, vt non niſi per rationẽ, quæ in homine potiorem locũ obtinet, adipiſcatur. Item, quia, vt docet Ariſtoteles 1. Polit. c. 6. diuitiarum duo ſunt genera: quædã naturales, quæ videlicet a natura nobis ad vſum tribuuntur; vt plantæ, iumenta, prædia: quædã artificiales; vt pecunia, quam ars humana ob facilitatem ad permutationes faciẽdas inuenit: eſt. n. nummus aliorum bonorũ fortunæ tanquam communis menſura. Quod verò in nullo horum felicitas ſit poſita, oſtenditur; quia diuitiæ naturales non cõparantur ſui gratia, ſed ad ſuſtentandam vitam; atque ita non ſunt vltimus finis: multo minus autem artificiales, quæ propter naturales quæruntur. Tertiò: id in quo diſtribuẽdo maius eſt bonũ, quã in poſſidendo, non poteſt eſſe ſummum bonum; ſiquidem hoc tale eſſe oportet, vt poſſeſſorem beatum reddat: atqui maius bonum eſt in diſtribuendis, quam in poſſidendis diuitijs: ergo, &c. — 1. concl.

Secũda cõcluſio: Felicitas nõ conſiſtit in potẽtia. Probatur: quia potẽtia humana inſtabilis eſt, nec hominis voluntati ſubiacet; & tam bonis, quã malis obuenit. Præterea, pōt quis ea in vtrãq; partẽ bene & male vti. Itẽ, potentiã & imperiũ comitatur odiũ & timor. Quò ptinet vulgatũ illud: [Neceſſe eſt multos timeat, quẽ multi timent,] & illud Senecæ [Simul iſta poſuit cõditor mũdi Deus, odiũ & regnũ.] Cũ ergo oporteat felicitatẽ ab hiſce malis & incõmodis liberã, & ex omni parte innoxiam eſſe, patet, non debere illam in potentia & dominatu collocari. — 2. concl.

Tertia concluſio: Felicitas non conſiſtit in honore. Probatur: quia, vt diſputat Ariſtoteles 1. Eth. cap. 5. beatitudo debet eſſe in beato; honor verò eſt in eo, qui honorem exhibet, nõ cui exhibetur. Itẽ; quia honor impenditur ob aliquam excellentiã, eſtq; illius quaſi teſtimoniũ. hominis autem excellentia & dignitas in ipſa eius beatitudine maximè cõtinetur; quo fit, vt poſſit quidẽ honos beatitudi- — 3. concl. — De honore l. 5. de Leg. Ariſ. 1. Eth. 12. & 1. Rhe. cap. 1.

¹ Coll. Con. in lib. Ethic.

nere conſequi, nõ tamen ipſam beatitudinis rationẽ in ſe formaliter includere.

4. concl. Quarta concluſio: Felicitas non conſiſtit in gloria ſeu fama. Probatur: Nam felicitas eſt ſolidum uerumq; bonum: ſæpe autem contingit, gloriam & famam fucatam eſſe; ac falſis populi rumoribus collectam; cum ſæpè homines decipiantur, & arbitratu ſuo quæ uolunt in utramque partem de alijs prædicent. Itẽ, quia gloria reddit homines elatos & inſolentes: quo pertinet illud Senecæ: Qui vixit notus omnibus, moritur ignotus ſibi.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorum primi articuli.

Dilut. 1. ARgumenta primi articuli hunc in modum ſoluenda ſunt. Ad primũ dicendum: omnia pecuniæ poſſideri, eidemq; obedire, omnia inquam, non ſimpliciter, ut planum eſt; ſed omnia uenalia quatenus ea omnia pecunia comparãtur: tum etiã, quia plerique diuitib. obtẽperant, & ad eorũ ſe nutus effingunt.

Dilut. 2. Ad ſecundum reſpondendũ: etſi dominatu ſiunt homines admodum ſimiles Deo; aliud tñ eſſe quo ad Dei ſimilitudinẽ propius & excellẽtiori modo accedant, nimirũ eã contemplationẽ, in qua, ut progreſſu dicemus, hominis felicitas conſiſtit.

Dilut. 3. Ad tertium uehementius eſſe cõtemplationis deſiderium, in qua ſita eſt felicitas, quam honoris cupiditatẽ. Nec obſtare, quod multi tam grauiter ferãt honoris iacturã ut eam etiam aliorum bonorũ, quæ ad animum pertinent, amiſſione pluris faciant: id enim ex deprauato affectu & ambitionis ſtudio prouenit.

QVÆSTIO II.

Vtrum felicitas conſiſtat in bonis corporis.

ARTICVLVS I.

Argumenta pro parte affirmatiua.

BOna corporis potiſſimum ſunt uoluptates ſenſuum, ualetudo, pulchritudo, robur. Quod in his felicitas ſit collocata, hæc argumenta uidentur oſtendere: Felicitas eſt in eo quod propter ſeipſum expetitur: ſed ita ſe habet uoluptas; ut teſtatur Ariſtoteles 10. Eth. c. 2. aiens ridiculũ eſſe ab aliquo quærere, cur delectari uelit. Igitur felicitas eſt in uoluptate. Corroboraturq; argumẽtum: quia ut ſumma miſeria in doloribus, ita ſumma beatitudo in dolorum uacuitate & delectatione uidentur ponenda. 1. argum.

Secundo, id quod ipſum eſſe uitam hominis conſeruat, eſt ſummum hominis bonum: atqui ualetudo conſeruat ipſum eſſe & uitam hominis, ut patet: ergo ualetudo eſt ſummum hominis bonum. Accedit, quod ualetudo uitam maximè iucundam reddit, ac ſine illa nec ſenſuũ functiones, nec ipſa contemplatio ſuauis eſt. Ideoq; ſcite dictũ eſt a D. Auguſtino in lib. de bono coniugali, cap. 23. Melius eſſe habere Zachæi ſtaturam, etſi contractam & breuem, cum ſanitate; quã Goliæ, cum febri. Et à Platone in Gorgia: optimũ eſſe ualere, ſecũdò formoſũ eſſe, tertiò diuitias poſſidere nulla fraude quæſitas. 2. argum.

Item, quod beatitudo collocanda ſit in pulchritudine, oſtẽditur: quia pulchritudo, quæ definitur apta membrorum compoſitio cum coloris ſuauitate, uidetur præcipuum hominis ornamentum; adeò, ut præſtans forma † communibus ſuffragijs imperio digna iudicetur, & oris uenuſtas ipſam uirtutem grauiorem, amabilioremq; reddat. uti Latinus Poeta ſignificauit illo carmine: 3. argum. † Euripides.

Gratior & pulchro veniens in corpore virtus. Virg. 5. Aen.

ARTICVLVS II.

Aſtruitur pars negatiua.

PRopoſitæ quæſtioni hæc concluſio ſatisfacit. Felicitas non conſiſtit in bonis corporis. Huiuſce concluſionis ueritatem hæc argumenta ſatis oſtendunt. Primum: Eſſe hominis continetur animo & corpore: & eſſe corporis pendet ab animo; atq; ipſum corpus propter animum eſt, ſicuti materia propter formam, & inſtrumenta propter motorem: igitur omnia bona corporis ad animi bona tanquam Cõcluſio.

quam

quem finem conferuntur: atq; adeò fieri nequit, vt beatitudo, quæ eſt vltimus finis, proindeq; ad nihil aliud referri debet, in bonis corporis poſita ſit. Secundum: Summum hominis bonum non poteſt eſſe homini, & belluis commune: ſed ita ſe habent bona corporis: non igitur in ijs conſiſtit humana felicitas.

Lege Pl. l.10. capit. 69.

Tertium. Multa animantia rationis expertia corporis bonis homini excellunt: quædam enim diuturniora ſunt, alia robuſtiora, alia velociora: igitur ſi fœlicitas conſtituta eſſet in bonis corporis, nó præſtaret homo dignitate finis cæteris animantibus. Quartum: Summa felicitas excludit omne turpitudinis dedecus, & miſeriam; alioqui idem ſimul eſſet miſer & beatus: at bona corporis poſſunt inueniri ſimul cum vitiorũ turpitudine & infamia: ergo felicitas non eſt in ijs bonis conſtituta.

ARTICVLVS III.

Priuatim, quod felicitas non ſit in voluptate.

Circa voluptatem peculiariter aduertendum, varia de illa extitiſſe philoſophãtum dogmata. Nam quidam eam malũ eſſe dixerunt: alij neq; bonũ, neq; malum: alij bonum. Et ex ijs nonnulli in ea felicitatem poſuere: alij quidem in voluptate animi, quæ ex contemplatione rerum & actione virtutum oritur: alij in vtraq; voluptate, animi videlicet & corporis; & in indolentia, ſiue dolorum & moleſtiarum vacuitate: Atque ita ſenſiſſe Epicurum affirmat Torquatus apud Ciceronem 2. de Fin. & Seneca in lib. de Vita beata. Hic autem error quatenus ſumit voluptatem pro ea quæ ad corpus pertinet, quo modo præſentẽ attingit diſputationem, refellitur tum ijs omnibus rationibus, quibus oſtẽſum fuit, felicitatem non eſſe in bonis corporis conſtitutam, tum ſpeciatim argumento illo, quod affert Ariſtoteles 7. Eth. ſca. 11. nimirum quia voluptates corporis impediunt prudentiam: & quò vehementiores ſunt, eo denſiorem menti caligiñẽ offendunt, & rationis ac iudicijs arcem occupant, animumq; ille cebris in ſeruitutem pertrahunt, & ita deijciunt, vt nihil magnum aut excellens moliatur. Vnde illud Senecæ in lib. de Vita beata, c. 7. [Voluptatem ſæpius inuenias latitãtem ad tenebras captiuatam circa balnea & ſudatoria mollem, eneruatam mero atque vnguento madentem, pallidam e bſulcatam, in medicamentis inuolutam.

Lege La. l.3. cap 7. Senecam l. de Vita beata. Laertiũ l. 10. de vit. Caſtrum v. Beat. her. 2. M. Albertũ 1. Eth. trac. 5. cap. 7.

Deinde confirmatur idem inſtitutum, quia ſummi boni adeptio debet eſſe ſtabilis, & eiuſmodi vt eam non conſequatur triſtitia: at multo ſecus habent voluptates corporis, quæ (vt ait Philo Iudæus in lib. de Gigant.) canum more primum abblandiuntur, tunc repente mutatæ morſum infigunt inſanabilem: quod Boetius li. 3. de conſ. metro 7. ita cecinit.

Habet hoc voluptas omnis:
Stimulis agit furentes,
Apiumq. par volantum,
Vbi grata mella fudit,
Fugit, & nimis tenaci
Ferit icta corda morſu.

Lege D. Auguſtinũ lib. 5. de Ciuit. Dei ca. 20. vbi refert tabulam quandam, quã Philoſophi nonnulli, ad ingerendum pudorem ijs qui corporis voluptatibus virtutes metiebantur, pingebant: in qua voluptas in ſella reali, quaſi delicata quædam regina, conſideret, eiq; virtutes famulæ ſubijcerentur, obſeruantes eius nutum, vt facerent quod illa imperaret. Cuius etiam tabulæ meminit Tullius 2. de Fin.

ARTICVLVS IIII.

Reſpondetur argumẽtis in contrariam partem adductis.

Argumenta initiò propoſita hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum dicendum: ſummum bonum expeti propter ſe; voluptates autem ſaltem ex intentione primaria auctoris naturæ datas eſſe gratia operationum, vt agentia ſuauius ac promptius munia ſua obeant; quemadmodum ſal non propter ſe, ſed ad condiendos cibos adhibetur. Itaq; voluptates, ſi ordinatè & ex primarij illius inſtituti regula appetantur, non propter

Sol. 1. ar. art. 2. Lege D. Th. 3. cõtra Gent. cap. 26 & in 1. 2. q. 4 artic. 2. ver. & Caiet. ijſdẽ loc.

ſe, ſed propter actiones quærêtur. Ariſt. autem loco illo 10. Ethic delectationem, & operationem, ex qua delectatio percipitur, non tanquam duo, ſed tanquam vnum quid accepit: quaſi idiceret, ridiculum eſſe quærere cur quis operãdo delectari, & delectando operari velit: præſertim cum notum ſit, appetitum voluptatibus magnopere allici & deliniri. Ad confirmationem eiuſdem argumenti dicimus; ſummam miſeriam non eſſe poſitã in doloribus; ſed in oppoſito ſeu priuatione eius boni, in quo ſumma felicitas eſt: de quo poſtea.

Sol. 2. Ad ſecundum negandum eſt antecedens, & ad reliquam argumenti partem dicendum: tantummodo concludere, valetudinẽ ad naturalem huius vitæ beatitudinem & iucunditatem requiri, eamdemq; ex ſententia Platonis inter bona corporis principem locum habere; non tamen in ea felicitatem conſiſtere.

Sol. 3. Ad tertium: pulchritudinem præcipuum eſſe ornamentum, non totius hominis, ſed corporis: ac tametſi virtutem ipſam decoret, non ideo homini maiorem decoris excellentiam, quam ipſius virtutis actum contemplationemq; conciliare.

QVÆSTIO. III.

Vtrum beatitudo conſiſtat in animi operatione.

ARTICVLVS I.

Aſtruitur pars affirmatiua.

CVm oporteat felicitatem in eo qui felix dr̃ inſidere, & ex ſuperiore diſceptatione conſtet, felicitatem nõ eſſe in bonis corporis; conſequẽs eſt, vt in bonis animi ſita ſit. Rurſus cũ aĩi bona, ſi generatim loquamur ſint potentiæ, habitus, & operationes: duo verò priora ad operationem ordinẽtur, felicitas aũt pp ſe expetatur: vtiq; affecẽdũ erit, felicitatẽ in animi operatione conſiſtere. Quòd docet etiam Ariſt. 1. l. Eth. ca. 7. & lib. 10. cap 6. & lib. 2. Polit. cap. 3. & li. 2. magn. Mor. cap. 10. poteſtq; inde confirmari: quia beatitudo eſt vltima hominis perfectio: unumquodq; autem tũc perfectum eſt, cum in actu exiſtit, vltimus verò actus in ijs quæ operationem vendicant, eſt ipſa operatio.

Animi bona.

Obiect. 1. Obijciat tamen aliquis; Beatitudo definitur à Boetio, ſtatus omnium bonorum aggregatione perfectus, igitur beatitudo non conſiſtit in operatione, ſed potius in ſtatu & quaſi habitu. Secũdò, ſi beatitudo in operatione conſiſteret, nemo, niſi cum actu talem edit operationem, eſſet felix appellandus, hoc autem abſurdum eſt, cum ex eo ſequatur, eundem hominem breui tempore nũc beatum eſſe, nunc infelicem, ergo &c. 3. Tertiò. Habitus eſt perfectior actu, igitur beatitudo in habitu, nõ in actu ſiue operatione collocari debet. Antecedens probatur; quia habitus eſt tum principium actuum, tum finis ſui actus; cum ab habitu eliciatur actus, ideoq; eũ hunc frequentemus, ut illum perficiamus. Item, quia ſtabiliora perfectioris conditionis ſunt, vt docet Ariſtoteles 3. Eth. c. 1. habitus verò ex ſuo genere ſtabiliores ſunt, cũ hi permaneãt, illi cõfeſtim euaneſcãt.

Dilut. 1. obiect. Ad primũ horũ reſpondendum, ex D. Th. in 1. 2 q. 3. ar. 2. Cũ beatitudo definitur ſtatus, ſolum iudicari beatum eſſe in ſtatu boni perfecti. Itaq; propoſitio illa; [Beatitudo eſt ſtatus,] nõ eſt eſſentialis formaliſve, ſed cauſalis, vt ibidem annotauit Caietan⁹, quaſi dictũ ſit, beatitudinẽ eſſe cauſam ſtatus pfecti. Dilut. 2. Ad ſecũdũ, ut quis felix vocetur, ſat eſſe verſari in actione, vti ratio præſcribit, & vitæ huius cõditio atq; humana imbecillitas fert. Dilut. 3. Quod attinet ad tertiũ argumẽtũ, quo petitur, habitus ne an actus perfectior ſit, afferẽdum, actũ ſimpliciter perfectiorẽ eſſe habitu. Actus perfectior habitu. Primũ, quia vnumquodque vt minus dependet, ita excellentioris naturæ eſt, at minus dependet actus ab habitu, quã contrà, ſiquidem habitus naturalis, de quo loquimur, nõ niſi per actũ gignitur, cum tamen actus abſq; habitu elici poſſit. Secundò, quia præſtantius eſt id, cuius gratia aliud eſt, vt docet Ariſtoteles 2. Phyſ. c. 3. tex. 31. & 1 magn. Mor. c. 1. habitus aũt propter actum eſt, tanquam

quam propter quidpiam optimum. Vnde Ariſtoteles 7. Phyſ. c. 3. text. 17. definit Virtutem diſpoſitionẽ perfecti ad optimum: hoc eſt, ut ibidem D. Thomas interpretatur, qualitatẽ qua ſubiectum aptè perficitur ad exercendum actum, qui comparatione habitus uirtutis optimum quidpiam eſt. Quare non uidetur negandum, actum abſolutè præſtare habitus, ſaltem in naturalibus. Quid uerò de ſupernaturalibus iudicandũ ſit, quod à quibuſdam in utramque partem diſputari ſolet, non eſt huius loci conſtituere.

Iis autem, quæ contra noſtram aſſertionem de naturali actu obiecta ſunt, facilè reſpondebit qui dixerit: etſi habitus ſit principium actus, & cauſa æquiuoca illius, non proinde nobiliorem eſſe; cùm non ſit cauſa æquiuoca principalis, ſed inſtrumentaria. Item licet operemur, ut habitus perficiamus; tamen cùm ipſa habitus perfectio ſit gratia operationis, ut uidelicet promptiùs & ſuauiùs operari poſſimus, ratum manere, finem habitus eſſe operationem. Ad ſecundum dictum, cum Richardo in 4. d. 49. in 1. princ. quæſt. 4. pronunciatum Ariſtotelis intelligendi cæteris paribus: quod in re propoſita non euenit, ut ex dictis conſtat, cum operatio aliunde maiorem habet perfectionem.

ARTICVLVS II.

In quanam operatione felicitas poſita ſit?

VT autem doceamus, in quanã operatione beatitudo cõſiſtat, animaduertendum eſt, beatitudinem duplicem eſſe: ſupernaturalem & naturalem. Rurſus utramlibet harum bipartitò diuidi: nimirum ſupernaturalem, in eam quæ ad hanc moralem uitam, & in eam quæ ad aliam uitam pertinet: item naturalem, in ſpeculatiuam & practicam.

multiplex diuiſio felicitatis.

Supernaturalis beatitudo, quæ in alia uita obtinetur, conſiſtit in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione: ut ſentit D. Tho. 3. contra gent. cap. 25. & 26. & quodlib. 8. ar. 19. eiuſque ſectatores uarijs in locis: & alij contra Scotum in 4. d. 49. q. 4. & 5. Henricus Gandauenſem in ſum. ar. 49. q. 6. Aegidium quodl. 3. q. 19. aliosq́; non paucos, aſſerentes prædictam beatitudinẽ ſitã eſſe in actu amãdi Deum clarè uiſum. Item contra D. Bonauenturam in d. q. 49. 1. p. diſt. q. 5. M. Albertũ diſt. 48. ar. 4. Alenſem. p. q. 23. memb. 1. & 4. p. q. 92. m. 2. ar. 4. & alios, qui eam collocant in utroq; actu ſimul, intellectus & uoluntatis: hoc eſt, in intuitiua contemplatione diuinæ naturæ, & in amore, ſeu fruitione eiuſdem.

beatitudo ſupernaturalis alterius uitæ.

Sententiã D. Thomæ, quam eius aſſertores multis argumentis confirmãt, breuiter hoc modo oſtendi poteſt. Beatitudo formalis nihil eſt aliud, quam adeptio & poſſeſſio finis ultimi: atqui ſola clara Dei uiſio hoc ſibi uendicat: ergo ea ſola eſt beatitudo. Maior in confeſſo eſt apud omnes: colligiturq́; ex illis uerbis 1. Corint. 9. [Sic currite, ut comprehendatis] & 1. Timoth. 6. [Apprehende uitam æternam.] Minor probatur: quia uoluntas non eſt potentia apprehendens, ſed appetens: & eius actus non eſt apprehenſio, ſed inclinatio qua trahitur ad rẽ amatam: iuxta illud Diui Auguſtini lib. 13. Confeſ. cap. 9. [Amor meus pondus meum.] Intellectus autem eſt potentia apprehenſiua, quæ ex ſuo peculiari modo operandi trahit ad ſe obiectum, ſibique preſens & unicũ poſſidet. Ergo &c. Item: ſumma beatitudo conſiſtit in operatione omnium perfectiſſima; ſed intuitiua contemplatio diuinæ eſſentiæ eſt huiuſmodi: igitur in ea ſumma beatitudo cõſiſtit. Probatur aſſumptio: primum, quia potentia, à qua elicitur nempe intellectus, eſt omnium nobiliſſima: ut docet Ariſtoteles 10. Ethi. cap. 7. & 8. quod ex quoque ſuadetur, quia obiectum intellectus eſt ſimplicius & abſtractius obiecto uoluntatis; cùm intellectus perfecto actu feratur in rem, abſtrahendo ab exiſtentia; uoluntas uerò actu perfecto nihil, niſi cum ordine ad exiſtentiam, appetat: nemo enim pecuniam, v. g. niſi ut eam poſſideat, optat amatve.

Quod ad ſupernaturalem huius vitæ beatitudinẽ ſpectat, cùm iſtiuſmodi beatitudo ſit tendentia quædam ad ſupremam illam felicitatem, de qua proximè

beatitudo ſupernaturalis huius uitæ.

differuimus? vtique oportet eam in actione charitatis ſupernaturalis potiſſimùm cõtineri: quia talis tendẽtia maximè fit per actus meritorios, quos partim elicit, partim imperat charitas. Quare & Chriſtus Dñs, cœleſtis diſciplinæ magiſter, in † ſermone de beatitudinibus huiuſce vitæ, beatitudinẽ in virtutũ actionibus conſtituit. Nec obſtat, quòd voluntas, in qua inſidet charitas, ſecũdùm gradum, ordinemq́; naturæ minus perfecta ſit, quàm intellectus: ſat enim eſt, eam perfectiorem eſſe, ſi ſpectetur quoad rationem & efficium tendendi per actiones meritorias ad cœleſtem patriam & Dei viſionem, tanquam ad vltimum terminum creaturæ intellectualis.

Matth.

Itaque nõ probatur nobis eorum ſententia, qui ſupernaturalem huius vitæ beatitudinẽ præcipuè in cognitione ſupernaturali Dei, ſiue in dono ſapientiæ collocant. Etenim licèt donum hoc, aliaq́ue eiuſmodi, quæ noſtris animis diuinitus infunduntur, ad beatam vitã promoueant; ea tamen promotio in actionibus charitatis præcipuè conſiſtit. Charitatis potiùs diximus, quàm Gratiæ: quia gratia, ex eorum ſententia, qui eã à charitate diſtingunt, quam magis probamus, non propriè, vel ſaltem non immediatum dicitur operãdi principium, ſed charitas. Beatitudo autem cùm in operatione ſit, ei habitui, à quo talis operatio proximè oritur, tamquam fonti ac principio aſcribenda eſt.

Naturalis felicitas.

Porrò naturalis huius vitæ felicitas duplex eſt, vt antè monuimus, docetq́; Ariſtoteles 10. Ethic. à cap. 7. altera practica, quæ vitę actiuæ finis eſt: altera cõtemplatiua, quæ eſt vitæ contemplatiuę finis. Felicitas practica, cùm neceſſariò ſita eſſe debeat in actione vitę practicæ, vtiq; conſiſtit in operatione ſecundum virtutem moralem, maximè prudentiã, quæ eſt virtutum regula, atq; inter eas principatum obtinet. contemplatiua ſita eſt in contemplatione, potiſſimũ Dei, & aliarum etiam ſubſtantiarum materię expertium: ſiquidem hæc eſt nobiliſſima ſpeculatiui intellectus operatio; nec in hoc ſtatu (nulla habita ratione alterius vitę, ad quam tẽdimus, & in qua ſupernaturalem beatitudinem nos adepturos

Lege D. Thom. in 2. d 41 q. 1. art. 1.

A ſperamus) ſecundùm naturæ vires perfectiori modo Deum poſſidemus.

ARTICVLVS III.

Enodatur Felicitatis definitio ab Ariſt. tradita.

B Hinc nõ difficile erit intelligere definitionem Felicitatis, traditam ab Ariſt. 1. Eth. c. 7. [Felicitas eſt operatio aĩæ per rationẽ, aut non ſine ratione, ſecundũ virtutem in vita perfecta.] Dicitur enim operatio aĩæ per rationem ſiue intellectũ, id eſt, operatio edita à potentia intellectiua: vel non ſine ratione, id eſt, vel ab intellectu pręſcripta & regulata; ſi quidẽ actiones humanę, vel ab intellectu per ſe eliciuntur, vel ab alijs potentijs quas intellectus regit & gubernat. C Dicitur ſecundùm virtutem: quia oportet actionem, in qua felicitas ponitur, ſtudioſam eſſe, rectæq́ue rationi conſentaneam. Additur poſtremò, in vita perfecta: quia vt vna hirundo non facit ver; ita nec dies vnus vnave operatio reddit hominem felicem: proindeq́; vt quis felix dicatur, oportet totius vitæ decurſu, aut longo tempore, eam actionem, in qua beatitudo conſiſtit, exercere.

D Propoſita definitio, ſi in eo ſenſu quẽ præ ſe fert accipiatur, vtrique felicitati, tam practicæ, quàm ſpeculatiuæ conuenit, vt conſideranti planum erit: ex mente tamen Ariſtotelis, qui loco ſuperius adducto de felicitate duntaxat actiua differit, ſoli actiuæ conuenit. atque adeò ſecundùm eã limitationem nomine virtutis ſola virtus moralis accipienda erit, in cuius actione tantùm actiua felicitas collocatur.

Cui felicitati conueniat tradita definitio.

E Nonnulla hic aduertes. Primum eſt: cùm in hac vita tot ærumnis & incommodis animi corporiſq; obnoxia, neque actiua, neq; contẽplatiua felicitas perfectè poſſideri queat, neutram in hoc ſtatu appetitum hominis perfectè ſatiare; eſto illum aliquo modo expleat, quatenus prudens & ſapiens eorum, quæ obtinere non valet, inopiam moderato & imperturbato animo fert. Secũdum eſt: felici-

Diſcrimẽ inter fe-

licitatem contemplatiuam huius & alterius vitæ,

A felicitatem contemplatiuam naturalem
non eodem prorſus modo eſſe in contem
platione ſitam, quo beatitudo ſupernatu
ralis alterius vitæ in intuitiua diuinæ na
turæ cognitione. Nam cùm Dei & ſub-
ſtantiarum ſeparatarū conſideratio in hac
vita ſimul cum morum prauitate inueni-
ri poſſit, cum qua tamen felix nemo dici-
tur, aſſerendum eſt, licet eſſentia felicita-
tis contemplatiuæ naturalis in ea, quam
diximus, contemplatione præcipuè collo
B cata ſit, neceſſariò tamen formaliter in-
cludere morum probitatem, & virtutum
actiones, quas eſſētia ſupernaturalis bea
titudinis non ita includit. Ratio diſcrimi
nis eſt, quia morum ſanitas non neceſſa-
riò prædictam contemplationem natura
lem comitatur, vt planum eſt; quæ tamē
neceſſariò ſequitur ex diuinæ eſſentię vi
ſione, in qua virtute continetur, quæq;
eodem inſtanti, quo elicitur, parit ex ſe
voluntatis rectitudinem, amorem Dei, ac
C cætera, quæ ad ſtatum illum omnibus bo
nis cumulatum exiguntur.

Tertium eſt: felicitatem contemplati-
uam perfectiorem eſſe actiua. Quod ex
eo patet, quia contemplatio, cùm ſuapte
natura propter ſe quæratur, nobilior &
excellentior eſt, quàm praxis: quod do-
cuit Ariſtoteles lib. 6. Eth. c. vlt. & lib. 10.
eiuſdem operis, c 7. & li. 7 Polit. cap. 2.
Idemque cenſuit Plato in Philebo, vbi
ait, vitam contemplationi dicatam cæte-
rarum omnium diuiniſſimam eſſe: & lib.
D de Regno, numerans duo regna: vnum
Iouis, alterum Saturni, hoc illi prętulit:
per illud actionem, per hoc contempla-
tionem ſignificans. Lege in eandem ſen-
tentiam Alcinoum in lib. de Doct. Plat.
cap. 2. Tyrium Max. ſerm 6.

QVÆSTIO IV.

Vtrum ad felicitatem externa bona requirantur?

ARTICVLVS I.

Diuerſæ Philoſophorum opiniones.

Opinio Stoicorū.

E St de re propoſita contentio inter
Stoicos & Peripateticos. Stoici par
tem negatiuam acerrimè tuentur, ap-
pellantq; felicitatem Peripateticam, quę
E externa bona aſciſcit, mollem & eneruа
tam. In quam ſententiam multa Cicero
in 2. Parad. & Tuſc. quæſt. lib. 5. & Sene-
ca Stoicæ diſciplinæ alumnus varijs in lo
cis. Videtur autem dogma hoc ex eo cō-
probari, quia oportet felicitatem à caſu
& fortuna minimè dependere; à quibus
tamen dependeat neceſſe eſt, ſi externa
bona, quæ magna ex parte fortuita ſunt,
requirit. Item, quia felicitas conſiſtit in
actione virtutis: hæc autem probatur
B ſplenderque magis in aduerſis, quàm in
proſperis, vt rectè ait Seneca in lib. de Di
uina prouidentia. [Gubernatorem, [in-
quiens,] in tempeſtate maris, in acie mili
tem intelligas. Vnde poſſum ſcire, quan-
tum aduerſus paupertatem tibi animi
ſit, ſi diuitijs affluis? vnde poſſum ſcire,
quantum aduerſus ignominiam & infa-
miam, odiumque populare conſtantiæ
habeas, ſi inter plauſus ſeneſcas?]

Quin & Poetæ, vt illuſtre ſolidæ felici
C tatis exemplum hominibus proponerēt,
Herculem induxerunt, poſt multorum
laborum tolerantiam de fortuna trium-
phantem, & in cęleſte domicilium aſcen
dentem. De quo eſt illud Boetij lib. 4. de
Conſol. metro 7.

Ite nunc fortes, vbi celſa magni
Ducit exempli via: cur inertes
Terga nudatis? ſuperata tellus
Sidera donat.

Poſtremo idem confirmatur: quia quod
ad rectè & laudabiliter viuendum ſuffi-
D cit, id etiam ad felicitatem ſat eſt: atqui
virtus ita ſe habet; cùm probum virum
& omni laude cumulatum reddat: vide-
tur igitur ea per ſe abundè ſufficere ad
felicitatem. Atque huic ſententiæ Ari-
ſtotelem & Platonem ſubſcripſiſſe ait
Tullius 5. Tuſclu. quæſt. Quare Lucia-
nus, in Ariſtotelem iocatus, Alexan-
drum Magnum apud inferos inducit aſ-
ſerentem, Ariſtotelem verſutum & cal-
lidum virum, nixum fuiſſe perſua-
E dere, munera fortunæ neceſ-
ſaria eſſe ad ſummum
hominis bonum;
vt auderet ea
ab ipſo
pe-
tere, ac bona fron-
te recipere.

In dial. Diogenis & Alexādri.

ARTICVLVS II.

Ariſtotelis ſententia, eiusq; comprobatio.

Felicitas hominis politici.

RE tamē vera Ariſtoteles 1. lib. Eth. c. 8 cenſuit, ad felicitatē, non quamcunque, ſed hominis politici, & qui in Reipub. luce verſatur, requiri externa bona, tanquam inſtrumenta ad defendendam Rempub. ad beneficentiam exercendam, ad propulſandas iniurias, aliaque munera eiuſmodi. Quæ ſententia vera eſt: etenim nemo externam & politicam felicitatem obtinere dixerit eum, qui bonis ad hæc præſtanda deſtitutus ſit; licèt abſque ijs quilibet priuatus homo in ſe ſpectatus, tam contemplatiua, quàm practica felicitate potiri queat.

Sol. arg.

Argumenta verò, quæ ſuperius adduximus, hanc habent explicationem. Ad primum dicendum: non eſſe abſurdum, felicitatem ſub aliqua conſideratione, & quoad perfectionem accidentariam, pendere aliquo modo à fortuitis euentibus; dummodo quoad eſſentiam ab ijs nequaquam pendeat. Ad ſecundum reſpondendum: eſto virtus maius ſpecimen ſua det magiſque luceat in aduerſis; tamen, quantum ad beatitudinis ſplendorē attinet, magis apparere in proſperis: in quibus præſtantis animi argumentum eſt, moderationem ſeruare, euagantes appetitiones comprimere neque vana iactatione extolli. Qui autem in egeſtate, & rerum familiarium iactura, ac denique aduerſis rebus diu tolerandis animi conſtantiam exhibuere, etſi magna laudum encomia iure obtinuerint; non iccirco putandum, eos ciuilem politicamve felicitatem aſſecutos fuiſſe: plura enim ad hanc requiruntur, quàm ad rectè & cum laude viuendum. Neque aliud ſenſit Plato vbi rectè ſenſit, neq; Ariſtoteles, cum de hac felicitate diſſerunt. Lege D. Tho. in 1. 2. q. 4. art. 7.

DISPVTATIO QVARTA.

De tribus principijs humanorum actuum, Voluntate, Intellectu, & Appetitu ſenſitiuo.

QVia præcipua Moralis ſcientiæ conſideratio verſatur circa actus humanos, quibus comparatur, in quibusve conſiſtit hominis felicitas: doctrinæ ratio poſtulat, vt, poſtquam de felicitate egimus, de humanis actibus diſputemus: ac primùm de eorum principijs, Voluntate, Intellectu, & Appetitu ſenſitiuo.

QVAESTIO I.

Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur?

ARTICVLVS I

Argumenta in partem negatiuam.

PArs negatiua propoſitæ controuerſiæ his argumentis videtur oſtendi.

1. arg.

Actus, quibus animæ beatæ diuinam eſſentiam clarè vident, viſamque amant, humani ſunt; cum in ijs ſupernaturalis beatitudo hominis conſiſtat: & tamen ex communi Theologorum ſententia non ſunt actus liberi, ſed neceſſarij; nec enim in beatorum poteſtate eſt, eiuſmodi actus non elicere. Non igitur omnes actus humani à libera voluntate proficiſcuntur.

Secun-

A Secundò: actus, quos ſomniantes, & mente capti exercent, dum diſputant ratiocinanturque; item actus ſubiti voluntatis & intellectus, ſunt humani, quãdoquidem ſoli homini conueniunt: nec tamen liberi ſunt, alioqui poſſet in eos culpa aut meritum cadere. Ergo aliqui ſunt actus humani abſque libera voluntate.

3. argu. Tertio; Multi actus, ab appetitu & externis membris adminiſtrati, ſunt humani; ſiquidem bonitatem malitiamve moralem ſortiuntur: & tamen ij non ſunt a voluntate; cum actus voluntatis ſint immanentes. Igitur multi actus humani non oriuntur à voluntate.

(Margin, beside the second paragraph's first line: 2. argu.)

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfaciamus quædam prænotanda ſunt. Primum eſt: Bifariã poſſe aliquem actum dici humanũ: nimirum vel quoad ſubſtãtiam entitatemve, quo pacto omnes ac ſolæ operationes, quæ manant à potentijs proprijs hominis vt homo eſt, humanæ dicuntur, vt ratiocinari & flere: vel quoad operandi modum. Quia verò proprius modus operandi hominis, prout à belluis diſtinguitur, eſt ita agere, vt ſuarum actionum dominium & libertatem gerat (bruta enim impetu naturali operantur, nec tam agunt, quam aguntur; vt D. Damaſcenus ait lib. 2. fid. Orth. ca. 27) fit, vt poſteriori modo eæ tantum actiones humanæ vocentur, quas homo in ſua libera poteſtate habet. (Margin: C, D; Actiones humanæ quæ.)

Secundo aduertendum: voluntatem non ideo liberam ſeu deliberatam vocari, quod ipſa deliberet (deliberationem enim ad intellectum magis, quam ad voluntatem pertinet:) ſed quia præeuntem intellectus deliberationẽ ſequitur. Quo fit, vt illa actio dicatur à libera voluntate proficiſci, quæ à voluntate intellectus deliberationem ſequente elicitur aut imperatur. (Margin: E)

Hoc poſito reſpõdemus, omnes actus humanos proficiſci à libera hominis voluntate. Quod ex eo oſtenditur: quia etſi

A radix libertatis ſit in intellectu, formalis tamen libertas a ſola voluntate eſt, vt alibi ex profeſſo declarabitur. Patetq́; ex eo, quia libertas dicitur, qua aliquid vtlibet eligimus: electio autem fertur in bonum: quod cum ſit obiectum voluntatis conſequens eſt, vt formalis libertas pertineat ad voluntatem. Quare nullus omnino erit actus humanus, qui non oriatur à voluntate: ſiue eum ipſa in ſe eliciat: cuiuſmodi eſt actus amoris: ſiue imperet; vt deliberata motio intellectus, vel appetitus, & vniuerſim omnes actiones potentiarum, quæ voluntati ſubditæ ſunt, ſi ab eis eliciantur, prout voluntati liberè mouenti ſubijciuntur. (Margin: Libertas quid.; B)

Argumenta verò pro contraria parte ex dictis facilè ſoluentur. Ad primum & ſecundum dicendum: eiuſmodi actus licet ſint actus hominis, non tamen eſſe humanos in eo ſenſu & vſurpatione, de qua hic agimus. Ad tertium conceſſa maiori ad minorem dic, non omnes actiones quæ à voluntate proficiſcuntur, immanentes eſſe; ſed quæ ab ipſa potentia manant, & in eadem manent. (Margin: C)

QVAESTIO. II.

Vtrum voluntas intellectum, an intellectus voluntatem moueat?

(Margin: D)

ARTICVLVS I.

Propoſitæ difficultatis enodatio.

ADuertendũ moueri facultatẽ animæ ab aliquo, nihil aliud eſſe, quam ab illo de potentia ad actum educi. Quare cũ bifariã poſſit aliqua facultas animæ eſſe in potentia: nimirũ vel quoad eliciendã, aut non eliciendã actionẽ; quod vocatur eſſe in potẽtia ad exercitiũ actus: vel quoad hoc illudve agendũ, id eſt, quoad producendũ actũ huius aut illius ſpeciei; quod dici ſolet eſſe in potentia quoad actus ſpecificationem fit, vt duobus modis prædicta facultas indigeat mouente, a quo ad actum perdu- (Margin: E)

A perducatur: vno quoad actus exercitium altero quoad determinationem illius ad certam ſpeciem.

1. concl. Sit prima concluſio: Voluntas quoad exercitium mouet intellectum, ſicuti & reliquas potentias quæ ad actus humanos. Hac quæſtione proxime ſequenti ac curatius probabitur: nunc ex eo breuiter oſtenditur, quia principium actus cuiuſque potentiæ actiuæ ex fine: finis verò actuum intellectus continetur ſub fine voluntatis; proindeque intellectus ad actus ſuos eliciendos à voluntate moueri debet. Diximus in concluſione, quoad actus humanos: quia ad actus ſubitos, qui omnem actum uoluntatis antecedunt, non mouetur intellectus à voluntate, ſed ab obiecto, interuentu ſpeciei intelligibilis, & phantaſmatis. Qua de re Maior in 1.d.3.q.2. Greg. in 2.d.11.q.1. Lege quoque, ſi placet, quæ in hanc ſententiam ſcripſimus, lib. 1. Phyſ. cap. 1. q. 2. art. 4.

Actus ſubitij.

2. concl. Secunda concluſio: Intellectus quoad ſpeciem actus mouet voluntatem. Hæc ſuadetur; quia intellectus proponit voluntati obiectum, à quo tanquam à principio formali externo, actus voluntatis ſpeciem ſumunt. Vbi aduerte, bonum cognitum non ſolum ſeſe habere ad actus voluntatis, vt cauſam formalem externam, prout illis, tanquam terminus ad quem referuntur, ſpeciem tribuit; ſed vt finem, quatenus motu metaphorico allicit voluntatem. Vtrum verò notitia intellectus concurrat etiam actiue cum voluntate ad eius actus eliciendos, controuerſum eſt. Negatiuam partem ſequitur Henricus quodl. 9 capreolus in 2 d. 23. art. 3. ad 1. contra 1. concl. Hiſpalenſis in 2.d.25.q.1.artic.3.not.1. ſauellus 9. Metaph quæſt. 6. Affirmatiuam tuentur Paludanus in 4. diſt. 49. quæſt. 3. art. 1. Gregorius in 2.d 25. quæſt. 1. contra 2. concl. Gabriel eadem d. q. 1. dub. 3. Soncinas 9 Metaph. quæſt. 11. & qu. 13.

Vtraque nobis admodum probabilis videtur; quæ autem probabilior ſit, libro 9. metaph. diiudicandam erit.

ARTICVLVS II.

Obiecta, eorumq; dilutio.

Erit tamen qui probare contendat, non poſſe intellectum à voluntate moueri, hoc argumento: Omne mouens eſt prius & nobilius moto: ſed intellectus B eſt prior & nobilior voluntate, vt ſuprà ſtatuimus, docetq; Ariſt. lib. 10. Eth. cap. 7. igitur intellectus non poteſt à uoluntate moueri. Maior probatur; quia quod mouet, agit: agere autem præſtantius eſt, quam pati; teſte D. Auguſtino 12. ſuper Geneſ. ad lit.

Secundò: Voluntas nihil appetit, niſi quod ei ab intellectu repræſentatur: quia, vt docet D. Auguſtinus lib. 8. de C Trinit. cap. 4 nihil volitum, niſi prius cognitum. Igitur ſi, vt intellectus actum ſuum eliciat, & uoluntati aliquid proponat, debet prius à voluntate moueri, dabitur in actionibus voluntatis & intellectus infinita progreſſio; ſiquidem omnem actionem uoluntatis antecedet actio intellectus, & omnem actionem intellectus actio voluntatis, abſque ullo primo actu.

Tertiò: Intellectus per ſuam notitiam D concurrit effectiue ad actum uoluntatis, ut eſt multorum Philoſophorum ſententia: igitur ſi uoluntas mouet effectiuè intellectum, & intellectus uoluntatem, idem reſpectu eiuſdem, hoc eſt, eadem uoluntas comparatione intellectus ſimul erit mouens, & motum.

Sol. 1. Ad primum horum dicendum: fieri poſſe, ut id, quod alio ſimpliciter deterius eſt, eodem tamen alia conſideratione, & ſecundum quid præſtantius ha- E beatur. Nam u. g. potentia uidendi nobilior eſt quam color; & tamen color, quatenus in illam agit, ſuam ei ſpeciem imprimendo, excellentior quam illa eſt. Sic ergo, tametſi intellectus abſolutè præſtantior ſit quam uoluntas, nihil mirum ſi uoluntas, ſpectata prout intellectum mouet, hac ex parte ipſo præſtantior cenſeatur.

Sol. 2. Ad ſecundum, conceſſo antecedente negan-

neganda eſt conſecutio, & ad eius confirmationem dicendum: non omni intellectus actioni præire actionem volũtatis: quia tandem conſiſtendum erit in aliquo actu intellectus, ad quem, vt ſupra diximus, intellectus, ab obiecto interuẽtu phantaſmatis moueatur: qui actus, quia ſaltem in ſuo primo ortu naturalis eſt, & non liber, non oportet ad eum eliciendum concurrere voluntatem.

Sol. 3. Ad tertium, vtcumque ſe habeat veritas antecedentis, quæ alibi vt diximus perpendenda erit, reſpondemus: non ſequi ex eo, idem ſecundum idem eſſe ſimul mouens & motum. Nam cum voluntas mouet intellectum ad eliciẽdam notitiam alicuius rei, non concurrit tũc intellectus per eandem notitiam ad illammet actionem voluntatis, ſed ad aliam: v.g. mouet voluntas intellectum ad deliberandum, iudiciumq́ue ferendum de pharmaco: intellectus per hanc actionem non concurrit cum voluntate ad illummet actum, quo eum voluntas mouit; ſed ad alium, nempè ad electionem pharmaci, quod ei, vt conueniens ad obtinendam valetudinem, repræſentat.

QVAESTIO III.

Vtrum voluntas moueat omnes alias potentias ad actus ſuos exercendos.

ARTICVLVS I.

Conſtituitur pars affirmatiua.

cõcluſio. Aſſerendum: uoluntatem mouere actiuè ad ſuos actus exercendos reliquas animæ potentias, quæ ſuapte natura eius imperio ſubdũtur. Hæc aſſertio traditur à D. Auguſtino l.12. de Ciuit. Dei, c.6, D. Damaſceno lib. 2. Fid. cap. 16. D. Anſelmo de Concept. Virg. cap. 4. D. Thoma 1. p. q. 82. art. 4. & alijs. Probatur autem eius

A veritas, tum ipſa experientia; quando quidem contemplamur, legimus, loco mouemur, præſtamuſq; cætera id genus munia, cum uolumus: tum ratione; etenim principium motionis cuiuſque potentiæ actiuæ eſt ex fine, cũ omne agẽs gratia finis operetur; bonum autem in commune, quod rationem finis habet, eſt obiectum uoluntatis. Quare conſequens eſt, ut uoluntas omnes alias potẽtias ad ſuorum actuum exercitium moueat. Obiectũ volũtatis.

B Conſecutio patet ex eo: quia ſemper ars, & potẽtia, ad quem ſpectat finis uniuerſalis, mouet ad agendum artem & potentiam, ad quam particularis finis ſub illo uniuerſali comprehenſus pertinet: uti liquet in arte nauigatoria & nauium confectrice, itemq́; induce & tribunis: atqui omnes fines aliarum potentiarum comprehendũtur ſub fine ac bono, quod eſt obiectum uoluntatis, quia omnes potentiæ per ſuos actus tendunt

C in aliquod bonum: ergo, &c.

Quæri ſolet, quonam pacto uolũtas hanc motionem præſtet? Quam dubitationem duplici pronunciato explicabimus. Primum ſit: Voluntas non mouet alias potentias applicando: loquamur de ea applicatione, qua res applicata aliquam præuiam motionem ab applicante accipit; ut cũ quis admouet ſecurim ad cędenda ligna, imprimendo illi impulſum. Hoc ex eo oſtenditur: quoniam uoluntas nullam præuiam motionem iniji- De modo quo uolũtas mouet alias potentias.

D cit potentijs: tum quia in hoc rerum genere non apparet, quidnam eiuſmodi præuia motio ſit; tum quia talis motio ſuperflua omnino eſt, cum abſque illa poſſit uoluntas potentias mouere: quod in† Phyſicis ex profeſſo tractauimus, cũ oſtendimus, cauſam primam non excitare agentia naturalia ad ſuas actiones, præcedente aliqua motione; ut plerique D. Thomæ ſectatores arbitrati ſunt. Eſt

E enim quoad hoc par ratio in Deo, quatenus cum cauſis ſecundis concurrit; & in uoluntate, ut cum potentijs.

Secundum pronunciatum ſit. Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam cauſa uniuerſalior; ita ut ex potentia, cum qua uoluntas cõcurrit, & ex ipſa uoluntate, fiat una integra cauſa, à qua una eademq́ue numero

actio

actio manat. Huius pronunciati veritas oſtéditur, primum ex analogia, quæ eſt inter alias cauſas vniuerſales & particulares, præſertim Deum & cauſas ſecundas: quandoquidem voluntas, vt fertur in bonum in commune, aliæ verò potentiæ in bona particularia, ita ſeſe habet ad alias potentias, vt vniuerſalis cauſa ad particulares. Quare, vt cauſa vniuerſalis, v.g. Deus, dum concurrit cum cauſis ſecundis ad agendum, ex ipſo & cauſa ſecũda fit vna cauſa integra, à qua vna eademq; ſingularis actio oritur: ita proportione quadam ſe habebũt voluntas, cæteræque potentiæ quas illa mouet.

Ex dictis intelliges, actionem, qua voluntas formaliter mouet alias potẽtias, eſſe tranſeuntem, cum in ipſa voluntate non maneat: ſiquidem non diſtinguitur re ab actione aliarum potentiarum. Præterea, eiuſmodi concurſum voluntatis interdum eſſe quid ſpiritale, cum nimirum voluntas concurrit cum potentia immateriali, vt cum intellectu: aliquando materiale, ſi videlicet concurrat cum potentia inhærente organo corporeo, vt cum imaginatione.

ARTICVLVS II.

Quo pacto voluntas moueat ſenſus internos?

Duplex imperiũ.

SCiendum ex Ariſtotele 1. Polit. c. 3. & lib. 1. Eth. c. vlt. & ex D. Thoma 1. p. q. 81. art. 3. ad 2. duplex eſſe imperiũ: alterum deſpoticum ſeu dominicum; alterum politicum ſeu ciuile, quod etiam regium appellatur. Imperium deſpoticum eſt, quo dominus imperat ſeruis: qui facultatem reſiſtendi non habent, cum nullo modo ſui iuris ſint. Imperiũ politicũ eſt, quo Princeps Reipublicæ, imperat ciuibus: qui tametſi eius præceptis obediant, tamen cum liberi ſint, aliquid ſuum habent, quo eius imperio reſiſtere valeant.

Quærimus ergo, num voluntas moueat ſenſus internos imperio ciuili, an deſpotico? D. Thomas loco proxime cit. videtur docere, cogitatiuam (quæ etiam ratio particularis dicitur) regi moueriq; à ratione & uoluntate imperio deſpotico; non ita verò reliquos ſenſus internos. Nam cur appetitus rationi & uoluntati non promptè, obediat cauſam eſſe ait, quia appetitus non ſemper a cogitatiua, ſed ab alijs ſenſibus interdum mouetur. Quæ ratio nullius eſſet momenti, ſi interni ſenſus pari obediẽtia uoluntati parerent, ut erit conſideranti perſpicuum. Nobis tamen aſſerendum uidetur, nullum eſſe internum ſenſum, qui uoluntati ſemper ad nutũ obediat. Nã ſenſus communis, perſeuerante externi ſenſus apprehenſione, neceſſariò rem apprehẽdit & uniuerſim omnes ſenſus interni (quippe omnium, quoad hoc eadẽ uidetur eſſe ratio) nonnunquam adeò tenaciter res apprehendunt, ut uoluntas eorum cogitationem aut nullo modo, aut difficile compeſcat: uti docet quotidiana expérientia.

Ex quib. cauſis proueniat cogitationũ tenacitas.

Prouenit autem ea cogitationum tenacitas ex multis cauſis; ſed ex his potiſſimum: nimirum uel ex reali præſentia obiecti, ſeſe per externos ſenſus ingerentis: uel ea interna inſtigatione dæmonum, qui imagines interius aſſeruatas agitatis ſpiritibus huc illuc transferunt, & ad rerum quæ ijs repræſentantur apprehenſionem acuunt accommodantq;: uel ex affectione organi; ſiquidem melãcholici, qui ſicco & frigido ſunt temperamento, in eiuſdem rei apprehenſione diutius inſiſtũt: uel ex affectu appetitus ſenſitiui; cum notum ſit, ijs magis affigi internum ſenſum, ad quæ appetitus maiori impetu fertur.

ARTICVLVS III.

Qua ratione voluntas appetitum ſenſitiuum moueat.

QVod ad appetitũ ſenſitiuũ attinet, dicẽdũ: moueri illum à uoluntate imperio politico, nõ autẽ deſpotico: ut communi aſſenſu tradunt Ariſtoteles in calce libri 1. Eth. & 1. Polit. c. 3. D. Damaſcenus lib. 2. fid. orth. c. 12.

D. Gre-

D. Gregorius Nyſſenus li. 4. c. 8. D. Th. 1. 2. q. 17. art. 7 & alij. Ac primum, quòd appetitus à voluntate moueatur, patet experientia, cùm ſæpe illius motus arbitrio noſtro excitemus, & cohibeamus. confirmatur, que id verbis illis c. 4. Geneſ. Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius.] Verùm quòd talis ſubiectio non ſit deſpotica, non minùs compertum eſt, cùm paſſim feratur appetitus in bonum ſenſibile, contra iudicium rationis, & inclinationem voluntatis. Idque teſtatur D. Paulus illis verbis ad Rom. 7 [Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ.]

Oritur autem hæc repugnãtia ex eo, quia appetitus ſenſitiuus ſequitur apprehẽſionẽ ſenſus interni, q interdum adeò efficax eſt, ut à ratione & voluntate cohiberi non poſſit. Tum etiam, quia motio appetitus ſenſitiui pendet eo diſpoſitione organi (vnde ij qui calido ſunt temperamento, facilè iraſcuntur,) quæ diſpoſitio ſiue affectio imperio non ſubiacet. Lege D. Thomam in quæſt. de malo, quæſt. 7. ar. 6. ad 8. & 1. part. q. 81. art. 3.

Ordinarius autẽ modus, quo voluntas appetitum mouet, eſt per apprehẽſionem ſenſus interni: id eſt, monendo imaginatricem, facultatem, v. g. vt de hac aut illa recogitet, quam deinde appetitus amplectatur aut fugiat. Quæri tamẽ ſolet, vtrùm voluntas non hoc duntaxat modo, ſed per ſe immediatè interdum appetitum moueat: D. Thomas in diſput. de Verit. quæſt. 25. artic. 4. & quæſt 26. art. 3. affirmatiu m partem aſſerit: quòd in potentijs inuicem ordinatis & connexis, vehemens motus ſuperioris in inferiorem redundet. Vnde Ariſtoteles 3. de Anima, cap 11. text. 57. ait, appetitum ſuperiorem impellere inferiorem, ſicuti in cœleſti mundo ſphæra ſuperior inferiorem rapit. Verùm cùm appetitus non feratur in ignotum dicendum videtur, tunc ſolùm uoluntatem immediatè, & per quandam redundantiam mouere appetitum, cùm iam in ſenſu interno exiſtit notitia eiuſdem obiecti: ita nimirum, vt abſque noua intenſione, aut efficacitate notitiæ appetitus magis accendatur, ob affectum voluntatis.

Appetit⁹ ob affectũ uoluntatis magis incenditur.

ARTICVLVS IIII.

Quo pacto voluntas membra externa moueat.

IAm verò externa membra, quibus latio arbitraria exercetur, mouet voluntas (vt experimento compertum eſt) imperio ſeruili, ac citra vllam repugnantiam, niſi aliquo impediantur morbo, vti accidit paralyſi laborantibus cur autem diſpar obtemperandi conditio membris corporis, & appetitui conueniat, ex ijs quæ ſuperius explicata ſunt conſtat: videlicet, quia appetitus ſequitur apprehenſionem, &c. Quib. adde, appetitum ſuam qualemcunque vindicare libertatem, qua rationi & volũtati obluctatur, quod tamẽn membris non competit.

Diſpar obediẽtia membrorũ, & appetitus.

Quæri ſolet, vtrum voluntas non moueat membra, niſi interuentu appetitus ſenſitiui? Pro parte negatiua facit, quia interdum membrorũm motio eſt cõtra propriam appetitus inclinationem. Quare ſi in huiuſmodi euentis appetitus plerumque non obedit voluntati, nullo modo tunc poſſet uoluntas mouere, membra, perſeuerante repũgnãtia appetitus; cuius oppoſitum docet experientia in Sanctis Martyribus, qui membra acerbiſſimis cruciatibus offerebant. Pro parte affirmatiua, quam magis veriſimilem iudicamus, eſt ratio illa, quòd uoluntas in viribus animæ mouet vt agens ſupremum, appetitus vt agens medium; vltimum autem eſt virtus motiua membris inſidens. Perit uerò harmonia & ordo mouentium, ut ſupremum non niſi interuentu medij moueat extremum. Ad argumenta pro contraria opinione dicimus, appetitum duo obire munia, quorum alterum eſt, bonum ſenſu oblatum proſequi, malum declinare, alterum impellere membra corporis ad motum. Quoad prius officium, poſſe illum reſiſtere uoluntati: quoad poſterius, non poſſe.

Dub.

Reſpon.

In quæſtione etiam uerſatur: num appetitus ſenſitiuus in homine poſſit per ſe mouere membra, abſque motione volun-

Dub.

voluntatis? Quod poſſit, ex eo videtur A oſtendi: quia appetitus ſenſitiuus in homine non eſt deterioris conditionis, quã in belluis. quare ſi in his (vt planum eſt) per ſe mouere, cur non etiam in illo mo

Solut. uebit? Contrariam ſententiam tuetur D. Th. 1. p. q. 81. ar. 3 & Caietanus eodem loco: eamque probat ea ratio, quia (vt paulo ante diſputabamus) in omnibus mouentibus ordinatis, ſecundum mouens, cuius modi eſt appetitus, non mouet niſi virtuti primi mouentis. Nec vero B in homine de appetitus ſenſitiui digni tate quicquam detrahi, quod non per ſe ac vitantum ſua membris motioné afferat. Etenim, vt Caietanus loco citato inquit, licet in nobis natura ſenſitiua nobilitatem eapitis, quam in brutis habet, nõ obtineat; id tamen ei compenſatur per coniunctionem & commercium cum ratione & appetitu intellectiuo: ſiquidem inferius vicinitate ſublimioris perficitur; excellentiusq; eſt, moueri à nobiliori C quam mouere inferiora, & Regi in aula ſubeſſe quam in tugurio præeſſe.

Limitatio ſuperiori ſentẽtiæ. Verum propoſitæ ſolutioni ea nobis moderatio videtur adhibenda, vt dicamus: ſi ſermo fit de motione, qua appetitus ex vſu rationis mouet, non ſolere appetitum mouere membra, niſi mouente voluntate; ſi autem de alijs motionibus loquamur, interdum oppoſitum accidere: nec opus eſſe, vt voluntati in omnibus motionibus appetitus ſubordina D io illa ſe ueſur: nec vt reſpectu omnium dicatur appetitus mouens ſecundarium; eſto ſemper ita ſe habeat, comparatione illarum quæ deliberatæ ſunt, & homini quatenus homo eſt conueniunt. Qua limitatione poteſt etiam intelligi D. Tho. ſententia, & nonnulli ex illius ſectatoribus animaduerterunt: præſertim cum ſit admodum veriſimile, motus ſubitos, qui bus interdum membra ciemus, non ſemper prouenire à voluntate etiam indeli E berata, ſed nonnunquam a ſolo appetitu vt eum qui ſ natura bilioſus ex ſubita ap

Subiti motus mẽbrorũ petitione vindictæ manum mouet ad inferendam iniuriam. Sed ea quæ ad appetitum pertinent, proxima q. magis illuſtrabuntur.

QVAESTIO IIII.
Vtrum appetitus ſenſitiuus moueat voluntatem.

ARTICVLVS I.
Solutio quæſtionis.

Hæc controuerſia aliquot pronunciatis explicanda eſt. Primũ ſit: Negari nõ poteſt, appetitũ mouere voluntaté. probatur inprimis Sacræ paginæ teſtimonijs Rom. 7. [Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ] Iacob 1. [Vnuſquiſque tentatur, a concupiſcentia ſua abſtractus & illectus.] Confirmatur quoque experientia: nemo eſt enim, qui non experiatur motum appetitus, ſiue iræ, ſiue doloris, aut lætitiæ, inclinare ad ſe voluntatem. 1. pronũciatum.

Secundum pronunciatum: Appetitus non mouet voluntatem, imperando illi. 2. pronũ. Huius pronunciati veritas plana eſt: cum in conſeſſo apud omnes ſit, facultatem inferiorem & corporis organo affixam, nõ habere imperium aut dominium in potẽtiam ſuperiorem & immaterialem. Itaq; non poteſt voluntas directo motu impelli ab appetitu: vt docet D. Th. 1. 2. q. 77. art. 1. ſed indirectè.

Tertium pronunciatum: Appetitus mouet voluntatem ex parte obiecti, hoc 3. pronũ. eſt, interuentu notitiæ intellectiuæ, quæ obiectum amplectendum aut declinandum proponit. Quod duobus modis accidit: nam, quia paſſio appetitus in cauſa eſt vt intellectus hoc aut illo modo, ac non aliq; aliter de re iudicet. Vnde illud Ariſt. 3. Eth. c. 5. [qualis quiſq; eſt, talis ei finis eſſe videtur.] Et illud 1. Rhet. [non eadem videntur amantibus & odio habẽ tibus.] Quare & ligatus ſub Alexandro dro M. c. dunũ rege, reuocauit ſententiã ab Alexãdro irato ad Alexand. ũ ſedatum.) Quo ſit, vt voluntas, ſequens iudiciũ intellectus, idẽ velit aut repudiet qđ appetitus. Alterc, quia appetitus mouet voluntaté per notitiã interni ſenſus, quã ipſe ſequitur; quatenus ſenſuum phantaſmata determinant intellectum ad huius & illius rei conceptionem.

AR-

ARTICVLVS II.

Dubia quædam enodantur.

EXiſtunt autem circa ea, quæ de motione appetitus aſſeruimus, aliquot dubia. Primum eſt: an appetitus aliquando ab q; interuentu notitiæ intellectiuæ immediatè moueat voluntatem per redundantiam, propter ſolam ipſarum potentiarum cognationem nexumque? Reſpondemus idem, quod ſupra de voluntate reſpectu appetitus: videlicet, cùm voluntas non tendat in ignotum, nequaquam appetitum mouere voluntatem, quatenus voluntas in bonum repræſentatum ſibi per intellectum maiori impetu fertur, propter inclinationem appetitus. 1. dub.

A Secundum eſt: Num aliquando voluntas ita ab appetitu trahatur, vt in eius poteſtate non ſit ei reſiſtere? Reſpondetur, ſi appetitus adeò vehemens ſit, vt omnino rationis vſum abſorbeat, tunc neceſſariò mouere voluntatem, alioqui non. Etenim tandiu motus voluntatis liber eſt, quamdiu iudicium integrum ac liberum manet. Turbat autem abſorbetque iudicium affectio appetitus, cùm ſenſitiua cognitio, quæ tali affectione acrior, & B importunior ſit, adeò vehementer intellectum mouet ad cogitandum de obiecto paſſionis, v. g. de re dolorem, aut delectationem inferente, vt interim ei deliberandi facultatem adimat; in quam ſententiam lege quæ ſcripſit Ariſtoteles 7. Eth. cap. 3. & D. Augu. 14 de Ciuit. c. 16. D. Thomas in 1. 2. q. 10. art. 3. 2. dub.

DISPVTATIO QVINTA.

De Bonitate, & malitia humanarum actionum in genere.

EGimus de principijs humanorum actuum; nũc de ipſis humanis actibus diſſeremus: nõ quidem abſolutè, nec enim ea conſideratio Moralis Philoſophi eſt; ſed quoad eorũ bonitatem & malitiam, quatenus humanam attingunt felicitatem, ad eam nos promouendo, aut ab eius adeptione impediendo.

QVÆSTIO I.

Vtrum bonitas, & malitia humanarum actionum petenda ſit ab obiecto, an non?

ARTICVLVS I.

Explicatio controuerſiæ.

Aſſertio. IN propoſita quæſtione hæc aſſertio ſtatuenda eſt: Bonitas & malitia humanarum actionum ſumitur ab obiecto. Probatur: Nam humanæ actiones referuntur C ad obiectum, vt ad menſuram ſui eſſe, & tanquam ad cauſam formalem extrinſecam, à qua proinde ſpeciem & diſtinctionem capiunt.

Vt autem huiuſce rei veritas magis eluceat, aduertendum erit, nomine obiecti intelligẽdam eſſe hoc loco materiam, circa quam verſatur actio: cuiuſmodi eſt pecunia, in quam fertur appetitio. Quia tamen hoc loco de bonitate & malitia morali agitur, ſpectanda eſt prædicta materia, non ſecundum ſuum eſſe naturale abſolutè, ſed vt conuenit cũ recta ratione & lege diuina, aut ab ea deſſ ectit. Obiecti quid hoc loco.

Dein-

Libertas.

Deinde aduertendum, quemadmodũ libertas humanarum actionum formaliter eſt in voluntate: ita bonitatem & malitiam moralem, ad actiones humanas pertinẽtem, formaliter reperiri in actione interna ipſius voluntatis; licet obiectiue ſit in materia circa quam verſatur.

De bonitate & malitia actus humani externi.

Tertiò ſciendum eſt, actionem humanam externã dupliciter ſumi poſſe; vno modo ſecũdùm ſe, prout obiectũ quoddam eſt actionis internæ voluntatis, conſentaneũ rectæ rationi & diuinæ legi, vel ab ea diſſentaneũ; etſi talis actio à nullo exerceatur: quo pacto dicitur bona uel mala obiectiue ſolum, ex prædicta conformitate uel difformitate; non autem formaliter, per bonitatem uel malitiam à uoluntate deriuatam. Alio modo ſumi quatenus uerſatur ĩ executione, ſicq; ut eſt effectus uoluntatis; ita dicitur bona uel mala formaliter; non quidem intrinſeca denominatione à bonitate uel malitia ſibi inhærente, ſed appellatione extrinſeca a bonitate uel malitia exiſtente in uolũtate. Vt enim actus à uoluntate imperatus, prout in executione eſt, nõ à ſe habet ut humanus ſit, ſed à uoluntate deliberata a quia imperatur: ita nec bonitatem uel malitiam formaliter habet, niſi à uoluntate. Itaq; ab eadem ſingulari bonitate uel malitia, a qua uolitio interna nuncupatur bona uel mala formaliter & intrinſece, uocatur etiam externa actio, quæ eſt obiectum uolitionis, bona uel mala formaliter, per externam appellationem. Quo fit, ut altera alteri bonitatem & malitiam uiciſſim tribuat. Nam externa actio, ſumpta ut eſt in apprehenſione, in ſe quidem bona eſt uel mala obiectiue: & hac conſideratione eſt cauſa bonitatis uel malitiæ formalis, exiſtentis in interna uolitione: rurſusq; uolitio interna, prout denominatione intrinſeca eſt bona uel mala formaliter, in cauſa eſt, cur actio externa, poſita in executione, ſit bona uel mala formaliter denominatione extrinſeca.

Bonum & malũ morale.

Poſtremò nec illud præteriri debet, bonum & malum morale eſſe differentias eſſentiales humanarum actionum. Quod hunc in modum breuiter oſtendi poteſt: Actiones humanæ ſumunt bonitatẽ & malitiam ab obiectis, ad quæ reſpectu tranſcendenti ſibi intrinſeco & eſſentiali referuntur, ergo per bonitatẽ & malitiam, quam ab ijs accipiunt, intrinſece conſtituuntur. Item; bonum & malum ſunt differentiæ eſſentiales habituum; ſed pro differentia habituum eſt differentia actionum ex habitibus prodeuntium; ut docet Ariſtoteles 2. Eth. c. 1. cum ſimiles habitus ſimiles actus producant: igitur bonum & malum ſunt differentiæ eſſentiales humanarũ actionum. Maior probatur; quia habitus bonus & malus, ut liberalitatis & prodigalitatis, diſtinguuntur ſpecie inter ſe; imò & contrarietate mutua ſibi repugnant; ut conſtat ex doctrina Ariſtotelis cap. de Oppoſ. & 2. Et. cap. 8. & 1. de Cœlo, c. 4. Diſtinguuntur autem & pugnant inter ſe bonitate & malitia; unde bonitas ponitur in definitione uirtutis, qua uirtus dicitur bona qualitas mentis; eodemque modo malum in definitione uitij; qua uitium dicitur qualitas, ſecundum quam animus malus eſt, &c. Nõ eſt igitur negandum, bonum & malum eſſe differentias eſſentiales habituum, proindeque & humanarum actionum.

ARTICVLVS II.

Dilutio obiectorum.

Obiect. 1

OBijciat tamen aliquis, Multæ ſunt actiones humanæ ex ſpecie ſua ad bonum & malum indifferentes, ut ambulare, canere, igitur bonum & malum non ſunt differentiæ humanarum actionum.

Obiect. 2

Deinde, quod malitia nõ poſſit eſſe differentia intrinſece conſtituens actum humanũ; ita probatur: Actus humanus eſt poſitiuum quid, ut ſatis conſtat, malitia uerò moralis non poteſt eſſe aliquid poſitiuum, igitur non poteſt eſſe differentia cõſtituens humanum actum. Minor trifariam oſtenditur. Primum, quia malitia moralis eſt malum quoddam; malũ autem nihil aliud eſt, quam priuatio boni. Item; quia ſi malitia eſſet quid poſitiuum, obtineret rationẽ boni, cum omne ens poſitiuum ſit bonũ, atque ita non iam eſſet malitia. Tertiò, quia cũ Deus ſit cauſa omnis rei creatæ, ſi malitia fo-

ret aliquid poſitiuum & reale, iam Deus illius cauſa eſſet, proindeq; auctor peccati, quod dictu nefas eſt.

Ad primum horum dicendum; obiectum, in quod humana actio in toto ſuo ambitu accepta fertur, triplicem ordinẽ poſſe habere ad rectam rationem: unum conuenientiæ, quatenus videlicet rectæ rationi conſentaneum eſt: alterum diſformitatis, prout ab ea diſcrepat: tertium in differentiæ, vt ex ſe nec eſt ei conformes, nec ab ea alienum. Quo patet, præter bonum & malum, quas diximus eſſe differẽtias humanarum actionũ, aliam dari tertiam differentiam, poſitiuam quoque & realem, qua actio ſuapte natura conſtituitur in ſpecie indifferentis atq; adeò actionem humanam non diuidi perfecta diuiſione in bonam & malam, vt probat argumentum; niſi ſumatur, prout exercetur in ſingularibus. Sic.n. nulla eſt actio humana quæ reuera non ſit actu bona aut mala: quia aut habet finem conſentaneũ rectæ rationi, atq; ita eſt bona: aut diſſentaneum, & eſt mala: aut caret fine conuenienti, & eſt etiam mala, quia otioſa. Quilibet enim omnib. actionibus quas edit (hæ verò neceſſariò ſunt in ſingulari) debet bonũ finem apponere: quia tenetur intendere finem accommodatè ad ſuam naturam; quem ſi non adhibet, peccat ob defectum huius circunſtantiæ. Lege D. Tho. in 1.2.q.18.ar.9. & in 2.d.40 q.1. vbi alij etiam Doctores dubitationẽ hãc contrarijs ſententijs pertractant. Quidã namq; affirmant, alij, quibus nos aſſentimur, negant, poſſe dari actum humanum in ſingulari, indifferentem ad bonitatem & malitiam moralem. Quod enucleare non eſt huius inſtituti.

In ſingularib. nõ datur actio indifferens ad bonum & malum

Ad ſecundum, conceſſa maiori negan da eſt minor, & ad primam eius probationem dicendum: licet malum, ſi abſolutè loquamur, non ſignificet niſi priuationẽ E boni debiti, hoc eſt, priuationem rectitudinis, quæ actui ineſſe deberet: tamẽ malum, quod actum moralem habitumve, tanquam differentia poſitiua, intrinſecè conſtituit, non ſignificare priuationem, nec bono moraliter priuatiue, ſed contrariè repugnare. Ad ſecundam dic: malum, de quo proximè egimus, eſſe bonum quid; dici tamen malum, tum quia ſemper ha-

Diſ.2. ob.

A bet coniunctam priuationem rectitudinis, quæ ineſſe deberet: tum quia eſt diſconueniens homini, cuius bonum (vt D. Dionyſius 4.c. de diuin. nom. ait) eſt, ſecundum rationem ſe habere. Ad tertiam eſſe quidem Deum cauſam prædictæ entitatis, non tamen peccati: quia entitas illa non dicitur peccatum, niſi quatenus ad illam reſultat priuatio moralis rectitudinis, eamq; annexam habet. Quo pacto non proficiſcitur à Deo: quippe cum pec-

B catum ſit defectus quidam moralis, qui attribui non debet niſi cauſæ morali, eique deficienti: quali reſpectu peccati Deus non eſt, ſed ſola voluntas creata.

QVÆSTIO II.

Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum pendeat ẽ à circumſtantijs?

C

ARTICVLVS I.

Quot ſint circumſtantiæ humanarum actionum.

Circumſtantiæ humanarum actionũ dicuntur quod circũſtent actiones humanas quaſi extrinſecus ſe habẽtes ad earũ ſubſtantiã ſiue eſſentiam: ut explicat D. Th. I diſputatis q.2. de Malo, art.6. Nume

D rantur hæ circũſtantiæ à D. Baſilio ſer.2. de Baptiſ.c.8. à Boetio li 4. de diff. Top. à Tullio 1 de Inuent. D. Th. in 1.2.q.7.& alijs poſt Ariſtotelem 3. Eth.c.1. Cõprehenduntur autem omnes hoc carmine.

Quis, quid, vbi, quibus auxilijs, cur, quomodo quando.

[Quis,] ſignificat accidentia perſonæ agentis: vt, vtrum qui interfecit ciuis eſſe, an peregrinus. [Quid] non ſignificat ipſam actus ſubſtantiam (non enim actus poteſt eſſe circumſtantia ſui ipſius) ſed notat accidentia effectus, per actum producti: ut ſi is, qui alium frigida abluit, nocumentum intulit. [Vbi,] ſignificat accidentia loci: ut utrum palàm an occultè, in loco ſacro an profano ſcelus patrauerit. [Quibus auxilijs,] id eſt, quibus inſtrumentis, aut medijs; vt, percuſſerit ne gladio, an fuſte [Cur,]

C id eſt,

id eſt, ob quem finem: vt, in gratia rei priuatæ, vel ad patriam liberandam periculum adierit [Quomodo,] ſignificat actionis modum: vt, dolo an bona fide fecerit. [quando,] ſignificat accidentia temporis: vt, vtrum die feſto an pro feſto rem diuinam omiſerit.

Nonnulli, in quibus eſt D. Bonau. in 4. d. 16 dub 9 ad lit. Magiſtri, & Palud. ea. diſt. q. 3. plures faciunt circũſtantias. Verùm illæ omnes ad has ſeptem reducuntur: excepto numero actuum, quẽ illi vocant circumſtãtiam [Quoties.] Sed hæc inter circumſtantias recenſeri non poteſt: quia circumſtantiæ circa eundem actum ſunt: numerus autem non circũſtat vnam eandemque operationem; ſed diuerſas ac diſtinctas inducit.

Vt autem ea, quæ ad prædictas circũſtantias pertinet, meliùs intelligantur, quædam animaduertenda erunt. Primũ eſt: circumſtantiarum quaſdam notabiliter augere malitiam vel bonitatem actionũ moralium, quaſdam non. Enim verò cùm, e. g. alter furto accipit mille aureos, alter quadrantem; quantitas pecuniæ in priori furto reddit illud notabiliter graue, in poſteriori minimè. Secundum eſt: circumſtantiarum quaſdam inuehere deformitatem vel bonitatem eiuſdem ſpeciei, quaſdam ſpecie differentem. Nam circumſtantia inſtrumenti, quo quis hominem interimit, nempe, gladij aut fuſtis, nõ reddit homicidio malitiam diuerſam ſpecie: aut cum quis interficit hominem, vt eum ſpoliet, circumſtantia ſpoliationis furtiuæ addit homicidio deformitatem nouæ ſpeciei; quandoquidem furtum ſpecie differt ab homicidio. Tertium eſt: eam circumſtantiam addere actui malitiam, vel bonitatem ſpecie differentem, quæ importat ſpecialem ordinem conformitatis, vel difformitatis ad rectam rationem & legem Dei: vt in ſuperiorib. exẽplis videre eſt.

Diuerſa genera circũſtantiarum.

Quæ circumſtantiæ differant ſpecie.

ARTICVLVS II.

Reſp. ad propoſitã quæſtionem, & aliquot obiectorum dilutio.

EX dictis facile quiuis intelliget, quid ad quæſtionem initio excitatam reſpondere oporteat. uidelicet, bonitatem & malitiam humanarum actionum pendere etiam à circumſtantijs; quandoquidem hæ talem bonitatem & malitiam augere & minuere, atque interdum ad diuerſam ſpeciem trahere ſolent.

Sed erit, qui ita obijciat: Id quod confert actui rationem ſpecificam, nõ poteſt eſſe accidens illius: atqui circumſtantiæ ſunt accidentia actuum moralium, ut ſupra diximus: igitur nulla circumſtantia B poteſt tribuere actui diuerſam rationem ſpecificam, proindeque nec ipſum ad ſpeciem diuerſam trahere. Item: ſi aliqua circumſtantia mutaret ſpeciem actus, ſequeretur, poſſe eandem actionem internam nunc eſſe bonam, dum uidelicet tendit in bonum obiectum nulla circumſtantia uitiatum; nunc malam, ſi quis eundemmet actum continuando adhibeat illi in progreſſu circumſtantiã inanis gloriæ v.g. Obiect. 1. Obiect. 2.

C Priori tamen obiectioni occurrendum erit: circumſtantiam, quæ mutat ſpeciem neque eſſe circumſtantiam, neque accidens, comparatione actionis cui ſpeciem tribuit; ſed reſpectu alterius, cui adiungitur: v.g. cùm quis occidit ut furtum committat, rem alienam non eſſe circumſtantiam comparatione uoluntatis furandi; nam reſpectu huius eſt obiectum, per ſe illi dans ſpeciem: ſed tam uoluntatem furandi, quam rem alienam quæ eſt eius obiectum, eſſe circumſtantiam, ſi compa- D retur cum homicidio, cui ex accidente adiungitur. Poſteriori obiectioni non omnes eodem modo reſpondent. Quidam concedunt, unum numero actum internum eundem in genere naturæ poſſe (vt exemplo illo oſtendi uidebatur) alio & alio tempore ſubire formalitates diuerſas ſpecie in genere moris; ita ut nunc bonus & meritorius, poſtea verò malus, & demeritorius ſit. Alij negant poſſe id fieri, aſſerentes, ubi primùm actui ſuper- E uenit aliqua circumſtantia mutans ſpeciem, non manere eundem numero actũ internum, etiam in genere naturæ: ſed eliciam alium, & ſpecie & re diſtinctum. Quam dubitationem fuſius proſequi non eſt huius loci. Dilut. 1. obiect. Dilut. 2.

DISPV-

DISPVTATIO SEXTA.

De affectionibus animi, quæ paſſiones vocantur.

DOctrinæ ratio poſtulat, vt ante Virtutum tractationem, de Paſſionibus diſſeramus. Nam cum virtutum moralium nonnullę appetitui ſenſitiuo hæreant, in eiuſque affectionibus moderandis, & cohibendis verſentur, abſque harum notione virtutũ natura & vis commodè explicari non poterit.

QVÆSTIO. I.

An appetitus ſenſitiuus rectè diuidatur in concupiſcibilem & iraſcibilem.

ARTICVLVS I.

Quæ argumenta oſtendere videantur, non rectè diuidi.

QVia paſſiones, vt progreſſu patebit, ſunt affectiones appetitus ſenſitiui, priuſquam de paſſionib. ipſis agamus, quædam circa huiuſmodi appetitũ, ad propoſitã diſputationẽ conducentia, pertractabimus. Ac primum, quòd diuiſio illa non ſit probanda, hiſce argumentis videtur concludi. Appetitus diſtinguuntur per affectiones, ſed affectiones, quæ attribui ſolent appetitui iraſcibili, conueniunt concupiſcibili; non ergo ij appetitus inter ſe differunt. Minor probatur; quia, vt docet Tullius 4. li. Tuſcul. quæſt. odium eſt ira inueterata: &, vt aſſerit D. Damaſcenus lib. 2. Fid. cap. 16. & D. Greg. Nyſſ. lib. 4. Phil. ca. 14. ira conſtat ex triſtitia. cùm igitur triſtitia & odium pertineant ad appetitum concupiſcibilem; ſequitur, iram, quam iraſcibili aſcribunt, in concupiſcibili verſari. Rurſus, amor habet ex parte corporis commotionẽ ſimilẽ ei, quam ira; quan-
A doquidem tam ijs qui amant, quàm qui
iraſcuntur, ſanguis & calor efferueſcit:
ſed huiuſmodi alterationes ex parte corporis ſunt quaſi materię paſſionum, quę illarum diſcrimen ſuo modo arguunt: non ergo actus amandi ab actu iraſcendi videtur diſtingui.

Secundò: in rebus naturalib. vno eodemque pondere feruntur corpora in natiuam ſedem, & reſiſtunt ijs quæ ipſorũ motum impediunt: ſimiliterq; ignis v. c. eodem calore agit in aquam, & repugnat
B frigori. Pari ergo ratione vnus idemque
appetitus ſat erit ad noxia fugienda, & conuenientia ſectanda; itemque ad reſiſtendum contrarijs. Quare &c.

Tertiò; appetitus ſenſitiuus ſupponit apprehenſionem, ſed eadem vi apprehenditur noxium & conueniens; ergo eadem facultas appetens feretur in vtrumque. cùm igitur ob nullam aliam rationem videatur diſtingui appetitus concupiſcibilis, & iraſcibilis, niſi quòd alter
C habeat pro obiecto conueniens, alter no-
xium; non eſt quòd illos re ipſa inter ſe diſtinguamus.

Quartò: In parte rationali hominis datur vnus tantum appetitus, nempe voluntas, ergo & in parte ſenſitiua vnus duntaxat appetitus dabitur.

ARTICVLVS II.

Explicatio controuerſiæ.

SIt tamen concluſio: Rectè diuiditur appetitus ſenſitiuus in iraſcibilem & concupiſcibilem, vt in duas potentias realiter diſtinctas. Hæc eſt contra Gabrielẽ in 3.diſt.25.26.qu.1.artic 3.dub.1 ubi putat, duplicem hunc appetitum differre ſola ratione, per ordinẽ ad diuerſos actus eſt tamen Philoſophorum cõmunis Ariſtotelis 1.magn.Moral.c.13 Platonis 4.lib.de Repub ubi vtrumq: appetitum à ratione & inter ſe diſtinguit: aiens conſu latui in vrbe reſpondere in homine rationem, Quæſtuario cupiditatem, Auxiliario iraſcendi appetitum. Eſt etiam D.Damaſceni lib.2.Fid.Orth.c.12. D.Gregorij Nyſſem lib.4.Philoſoph.c.8. D.Thomæ 1.part.qu.81.artic.2.Henrici Gandauenſis quodl.8 quæſt.15.D, Bonauenturæ in 3.diſt.33.artic.2.quæſt 3.M.Alberti 3.de Anima, tractat.4.cap.2.& in ſum.de homine.tractat.de iraſcib.quæſt.

Ratio D. Thomæ. 2 Probatur autem a D.Thoma loco citato: quia ſicuti alijs rebus naturalibus corruptioni obnoxijs, non ſolùm conuenit inclinatio ac uis, ad conſectanda ſibi conuenientia & fugienda aduerſa, ſed etiam ad reſiſtendum contrarijs: ut patet in igni, quia non ſolùm propenſionem ac uirtutem obtinet ut locum infimum deſerat, & in ſuperum euadat; ſed etiam calorem, ut ijs quæ ſibi perniciem moliuntur obſiſtat: ita oportet in ſenſitiua parte dari duplicem uim appetentem: unam, per quam animal ſimpliciter inclinetur ad proſequenda ea, quæ conueniunt ſecundum ſenſum, & deuitanda noxia; quæ pars concupiſcibilis dicitur. **Vis concupiſcibilis.** Alteram, per quam propulſet aduerſantia, & obluctetur ijs, quæ vtilia ſalutariave remouent aut oppugnant, uel quoquo modo nocumentum inferunt; vnde eius obiectum dicitur arduum ac difficile: atque hæc vis iraſcibilis nuncupatur: quæ eo differt à priori, quòd illa tendat in bonum ſenſibile abſolutè; hæc in bonum etiam ſenſibile, ſed tamen quatenus difficile & arduum: non quid ipſã difficultatem expetat, ſed vtilitatem potiùs, quæ in concupiſcibilem redundat, prout ipſius iraſcibilis opera & miniſterio ei remouentur impedimenta & difficultates, quæ obſtant, ne bonum quod optat adipiſcatur. **Vis iraſcibilis.**

A

Quòd verò prædictæ potentię ſiue inclinationes re ipſa diuerſæ ſint, ex eo oſtenditur: primùm, quia non reſident in eadem omnino parte corporis, ut in progreſſu oſtendemus.

B

Deinde, quia interdum animal contra appetitionem concupiſcibilis ingerit ſeſe rebus triſtibus, vt per affectum iraſcibilis aduerſantia impugnet auertatq; : quod per eandem potentiam fieri non poſſet. Vnde iraſcibilis paſſiones inteſtino ac domeſtico bello nonnunquam repugnare videntur motibus concupiſcibilis: quia concupiſcentia inflammata plerumq; iram frangit, & ira accenſa concupiſcentiam minuit. Quo

C

etiam patet, iraſcendi vim eſſe quaſi propugnatricem concupiſcentiæ, dum arma corripit, certatq; aduerſus ea, quæ res concupiſcibilis gratas ac iucundus impediunt, & noxias inuehere conantur. Ideoq; vt D.Thom.tum loco citatum ex profeſſo in 1 2.q.25.art.1.explicat, iræ à cupiditatis affectibus initium capiunt, in eoſdemque terminantur & deſinunt; vt cùm ira ex illata triſtitia oritur, & qui vindictam ſumit percepta lætitia ad tranquillitatem redit. **Ira à cupiditate oritur.**

D

Quo ſpectat illud Ariſtotelis 4.Eth.cap.5. vitio modum finem que iræ adhibet, cum pro dolore voluptatem efficit.

Dub. Quæri ſolet, vtra ex his potentijs alteri dignitate perferenda ſit? Henricus Gandauenſis quodl.8 quæſt.15.præfert concupiſcibilem. Pro qua opinione facit, quòd iraſcibilis eſt quaſi miniſter concupiſcibilis; vt ex dictis patet, innuitque Ariſtoteles lib 8.de hiſt.anim.cap.1. docens, animalia iraſci & pugnare propter concupiſcibilia.

E

D.Thomas de verit. quæſt.25 artic.2.oppoſitam ſententiam videtur amplecti, cùm dicat iraſcibilem eſſe facultatem ſuperiorem, ſicuti æſtimatiua inter potentias ſenſitiuas apprehenſiuas dignior habetur. Quod ex eo ſuadet, quia turpius eſt non cohibere concupiſcentiam, quàm iram; cùm hæc magis

tò

tò minus, quàm illa rationem & iuditium perturbet,

Sol. dub. Hæc dubitatio ita explicanda eſt, ut dicamus, ex parte obiecti, atq; adeò ſimpliciter, appetitum concupiſcibilem nobiliorem eſſe iraſcibili: quandoquidem ille fertur directò & immediatè in bonum, pertinens ad conſeruationem animalis, hic uerò immediatè tendit in remouens prohibens. Item (quod in idem recidit) quia potentia, quæ proximè ordinatur ad finem, excellentior eſt, quàm quæ occupatur circa media: at concupiſcibilis proximè ordinatur ad finem; quia tendit in bonum ſenſibilè ſecundum ſe: iraſcibilis in id, quod utile eſt & conducens ad illud obtinendum. Concedi tamen poteſt, iuxta aliam conſiderationem iraſcibilem concupiſcibili præſtare, quatenus immoderata affectio iræ minùs pernicioſa eſt, quàm concupiſcentia; vt D. Thomę ratio ſuadebat.

ARTICVLVS III.

Solutio argumentorũ primi articuli.

Dilut. 1. Rationes, quæ oſtẽdere videbãtur, non dari duplicem appetitum ſenſitiuum ita diluentur. Ad primam cõceſſa propoſitione neganda eſt aſſumptio & ad eius probationem dicendum: odiũ dici iram inueteratam, non quòd temporis diuturnitate ita fiat odium; ſed in ſenſu, quem cauſalem vocant: [quia nimirũ diuturna ira odium efficit. Similiter iſtã conſtare ex triſtitia, non vt ex parte componente; ſed naſci ex illa tanquam ex cauſa effectrice: quia ex concupiſcibilis appetitionibus obueniunt affectus iraſcibilis. Poſtremò id, quod eodem argumento obijcitur de alteratione, quam ira & amor corpori inferunt, diſſoluit S. Thomas 1. 2. quæſt. 48. artic. 2. hiſce verbis: [Feruor, qui conſequitur calorem, alia ratione pertinet ad amorem, alia ad iram. Nam feruor amoris eſt cum quadam dulcedine & lenitate; eſt enim in bonum amatum, aſſimilaturque calori aeris & ſanguinis: vnde ſanguinei ſunt ad amandum propenſiores: diciturque ad amorem incitare iecur, in quo fit ſanguinis generatio. Feruor autem iræ eſt cum amaritudine ad conſumendum, quia tendit ad punitionem cõtrarij: ideoque aſſimilatur calori ignis.] Hæc ferè D. Thomas.

Feruor amoris. Feruor iræ.

• Coll. Con. in lib. Meteor.

Dilut. 2. Ad ſecundum reſpõdendum: non eandem eſſe, quoad id quod argumẽto petitur, rationem, in inclinatione corporum ad propria loca, & in appetitu ſenſitiuo comparatione ſui obiecti. Nam cùm interdum iraſcibilis contra propenſionem concupiſcibilis in obiectum feratur, cogimur fateri, hos duos appetitus inter ſe neceſſario diſtingui. Quod tamẽ non cernimus in corporibus, vt ad loca propria tendunt, & itineris impedimenta remouẽt. Conceſſimus tamẽ, in iſtiuſmodi corporibus dari diuerſa principia ad reſiſtendum corrumpentibus, & ad naturalia loca petenda: vt in igni calorẽ & leuitatem.

Dilut. 3. Ad tertium, conceſſa maiori & minori, dicendum: appetitum concupiſcibilem tendere in vtrumque, nimirum in id quod conueniens eſt, & in id quod noxium: proindeque non differre concupiſcibilem ab iraſcibili, quòd ille inconueniens, hic in noxium tendat: ſed quòd ille ſimpliciter incitetur ad proſequenda conuenientia, & declinanda noxia; hic verò feratur in arduum, reſiſtendo aduerſarijs, quæ conuenientia oppugnant, & nocumentum inuehunt, vti diximus.

Dilut. 4. Ad quartum, ſæpè ea quæ in ſuperioribus vnita ſunt ſpargi, atque in plura membra ſecari in inferioribus: vt patet in potentia cognoſcitiua immateriali, & in potentijs cognoſcitiuis organicis. Quare nihil mirum, ſi appetitus intellectiuus ſit vnus & ſenſitiui duo pręſertim cum hi hæreant in corpore, & in eo diuerſam exigant diſpoſitionem, vt paulo poſt dicemus,

QVÆSTIO II.

An vterque appetitus ſenſitiuus in corde ſedem habeat.

ARTICVLVS I.

Platonis, & quorundam aliorum ſententia.

†Plato de conformatione corporis humani.

ALcinous in li. de plat. doct. c. 37. ait, ſecundum † Platonem iuniores Deos, q tornandi humani corporis curam ſuſceperant, cũ in capite rationis & ſapientiæ domicil.ũ conſtituiſſent, ne pars illa diuina inquinaretur, mortalibus paſſionibus, hoc eſt, vtrique appetitui proprias prouincias deſignaſſe: iracundiæ ꝑcordia; cupidini locum prope diaphragma, ibiq; vim eam quaſi furioſum & agreſte animal ligaſſe. quin etiam condidiſſe pulmones cordis gratia molles, & ventoſos, atque inſtar fiſtulæ cauos & ſpongiæ ſimiles, vt cor iræ ardore nonnunquam æſtuans, refrigeratione mitigaretur: ſimulq; iecori, ad excitãdam concupiſcentiam animæ rurſusq; ſedandam, dulcedinem, & amaritudinem indidiſſe. His ſimilia ſcripſit Apuleius in lib. de dogm. Plat. ſtatuens mentem capitis arcem tenere; iraſcentiam procul à ratione ad domicilium cordis deductam eſſe; cupidinem atq; appetitus poſtremam portionem inferuas abdominis ſedes occupaſſe, ut popinas quaſdam, & diuerſoria nequitiæ atq; luxuriæ: religata verò iccirco longius à ſapientia hanc partem uideri, ne importuna vicinitas rationem deſuper conſtitutam ipſa cognitionum uicinitate perturbaret.

Aliorum opinio.

Alij affectum iracundiæ in felle conſtitutum putant, pauoris in corde, lætitiæ in ſplene. Cui diſtributioni ea ratio aſtipulatur, quod è tribus humoribus recrementitijs, qui è chilo ſecernuntur, bilis ad ueſicam fellis demandatur: conſtat autem bilem irritamentum eſſe iracundiæ, vnde & biliosi iracundi eſſe conſueuerunt. Itaque ueriſimile hinc fit, iram in fellis conceptaculo reſidere. Ineſſe autem pauorem in corde, ſuaderi poteſt ex eo, quia qui timent confeſtim ſanguinem & calorem euocant ad præcordia, ubi uidelicet trepidatio potiſſimum eſt. Item, quia animalia, quæ pro ſui corporis magnitudine maius habent cor, timidiora ſunt: nimirum quod virtutem pauoris expultricem magis ſparſam habeant; cum tamen uirtus unita actuoſior fortiorque ſit, quam diſperſa. Poſtremo, quod lætitia in ſplene locum obtinuerit, argumento eſſe poteſt, quod (ut Medici tradunt) ijs, qui ſplene laborant, rarus ac difficilis ſit riſus, qui lætitiæ, & hilaritatis comes eſt.

Lege Ariſ. li. 3. de pa. ani. cap 4. Pl. l. 1 t. c. 37. D. Th. 1. 2. q. 45. art. 3.

Sententia Galeni.

Galenus li 3. de loc. aff. & in l. qui inſcribitur, [quod animi mores corporis temperamentum ſequantur;] exiſtimat, appetitum concupiſcibilem reſidere in hepate; quod ij, qui multo abundant ſanguine, ſuopte ingenio procliuiores ſunt ad libidinem: appetitum uerò iraſcibilem ponit in corde. Pro qua parte confirmanda ſunt eæ rationes, quas mox ſubijciemus.

ARTICVLVS II.

Veræ opinionis explicatio.

SIt tamen noſtra concluſio. Vtrumq; appetitum in corde ſedem habere. Ita ſtatuit Hippocrates, Zeno, Poſidonius, Chryſippus, cæteriq; eiuſdem familiæ alumni. Item Ariſtoteles, Theophraſtus, & alij Peripatetici, quos refert Veſalius & alij. Probatur autem huius ſententiæ ueritas ex eo: quia omnis affectus, ſiue iræ, ſiue cupiditatis, in corde perturbationem excitat, in eoq; mox ſentitur: tum verò, qa cor Philoſophorum conſenſu eſt origo & fons omnium vitalium operationum; in quo proinde appetitus ad ſeruandam uitam, & pericula propulſanda à natura dati conſiſtere debuerunt. Sciendum tamen, non in eadẽ cordis parte vtrumque appetitum reſidere, ſed locis aliquantulum diſcretis, ob diuerſam qualitatum compoſitionem,

quam

quàm ira & cupiditas exigũt: ira .n. affluentia caloris & ſiccitatis gaudet; cupiditas abundantia humiditas & caloris.

Diſſolutio rationum in contrariã partem.

Rationes autem, quæ in oppoſitum huius ſententiæ adductæ fuerunt, non perſuadent. Non enim bilioſi propterea iracundi ſunt, quòd ira in veſica fellis reſideat; ſed quia flaua bilis calida eſt & ſicca, quæ qualitatum compoſitio iram mouet nutritq́; . Nec iccirco qui ſplenẽ malè affectum habent ſeſe triſtiores exhibent, quòd ſplen hilaritatis & lætitiæ habitaculum ſit; ſed quia vberior atræ bilis copia inibi collecta triſtitiæ affectum inducit. Nec ij qui plurimos ſunt ſanguine ideò frequentiores cupiditatum inſultus experiuntur, quòd concupiſcentia in iecore, quaſi hydra in lacu Lernęo iocubet; ſed quia calido & humido ſunt temperamento, quod cupiditatis æſtum ciet. Illa verò argumenta, quæ probabant pauorem ineſſe in corde, non eſt cur à nobis diluantur; cùm noſtram ſententiam confirment.

QVAESTIO III.

Vtrum definitio paſſionis rectè ſe habeat?

ARTICVLVS I.

Lege D. Thom. de Verit. 7. 25. art. 3. & in 1. 2. q. 22. art. 1.

Definitur paſſio à Philoſophis [Motus appetitus ſenſitiui, ex apprehẽſione boni vel mali, cũ aliqua mutatione nõ naturali corporis.] Vt aũt hæc definitio intelligatur, aduertẽdũ erit, paſſionẽ trifariã ſumi: uno modo ꝓ receptione cuiuslibet rei, ſiue ꝑ eã id quod patitur aliquid abijciat, ſiue non: quia vſurpatione ſcripſit D. Diony 2. ca de diu. nom. ſanctiſſimum virum Hierotheum diuina patientem multa didiciſſe: ſic etiam pati aer dicitur, cùm Solis luce colluſtratur. Secundò, pro receptione cuiuſque rei cũ abiectione alterius, ſiue id quod abijcitur ſit conueniens rei naturæ, ſiue repugnãs: quo modo aqua patitur, cùm refrigeratur aut calefit. Tertiò, pro receptio-

A ne cuiuſque rei, cum expulſione eius qđ naturæ patientis accommodatum erat: quæ acceptio propria & germana eſt: id enim propriè pati dicitur, quod à diſpoſitione ſecundùm naturam ad eam quæ ſecundam naturam non eſt perducitur.

De hoc motu ſcripſimus li. 7. Phyſ. c. 1. q. art. & 4. & in par nat. lib. de Reſpir. cap. 1.

Deinde aduertendum, cor perenni dilatationis & contractionis motu cieri, motumq́; hunc naturalem eſſe, & animantium naturæ conuenientem, quamdiu ſit certa quadam intenſione, quæ cum eorum temperamento proportionem habeat: B quòd ſi ab ea intenſione per exſuperantiam aut defectum recedat, fieri non accommodatum.

Tertiò aduertendum, inter omnes actus potentiarum, tum cognoſcentium, tum appetentium, eos duntaxat, qui ad appetitum ſenſitiuum pertinent, ſuapte natura ſemper fieri cum aliqua tranſmutatione corporis, quæ animal à ſuo naturali diſpoſitione deijciat. Cuius rei ea ratio eſt, C quia hos tantùm actus proximè ac per ſe conſequitur incitatio aut remiſſio motus, quo dilatatur uel contrahitur cor. Enim uerò ſi actus appetitus ſenſitiui ad fugam retractionemve ſpectent, ut timor, & triſtitia, remiſſionem efficiunt in motu dilatationis proindeq; maiorem contractionem: ſi uerò pertineant ad proſecutionem delectationemq́ue, ut amor & letitia, maiorem inuehunt cordis dilatationem. Diximus, propriè & per ſe: D quia remotè & ex accidente etiam ex actibus aliarum potentiarum ſequitur intenſio & remiſſio in motu cordis, ut ex apprehenſione boni & mali & ex actu voluntatis; remotè tamen, & interueniu appetitus ſenſitiui. In quam ſententiam lege D. Thomam in quæſt. de Verit. qu. 6. ar. 3.

Lege D. Tho. 1. 2. q. 2. art. 2. ad 2.

His ita explicatis iam liquidò conſtat, cur paſſiones dicantur fieri cum mutatione non naturali corporis: E uidelicet quoniam ijs diſtrahitur cor à motu ſibi naturali. Etſi inter paſſiones aliæ motionem afferant minus, aliæ magis à natura alienam, vt dolor & triſtitia, quæ contractionem pariunt; minus, ut lætitia & delectatio, quæ dilationem cordis efficiunt; eſt enim magis naturæ contentaneum dilatari, quàm contrahi.

ARTICVLVS II.

Conſectaria quædam.

EX dictis nonnulla inferuntur cõſectaria. Primũ eſt: Paſſiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere. Vt cõſtat ex earum definitione, & ex ijs quæ tradidit Ariſtoteles in procemio lib. de Anima, Plato in Philebo Cicero in 1. Tuſc. quæſt. D. Damaſc. lib. 2. Fid. ort. ca. 22 D. Auguſt. lib. 9 de Ciuit. Dei, cap. 5. edideritq; S. Thomas in 1. 2 q. 22. a. 1 3. Itaq; gaudiũ, amor, & lætitia, alijq; eiuſmodi affectus, prout in voluntate cenſentur, non propriè, ſed ſimilitudine quadam paſſiones vocari poſſunt.

Reijcitur Chryſipi ſententia. Secundũ eſt: Abhorrere à veritate ſententiam Chryſippi, qui (vt liquet ex ijs, quæ à Cicerone lib. 4 Tuſ. q. & a Galeno lib 4. de plac. Plat. & Hipp. cap. 2. prodita ſunt) exiſtimabat, perturbationes eſſe iudicia opiniones ve. e. ca. ægritudinem eſſe recentem opinionem præſentis mali, in quo dimitti contrahique animo rectum videatur: metum opinionem mali impendentis, quod intolerabile eſſe iudicatur. Deprehenditur autem huiuſce dogmatis falſitas ex eo, quia obiecta paſſionum ſunt bonum & malum: quæ non ad vim cognoſcentem & eius actus, cuiuſmodi ſunt opiniones & iudicia; ſed ad appetentem eiuſque munia ſpectant. Quod ſi quis pro Chryſippo reſpondeat, eum non in ſenſu formali perturbationes iudicia vocaſſe, ſed in cauſali; quia nimirum ex opinione ſiue apprehenſione mali oritur, verbi gratia paſſio timoris: occurrit Galenus loco cit. eam tenuera in ſenſu formali fuiſſe locutum.

A QVAESTIO IIII.

Vtrum paſſiones cadant in animum ſapientis.

ARTICVLVS I.

Philoſophorum dogmata.

B NEgatinam partem huiuſce quæſtionis defendebant Stoici, contendentes, eum qui verè ſapiens ſit, debere animi paſſionibus omni ex parte vacare; pro his; ſi habere tres εὐπαθείας (i. e. 4 Tuſc. q. [conſtantias nominauit:] id eſt, pro cupiditate voluntatẽ, pro lætitia gaudiũ, pro metu cautionem. Pro ægritudine verò ſeu dolore negabant eſſe poſſe aliquid in animo ſapientis. Voluntas enim bonum appetit, quod facit ſapiens: gaudium eſt C de bono adepto, quod ſapiens adipiſci tur: cautio deuitat malum, quod debet ſapiens effugere. At quia triſtitia de malo eſt quod iam accidit, & nullum malum exiſtimabant poſſe accidere ſapienti; nihil in eius animo pro illa ponebant.

Sententia Stoicorũ. Lege Lactantium l. 6. ca. 15. Senecam l. de tranquil. vitæ Tullium in or. pro Murena. Gal. 1 tra. de cur aff.

Ideò verò Stoici in eam ſententiam adducti ſunt, quia indignum iudicabant homine ſapiente, perturbationibus concuti: cum hæ animi morbi ſint. Itaq; hũc in modum diſputabant: Qui morboſi ſunt, ſani nõ ſunt: qui ſani non ſunt, inſipiẽtes ſunt; igitur qui morboſi ſunt, non D ſunt ſapiẽtes. at ij, qui paſſiones ſentiſſe, morboſi ſunt; quandoquidem paſſiones ſunt ægritudines animi: ergo, &c.

Op. Plat. & Perip. Platonici autem & Peripatetici contrariam partem ſecuti ſunt, aientes; non poſſe hominem, quantumlibet ſapientẽ, paſſionibus omnino vacare. Cuius ſententiæ fundamenta artic. 2. proponemus. Cicero in l. de Fin. & D. Auguſtinus li. 9. E de Ciu. Dei c. 4. arbitrantur, hos Philoſophos de verbis potius, quã de rebus facere controuerſiam: nimirum Stoicos non quaslibet motiones appetitus, ſed turbulentas, & quæ prodeunt extra limites rationis, animumq; ad vitia inflectũt, paſſiones vocare: alios autem Philoſophos paſſionũ vocabulo indiſcriminatim vti, pro quouis motu appetitu ſenſitiui.

Lege D. Tho. 2. 2. q. 123. ar. 10.

ARTI-

ARTICVLVS II.

Veræ ſententiæ explicatio.

QVęcunq; iſti Stoicorũ mens fuerit, negari nõ debet, paſſiones cadere etiam in eos, qui veræ ſapientiæ & magnarum virtutum ornamentis prę diti ſunt: cum illæ naturaliter obueniant; cumq́; ſi eis rationem dominam (cui ciuilii obedientia obſequuntur) præficiamus, ad moderationem & mediocritatẽ adduci poſſint, atq; ad virtutum officia reuocari, & laudem ac præmium mereri. Itaq; ſi paſſiones ſecundum ſe ſpectentur, id eſt, vt ſunt motus quidam irrationalis appetitus, non conuenit eis malum aut bonum morale, quod á ratione pendet: conuenit tamen, ſi conſiderẽtur prout ſubiacent imperio volũtatis & rationis. In quam ſententiam D. Auguſtinus, lib. 14 de Ciuit. Dei ca. 8 [Cupiunt,] inquit, [timent, lætantur & boni & mali: ſed illi bene, iſti male; ſicut hominibus ſeu recta ſeu peruerſa voluntas eſt.] Denique, ſi Stoicorum dogma ita intelligatur, vt omnem motum appetitus vitioſum eſſe, & à virtute alienum ſtatuant, haud dubiè cęleſtis diſciplinæ veritati repugnat: vt idem ſanctus Doctor capit. 9 eiuſdem libri multis Sacræ paginæ teſtimonijs confirmat. Conſule D. Ambr. tract. de obitu Gratiani, & in li. de incar. Domini, ca 7 D. Auguſtinum 14. de Ci. Dei, c. 9 D. Grego. Nyſſenum in diſput. de anim. & reſurr. Lactantium lib. 6. a cap 15.

Obiect. 1. Obijciat tamen aliquis: Id quod ad peccatum inducit, habet rationem mali: atqui paſſiones inducunt ad peccatum, vnde à D. Paulo 7. cap. epiſt. ad Rom. paſ-
2. ſiones peccatorum dicuntur: ergo. Item: paſſiones ſunt ægritudines animi, ac proinde vitia: igitur nulla earum poterit honeſti rationem ſortiri. Prętereá: ijs
3. quæ non ſunt in noſtra poteſtate, nec laudem nec vituperationem meremur, ſed paſſiones non ſunt in noſtra poteſtate; ſiquidem ijs, vt docet D. Auguſt. 14 de Ciuit. Dei, cap. 9. inuiti cedimus; igitur ijs non meremur; quod tamen paulò ante negauimus.

Ad primum horum dicendum; paſſiones, ſi ſumantur vt deflectãnt a ratione, inclinare ad peccatum; ſi vt ordinantur a ratione, non ita ſe habere, ſed ad virtutem ſpectare. Ad ſecundum; paſſiones dici morbos animi ſiue ægritudines, non prout à ratione gubernantur, ſeu quatenus ab eius regula moderationeq; deſciſcunt. Vnde patet, quid Stoicorum argumento reſpondendum ſit. Ad tertiũ; conceſſa maiori neganda eſt minor, ſi ita intelligatur, quaſi nullo modo poſſimus paſſiones compeſcere aut moderari; & ad eius confirmationem dicendum, nos cedere inuitos paſsionibus, non quoad conſenſum, cum eis non niſi voluntate conſentiamus; ſed quoad aliquam corporis tranſmutationem, cuiuſmodi eſt interdum cõmotio riſus, fletus, alięq́ue eiuſmodi. Dil. 1. ob. 2. 3.

QVAESTIO V.

Vtrum animi paſſiones rectè à Philoſophis numerentur.

ARTICVLVS I.

Solutio quæſtionis.

PLato in Theæteto affirmat, eas paſsiones, quæ nomẽ habẽt, multas eſſe; quæ carẽt nomine, innumeras. lib 9 de Rep. inquit, hominem eſſe quaſi monſtrum & ſphyngem quandam, ex variorum animantium partibus conflatam & cupiditatem eſſe partem latiſſimam, multa beſtiarum, id eſt, paſsionum capita continentẽ. In Timæo ſex enumerat perturbationes; voluptatem & dolorem, tanquam principia; quibus accedãt audacia & metus, ira, & ſpes. In 1. de le. ait, quemlibet noſtrum eſſe vnum, & habere in ſe cõſiliarios duos contrarios & amentes, voluptatem & dolorem; ad quos accedunt futurorum timor & confidentia.

Qui paſsionem in commune aptiori methodo diſtribuerunt, eam in quatuor

ſum-

Quatuor præcipuæ paſſiones.

ſumma veluti capita partiti ſunt: videlicet in gaudium & triſtitiam, ſpem, & timorem. Quam diuiſionem tradit D. Auguſtinus lib. 14. de Ciuit. cap. 3. D. Hieronymus in comment. ad cap. 1. Ezech. Cicero lib. 4. Tuſc. quæſt. Boetius 1. de Cõſol. Philoſ. metro 7.

Gaudia pelle, pelle Timorem, Spemq́; fugato,
Nec Dolor adſit.

Virg. 6. Aeneid.

Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque.

Solent autem hæ quatuor paſſiones comparari quatuor principalibus ventis: quòd vt hi mare tempeſtatibus, ſic illæ animum turbulentis motibus perturbent. Quod ita quidam expreſſit.

Spes leuat arrectos: metus alto à vertice fluctus
Deijcit: hinc animum pulſat furibunda voluptas.
Inde dolor: fluctus ceu fracti fluctibus altum.
Clamorem ingeminant piceis abſcondita nimbis;
Nec radios fundit ratio, nec vela gubernat.

Porrò dicuntur hæ quatuor paſſiones omnium præcipuè, quatenus aliarum complementum vel finis ſunt; ideoque alias omnes conſequuntur; vt docet Ariſtot. 2. Eth. c. 1. Timor autem & Spes nõ ſimpliciter eiuſmodi complemẽtum obtinent, ſed in genere motus appetitiui ad aliquid. Namque reſpectu boni incipit motus in amore, progreditur ad deſiderium, terminatur ſpe: comparatione mali incipit ab odio, tendit in fugam, finitur timore. Quo fit, vt numerus harum quatuor paſſionum ſecundum differentiam præſentis & futuri ſpectetur: motus enim futurum reſpicit, quies in aliquo præſenti eſt. Igitur de præſenti bono eſt gaudium; de præſenti malo triſtitia: de bono futuro ſpes; de malo futuro timor. Cæteræ verò paſſiones, quæ circa bonum vel malum præſens, aut futurum verſantur, ad has complectiuè reducuntur.

ARTICVLVS II.

Diuiſio paſſionis in minutiores ſpecies.

SI tamen paſſionũ genus in ſuas ſpecies minutius conſiderare velimus, vndecim inueniemus: quarum numerus ita colligi poteſt. Paſſionũ quædam reſpiciunt bonum aut malum ſimpliciter, pertinentq; ad appetitum concupiſcibilem: aliæ bonum aut malum arduum, ſpectantque ad iraſcibilem. Illæ ſex ſunt: tres reſpectu boni, totidem reſpectu mali. Oblata enim re bona, excitatur primùm in cõcupiſcibili amor illius: quòd ſi ea res abſens ſit, conſurgit deſiderium; ſi præſens, delectatio ſeu gaudium. Similiter oblata re ſub ratione mali, oritur primum in concupiſcibili odium amori contrarium: quòd ſi res quam odio proſequimur abſit, oritur ſtatim fuga, deſiderio aduerſa; ſi adeſt, naſcitur triſtitia ſeu dolor, delectationi inimicus. Paſſiones autem, quæ bonum vel malum arduum reſpiciunt, & ad iraſcibilem ſpectant, ſunt quinque: duæ reſpectu boni, tres reſpectu mali. Etenim ſi obijciatur res ſub ratione boni ardui, quam, quis obtinere ſe poſſe iudicat, prouenit ſtatim in iraſcibili ſpes: ſi putet eam ſe conſequi non poſſe, exiſtit deſperatio. Non eſt in iraſcibili aliquis motus reſpectu boni quod iam adeſt & poſſidetur: quia quod iam adeptum eſt non habet rationem ardui. Aliæ verò tres paſſiones iraſcibilis, comparatione mali ardui, hunc in modum colliguntur. Malum arduum aut præſens eſt, aut non eſt. Si nõ eſt, oritur timor vel audacia: timor, ſi id formidemus & refugiamus; audacia, ſi aggrediamur. Qđ ſi præſens eſt, conſurgit ira, qua animus exardeſcit ad ſumendã vindictã, & ad præſens malum depellendum.

Rurſus eæ ipſæ paſſiones, de quib. hactenus egimus, in alias diſtribuuntur. Nã v.g. amor reſpectu eius, cui aliquod optamus bonum, dicitur amicitia: reſpectu vero ipſius boni, quod illi optamus, dicitur amor concupiſcentiæ, &c.

Sequuntur

Seruant autem prædictæ paſſiones hunc inter ſe ordinem. Quædam ſunt veluti motus principium, videlicet amor, & odium: his enim inclinamus ad aliquid optandum fugiendumve; ſicuti lapis grauitate propendet ad deſcenſum. Quædam ſeſe habent veluti motus, nempe deſiderium & fuga: Aliæ denique vel quies & terminus motus; veluti delectatio, & triſtitia: delectatio enim eſt uti quies in loco rei idoneo & conueniente, triſtitia ut quies in oppoſito loco. quoniam ergo principium motus ipſo motu prius eſt, & motus prior quiete: ideo inter paſſiones appetitus concupiſcibilis, quæ circa bonum uerſantur, amor eſt prior deſiderio, deſiderium delectatione: inter eas uerò, quæ ad malum tendunt, odium prius eſt fuga, fuga prior quàm triſtitia.

DISPVTATIO SEPTIMA.

De virtutibus in commune.

Reliquum eſt, vt de Virtutibus differamus. Ac primò de ijs in genere: poſtea verò particulatim. Quæ diſputatio præcipui in morali Philoſophia momenti eſt: propterea quòd virtutibus boni efficiamur, & ab ijs manent actiones ſtudioſæ, ſine quibus felicitas, quæ moralis diſciplinæ ſcopus eſt, obtineri non poteſt.

QVAESTIO I.

Vtrum definitio Virtutis rectè habeat.

ARTICVLVS I.

Dubitationis explicatio.

Varias Virtutis definitiones tradit Plato in Menone, Alcinous in lib. de eius def. c. 1. Ariſtoteles lib. 2. Eth cap. 6. & in libello de Virtu. (ſi eius eſt illud opus) & Plutarchus in lib. de Virtut. morum; multas etiam colligit Alexander Alenſis. 3. par. ſum. quæſtio. 16. art. 1. Vt autem quænam ex ijs probari debeat ſtatuamus, aduertendum eſt, duo eſſe genera uirtutum; unum earum, quæ noſtris actibus acquiri poſſunt, ut fortitudo, temperantia: alterum earum, quæ immediatè infunduntur à Deo, ut fides, ſpes, charitas. Item, uirtutum alias eſſe morales, quæ uidelicet in appetitu, ſiue intellectiuo, ſiue ſenſitiuo reſident: alias intellectuales, quæ in intellectu. Inter quas (ut nunc breuiter dicamus) illud eſt diſcrimen, quòd morales non ſolùm bonam actionem efficiant, ſed benè, reddantq; eius uſum bonum, ex parte finis & aliarum circunſtantiarum, quæ ad opus cohoneſtandum requiruntur; quæ quę dum adhibentur, dicitur opus non in eo tantùm genere, ſed abſolutè bonum, habentemque ſimpliciter bonum appellat. Ad rationē uerò intellectualis uirtutis ſat eſt efficere actionem, ſiue opus bonum in ſuo genere, eſto aliunde uitietur. u. g. ad Metaphyſicam, quæ eſt uirtus intellectualis, pertinet, conſiderare ſubſtantias ſeparatas; eſto quis in eam conſiderationem ob inanem gloriam incumbat: quā tamen circumſtantiam non ferret uirtus moralis, quæ probam uoluntatis affectionem

Diſcrimē inter uirtutes intellectuales, & morales.

C

ſectionem requirit. Vnde talis ſciẽtia efficit bonum Metaphyſicum: non tamẽ bonum virum.

Virtus in cõmune. His ita conſtitutis, virtus in toto ſuo ambitu, vt tamen acquiſitas, quam infuſas, tam morales, quam intellectuales comprehẽdit, hoc modo definienda erit: [Virtus eſt habitus operatiuus boni.] Intellectualis verò ita; [Virtus intellectualis eſt habitus operatiuus boni, reſidens in intellectu.]

Virtus intellectualis. At infuſa ita definitur, vt ex D. Auguſtino lib. 2. de lib. arbit. ca. 8. alijsq; in locis colligitur: [Virtus eſt bona qualitas mẽtis, qua rectè viuitur, qua nemo male vtitur, quam Deus in nobis ſine nobis operatur.]

Virtus infuſæ. Dum enim D. Auguſtinus ait, Deum in nobis ſine nobis virtutem operari, planè indicat, loqui ſe de virtute duntaxat, quam Deus per ſe in animam infundit. Deniq; moralem virtutem ita definijt Ariſtoteles lib. 2.

Virt⁹ moralis. Eth. cap. 6. [Virtus eſt habitus electiuus, in mediocritate conſiſtẽs, ea quæ ad nos eſt definita ratione, & vt definierit ipſe prudens.] Quæ definitio, quia præſentis instituti eſt propria; enucleate a nobis explicanda erit. Eſt ergo inprimis virtus [habitus:] quia virtus (latè etiam ſumpto eius nomine) eſt diſpoſitio perfecti, vt docuit Ariſtoteles 7. Phyſ. ca. 13. tex. 17. habitu autem perfectè diſponimur ad operandum. Potiſſimum verò ad tria virtutũ habitibus indigemus. Primum, ad vniformitatem actionum: quæ enim ad agendum habituali propenſione carent, inſtabilia ſunt, facileq; mutantur. Secundò, vt actio in promptu ſit: vnde Ariſtoteles 3. Eth. c. 8 ait, repentina eſſe ab habitu.

Repẽtina ſũt ab habitu. Certè niſi rationalis potentia interuentu habitus inclinetur ad vnum, oportebit ablata agendi occaſione de reficienda prius inquirere; cum tamen interdum negotia moram non ferant. Tertiò, vt cum voluptate actio perficiatur, quod præſtat habitus. Nam cum modum quendam naturę obtineat, operationem ſibi propriam, quaſi naturalẽ, atq; adeò iucundam reddit. Quare Ariſtoteles 2. Eth. c. 3 docuit, delectationem in opere obeundo ſignum habitus eſſe.

Patet igitur, cur virtus dicatur [habitus.] Obtinet autem hæc particula locũ generis in definitione virtutis: ac per

A eam reijciuntur potentiæ & paſſiones, cæteraq; id genus, quæ habitus nõ ſunt. Dicitur etiam [habitus electiuus,] id eſt, per electionem operans: ad excludẽdam ſcientiam, & alios habitus intellectuales, ad quorum rationem non pertinet, vt actus ab ijs profecti ex delectu ac voluntarie fiant. Additur, [in mediocritate conſiſtens:] vt reijciantur habitus uitioſi, qui à mediocritate deficiunt. Denique adijcitur, [ea quæ eſt ad nos definita ratione:]

B vt intelligamus, mediocritatem, in qua virtus conſiſtit, non oportere eſſe ex natura rei, niſi fortè per accidens; ſed comparatione ſubiecti, & ex arbitrio iudicioq; prudẽtis viri. Qua de re progreſſu plura.

ARTICVLVS II.

C *Virtutem ex ſua intrinſeca ratione eſſe habitum bonum.*

Controuerſia tamen eſt vtrum virtus ſecundum propriam eſſentiam ſit habitus bonus, an non? Scotus in 1. d. 17. q. 2. negatiua partem amplectitur, aſſerens, vnũ eundemq; habitum modo virtutem, modò vitium eſſe poſſe. (Opinio Scoti) Arbitratur enim, virtutem formaliter conſiſtere in relatione conformitati ad rectã

D rationem, fundata in habitu ex ſe indifferentis ad bonum & malum; vitium autẽ ſimiliter in difformitate a recta ratione: poſſeq; eundem habitum, qui antea priorem relationem obtinebat, poſteriorem accipere; quemadmodum videmus eandem ſuperficiem nunc imbui candore, nunc nigredine. Sentit proinde Scotus, virtutem, quà virtus eſt non eſſe operatiuam; cũ ex ſua natura ſit relatio, cui nullai efficientia uel actiuitas conuenit: ſed

E id, quod agit, dum ex uirtute operamur, eſſe habitũ ipſum, cui ratio virtutis accidẽtario aduenit. Quod ſimiliter de vitio intelligit. Addit præterea, habitum poni in definitione virtutis tanquam adiectitiũ quid; ſicuti naſus in definitione ſimi.

Probatur autem hæc ſententia ex eo potiſſimùm, (vt rationes alias omittamus) quia ſi is, qui obtinuit habitum ab

ſtinendi

ſtinendi à cibo ob Mahometicam ſuperſti
tionem,ad Chriſtianam fidem conuerta
tur, & ob veri Dei cultum à cibo abſti-
neat,adhuc ex eodem illo habitu ſentiet
promptitudinem facilitatemq́ue ad actus
temperantiæ:ac proinde idem habitus,
qui erat antea vitioſus ob prauum finē,
nunc ex fine honeſto, atq; ex conformita
te ad rectam rationem, & legem Dei,
fiet ſtudioſus; & qui antea rationem vi-
tij, nunc virtutis rationem ſortietur.

Sententia Peripatetica.

Contraria tamen opinio,quæ ſtatuit,
virtutem ex ſua natura eſſe habitum bo
num nec vnum eundemq́; habitum mo-
dò virtutem,eſſe, modò vitium; Peripa-
tetica eſt & vera:eamq; defendit D. Tho
mas in 1. 2 qu.55.artic.1.& 4.Gabriel in
3.diſt.23.quæſt.1.artic.1.& alij. Proba-
tur autem primùm, quia Ariſtoteles 2.
Eth.cap.5.inquirens genus virtutis, con
cludit eſſe habitum: eodemque lib.cap.
8.docet, virtutem & vitium eſſe inter ſe
contraria: quod etiam in Categ.cap.de
oppoſ.& alibi ſępè docuerat. Hoc autem
verum non eſſet, ſi virtus & vitium for-
maliter ſignificarent relationes eidem ha
bitui aduenientes: nec enim relationes
ſunt habitus,nec inter ſe contrarietatem
exercent. Præterea, virtus ex ſe, vt Ari-
ſtoteles definijt, eſt habitus electiuus in
mediocritate conſiſtens:igitur virtus ex
ſua natura inclinat ad actum bonum;
nulloq́ue modo ad actum, qui recedat
à medio per arbitrium prudentis defini-
tio:atq; adeò virtus ex ſua intrinſeca ra-
tione eſt habitus bonus. Poſtremò, habi
tus pulſandi citharam nō inclinat ad qua
lemcunque motum fidium, ſed ad motū
harmonicum ſecundùm artis regulas. er
go pari ratione habitus, v.g. temperantię
non inclinabit ſolùm ad abſtinentiam à
cibo, ſed ad abſtinentiam cum circumſtā
tijs, quæ actum perfectè cohoneſtant:
quod Scotus negabat.

Diſſ. arg. p opinione Scoti.

Igitur ad argumentum pro contraria
parte adductum reſpondendum eſt:eum
qui ita affectus conuertitur ad verū Dei
cultum, & religionis cauſa à cibo abſti-
net, ſentire facilitatem in abſtinendo, nō
quòd prior habitus incliner ad eos actus
quo tunc exercet; ſed quia habitus ille
non ſolùm inclinabat ad ſuperſtitioſè ab
ſtinendum, ſed reprimebat etiam appeti
tum, ne ad cibi appetitionem effrenatè in
ſurgeret. Quare cùm duo munia præ-
ſtent honeſti habitus in appetitu; videli-
cet cùm inclinent ipſum ad actus rationi
conſentaneos, & paſſiones ne ſe immo-
deratè efferant compeſcant:ratione huiu
ſce poſterioris officij facilitatem ſentiet
ad religioſè abſtinendum is, qui antea ſu
perſtitioſè abſtinebat; etſi talis habitus
priorem naturam retineat, proindeque
adhuc vitioſus ſit. Similiter dicendum de
honeſtis habitibus, qui videntur concur-
rere ad actiones, quæ ob mutationem cir
cumſtantiarum vitioſæ ſunt: vt ſi quis an
tea liberalitatis habitum præditus, nunc
ad inopiam redactus, pecuniam, vti priùs
in magnis opibus, vltra quàm poſſit, di-
ſtribuat: non enim ad hunc actum eli-
ciendum per ſe concurreret habitus libe
ralitatis; ſed duntaxat eatenus facilita-
tem præſtabit, quatenus paſſionem aua-
ritiæ cohibet.

Duo munera quæ præſtant habitus ſtudioſi.

QVÆSTIO. II.

Vtrum virtus moralis in medio critate conſiſtat.

ARTICVLVS I.

De duplici medio virtutis: & in quo nam medio virtus omnis collocata ſit.

VIrtutē moralē in medio-
critate poſitā eſſe, aſſerui
mus cū Ariſt. in definitio
ne virtutis: nūc id accura
tiùs explicandū erit. Ad
uertendū igitur, bifariā
intelligi poſſe, virtutē in medio eſſe: nimi
rū vel quoad eſſentiā; quia eſt habitus in
ter duo vitia contraria: vel quoad obiectū
quia id in quod tendit rationi conſenta-
neū eſt, proindeq́; medium inter exſupe
rationē & defectum: quod in definitione
virtutis ſignificauit Ariſt. illis verbis, [ea
q̃ eſt ad nos definita rōne] id eſt, virtus
cōſiſtit in mediocritate ſecūdū omnes cir
cum-

Dupliciter virtus in medio eſt

cumſtantias prudentiæ regula præſcriptas. Deinde aduertendum, medium aut eſſe conſtitutum ex natura rei, aut ſumi comparatione noſtri. Medium ex natura rei (quod etiam medium rei vocatur) eſt quod æquè ab vtroque extremo diſtat: quo pacto ſenarius medius eſt inter denarium & binarium, quia totidè vnitatibus ab vtroque abeſt, nempè quatuor. Medium comparatione noſtri eſt, quòd ad nos collatum neque exſuperat neque deficit, quomodo ea tibi portio, quæ Socrati pro eius temperamento conuenit, dicitur medium reſpectu illius. At enim, quia non omnibus eadem temperamenti, & caloris ad decoquendum vis eſt, ſæpè id, quod vnius collatione medium habetur, reſpectu alterius deficit, aut excedit.

Duplex medium.

1. aſſert.

Sit prima aſſertio. Omnis virtus moralis (cuius appellatione non comprehendimus hoc loco Prudentiam) conſiſtit in medio quoad obiectum. Hanc aſſertionem tradit Ariſt. lib. 2. Eth. ca. 6. & lib 5. c. 3. & 4 eamq; approbant cõmuni conſenſu Theol. in 3 d. 33. Suadetur verò à D. Thom in 1. 2 q. 64. art. 1. quia bonum eius, quod regitur & menſuratur, ſitum eſt in adæquatione ad ſuam regulam. Quare cum bonum virtutis moralis à ratione dirigatur, vtique poſitum erit in adæquatione ad menſuram rationis, quæ adæquatio eſt æqualitas, ſeu commenſuratio quædam inter exceſſum, & defectum, id eſt, mediocritas. De qua eſt illud Poetæ.

Horat. 1. ſer. ſat. 1.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines:
Quos vltra citraq́, nequit conſiſtere rectum.

Quod non ita accipiendum eſt, quaſi ad rationem virtutis exigatur, vt prædictam mediocritatem in diuiſibili attingat: quod Stoici falsò putabant, vnde etiam contendebãt, virtutem non ſuſcipere magis & minus; ſed in maximo. hoc eſt, in illius indiuidui medij adeptione conſtitutam eſſe: ideoque neminem virtute præditum iudicabant, niſi qui ad ſtudioſas actiones obeundas in ſummo gradu eſſet diſpoſitus. Peripatetica tamen & vera ſententia, vt conſtat ex ijs, quæ tradit Ariſtoteles 2. Eth. decernit, in medio

A virtutis latitudinem dari; poſſeq; obiectum ipſum virtutis nunc perfectiori modo, nunc minus perfecto attingi. Nec ſanè conuenit, moralium actionum honeſtatem ad inſectilia mathematica reducere.

Obiectio Leg. Plu. Il. de ſtoicorũ contra.

Quòd ſi quis pro Stoicis opponat, virtutem conſtitutam eſſe in recto: recto autem nihil rectius eſſe: proindeq; nullam virtutem alia perfectiorem dari. † Occurrendum, recto in Mathematicis nihil

† Dilut.

B eſſe rectius: quia ſi recta linea tantulum ab extremis ſubſultet, recta non erit; cũ id in eſſentia rectæ lineæ contineatur. At in moralibus non ita res habet, quia v. g. actio eius, qui ex affectu miſericordiæ pecuniam egenti erogat, recta eſt, vtpotè conſentanea rectæ rationi; actio verò illius, qui ex intenſiori miſericordiæ affectu vberiorem pecuniam largitur, haud dubiè rectior eſt atque excellentior, cum perfectiori modo illud officium virtutis

C præſtet, tum quia plus, tum quia vehementiori animi affectu confert.

2. aſſert.

Secunda aſſertio: Omnes virtutes morales, excepta Iuſtitia, conſiſtunt in medio quoad eſſentiam: hoc eſt, inter duos habitus vitioſos poſitæ ſunt. Hæc inductione patet. Namq; fortitudo eſt inter vitium timiditatis & audaciæ: liberalitas inter auaritiam & prodigalitatem: ſimiliterq́ue res habet in ceteris.

D

ARTICVLVS II.

De medio Iuſtitiæ.

EXcepimus in ſecunda aſſertione Iuſtitiã, quia peculiare illi eſſe, nõ eſſe inter duo extrema vitia collocatam. Quod ſignificare voluit Ariſtoteles li. 5. Eth. c. 5. cùm docuit, Iuſtitiam non eodẽ modo, quo reliquæ virtutes, mediocritatem obtinere. Poteſtq; idem ex eo oſten-

E di, quia Iuſtitia verſatur inter plus & minus; quod eſt contra ius. Diximus, quod eſt contra ius: quia qui de ſuo plus dat, vel nullum committit peccatum; vel ſi quod committit, id non ad iniuſtitiam pertinet, ſed ad prodigalitatem, quæ liberalitati opponitur. Quo fit, vt Iuſtitia vnum tãtum habeat extremum, cui aduerſetur, nimirum Iniuſtitiã: quia prę-

Peccata cõtra iuſtitiã ſunt per defectum.

dictum

dictum plus & minus ſemper iniuſtitiam A efficit.

Sciendum præterea eſt, cùm virtutes morales, quæ circa paſſiones verſantur, hominem ad ſe ipſum ordinent neceſſariò conſtitutas eſſe in medio reſpectu noſtri: iuſtitiam verò, quia operationes in ordine ad alterum dirigit, in medio rei conſtitutam eſſe. Tantum enim iuſtitia reddere pręcipit, quantum quis alteri debet non plus minusve ſiquidem hoc modo aſtruitur æqualitas inter homines, quæ tunc demum exiſtit, cum nullus ultra aut citra id, quod ſuum eſt, obtinet: quam æqualitatem ſartam tectamque tueri & vindicare, proprium iuſtitiæ munus eſt.

Iuſtitia duplex.

Porrò cum iuſtitia duplex ſit, vt docet Ariſtoteles lib. 5. Eth. c. 2. Vna diſtributiua, quæ cernitur in diſtributione bonorum Reip. aut alterius communitatis, juxta proportionem meritorum uniuſcuiuſque; ita ſcilicet, vt quæ eſt proportio meritorum vnius ad merita alterius eadem ſit proportio præmiorum ad præmia: altera commutatiua, quæ cernitur in commutationibus, & uenditionibus, alijsq́; eiuſmodi: fit, vt non idem in vtraque medium ſeruetur. Nam in commutatiua ſeruatur medium ſecundum proportionem Arithmeticam; ut nimirum conſtituatur æqualitas inter rem acceptam, & id quod per eam redditur: in diſtributiua autem tenetur medium, ſecundum proportionem Geometricam, ut eadem in præmijs quæ in meritis proportio ſit. Exempli gratia, ſi duobus ciuibus loco præmij decem aureorum millia diſtribuenda ſint, & ex ijs unus duplex habeat meritum, alter verò triplex: ſecundùm Geometricam proportionem donanda erunt illi quatuor millia, huic autem ſex: vt enim trium ad duo eſt proportio ſeſquialtera, ita ſex quatuor.

QVÆSTIO III.

Vtrumne virtutes homini naturales ſint, an eas proprijs actibus acquirat?

ARTICVLVS I.

B *Virtutes in quodam ſenſu eſſe homini naturales: in alio non eſſe.*

PRiorem partem propoſitæ dubitationis (quæ de uirtutibus acquiſitis duntaxat intelligenda eſt) pertractauit multis in locis Plato, ut in C Menone, in Protagora, in Euthydemo; etſi more ſuo diſputans nihil ferè certi aſſeuerarit. De eadem quoq; re uaria philoſophantium dogmata refert D. Thom. in 1. 2. q. 63. art. 1. & in diſput. quæſt. 1. de virtut. in com. art. 8. Vt autem breuiter rem expediamus, ſciendum eſt, dupliciter poſſe uirtutes dici eſſe nobis naturales: uno modo, prout naturale eſt idem, quod conueniens naturali inclinationi; ſicq́; naturalis eſt homini cognitio ueritatis: ſecundò, ut naturale differt à uoluntario; quo pacto ea, quæ nobis a primęua origine, & ex principijs naturæ innata ſunt & congenita, naturalia dicuntur, ut uis nutriendi.

Bifariam uirtutes dici poſſe naturales.

Sit prima aſſertio: Virtutes ſunt homini naturales priori modo. Probatur: quia homo natura ſua eſt particeps rationis, eſtq́; ei naturale, ſecundum rationem uiuere: ut docet D. Diony. 4. c. de diu. nom. E Quare cum actiones uirtutum ſint conſentaneæ rectæ rationi, conſequens eſt, vt hominis naturæ conuenientes ſint. Item, quia homo per naturam inclinatur ad cognitionem ueri, docente Ariſt. 1. Metaph cap. 1. & appetitionem boni, teſte eodem Ariſt. 1. Eth. cap. 1. Virtutes autem intellectuales feruntur in uerum, morales in bonum. Poſtremò (quod eodem recidit) quia id, quo vnumquodq; ſecundum naturæ ſuæ gradum perficitur,

1. aſſertio.

tur, eſt illi ſecundum naturam conue- A niens: homo autem ſecundum gradum ſuæ naturæ uirtutibus acquiſitis perficitur & excolitur. Iuxta hanc conſiderationem dicuntur ineſſe homini uirtutes á natura, non perfectè & completè; ſed inchoatione quadam & tanquam in radice è qua accedente diſciplina, & ſtudioſarum actionum exercitatione in actum prodeant.

2. aſſert. Secunda aſſertio: Virtutes non ſunt homini naturales poſteriori modo. Hanc B tradit Ariſt. lib. 2. Eth. c. 1. Suadetur ex eo, quia ſi uirtutes eo modo naturales forent, nemo ijs laudem mereretur, cum nemo niſi ex libero actu iure laudetur. Item, quia non poſſent homines uitijs aſſueſcere: ſiquidem ut docet etiam Ariſt. lib. 1 magn. Mor. ca. 6. ad id, quod eo pacto eſt á natura inſitum, nihil proficit contraria aſſuetudo: ut patet in terra u.g. quę quia natiuam habet grauitatem qua deorſum tendit, licet uerbis locum ſupe C riorem ſæpe iaciatur: nunquam ad aſcendendum aſſueſcit. Vnde etiam patet, uirtutes non eſſe contra naturam; alioqui non poſſent homines ijs aſſuefieri.

ARTICVLVS II.

Virtutes acquiſitas comparari noſtris actibus.

TErtia aſſertio hæc ſit: Virtutes acquiſitæ cōparantur noſtris actibus. Hæc ita ſuadetur: Principia operatiua naturæ conuenientia, quæ non inſunt nobis á natura ſed ex acquiſitione, comparantur noſtris actibus: atqui uirtutes acquiſitæ ſunt principia operatiua, conuenientia naturæ ad modum ſuperius explicatum: igitur comparantur noſtris acti E bus. Maior conſtat ex doctrina Ariſt. lib. 2. Eth. hoc enim eſt diſcrimen inter principia innata, & acquiſita, quod principia innata antecedunt actus, nec ijs comparantur: (aſpectus enim antecedit actionē uidendi, nec per eam aſpectus acquiritur) at principia acquiſita ſequuntur actus, ijsque adipiſcuntur.

A Vt autem propoſitæ aſſertionis ueritas magis eluceat, duæ quædam dubitationes explicandæ erunt. Prior eſt: Quonam cauſæ genere actus ſtudioſus concurrat ad generandum habitus virtutis? Poſterior: Num ad comparandum eiuſmodi habitum ſufficiat unus actus, an neceſſariò plures exigantur? Priori dubitationi, omiſſa opinione Durandi, quæ lib 9 Metaph. á nobis confutanda, erit reſpondemus cum Capreolo in 3. d. 33. q. B 1. art. 3. in ſolutione argumentorum contra ſecundam concluſionem, actus ſtudioſos concurrere, vt principia actiua ad generationem habituum. Enim uerò cum potentiæ, v.g. intellectus & voluntas, ſint cauſæ vniuerſales actiuæ habituum, & in ijs poſſunt eſſe diuerſarum ſpecierum habitus; neceſſariò danda erit aliqua cauſa particularis actiua, quæ potentiam determinet ad hunc potius, quam illum habitum producendum: hæc autem cauſa eſt C ipſe actus á potentia elicitus.

Dubit. — Reſp. ad 1. dub.

Ad 2. Ad poſteriorem dubitationem reſpondemus cum Gabriele i 3. d. 23. q. 1. dub. 4. Almaino ibi. quæſt. 2. art. 3. & alijs: per quemlibet actum moralem bonum, etiā remiſſum, poſſe gigni habitum uirtutis moralis, niſi ex parte ſubiecti aliquid impedimenti ſit. Probatur: Nam quando cauſæ ſunt eiuſdem rationis, & ſpeciei, ſi intenſior poteſt aliquem affectum producere, etiam remiſſior eundem produ D cere valet, etſi minus intenſum; modo reſiſtentia patientis non exſuperet agentis actiuitatem. Cum igitur actus virtutis intenſus ac vehemens poſſit efficere habitum virtutis, vtique etiam remiſſus habitum conſimilem gignet: non ſecus ac calor ſexto gradu intenſus producit calorem vt ſex; intenſus autem ſecundo gradu efficit calorem vt duo. Diximus, niſi ex parte ſubiecti aliquid impedimenti ſit: quia ſi uitium contrarium potentiæ E inhæreat, & actiuitas ſtudioſæ actionis non ſuperet illius vitij reſiſtentiam, nequaquam per talem actionem habitus produceretur. Quod aſſerendum quoq; eſt, cum iam potentia habitum uirtutis ſummè intenſum obtinet: tunc enim neque remiſſus neque intenſus actus, aut nouum habitum gignet, vt conſtat; aut maiora incrementa afferet habitui,

Illud

qui totam quam aſſequi poteſt perfectio nem aſſecutus iam eſt.

Habitus uirtutis perfectæ, ut gignatur.

Illud tamen aduertes, licèt per vnum actum gigni poſſit habitus virtutis; plerumque tamen non gigni habitum uirtutis perfectæ, niſi per multos actus: vt videre eſt in habitu temperantiæ. Nam cùm illius materia multiplex ſit, quando quidem omnia ciborum, & potuum genera comprehendit, cumque diuerſis modis variari poſſit, nimirum pro loco, tempore, magnitudine, alijsq; eiuſmodi circunſtantijs: nemo perfectum temperantiæ habitum aſſequetur, niſi circa iſtiuſmodi materias, & circumſtantias plures actus elicuerit.

QVAESTIO. IIII.

Vtrum virtutes morales ſint inter ſe connexæ?

ARTICVLVS I.

Argumenta partis negatiuæ.

A Non excitamus quæſtionē de virtutibus intellectualibus: quia certū eſt eas non neceſſariò connecti inter ſe; vt D. Th. 1.2.q.65.ar.1.docet. Cuius ratio eſt: quia non dependent à prudentia, cuius nexu, vt inferius planū fiet, inter ſe copulari debeant. Item, quia verſantur circa materias, & obiecta quæ inter ſe neceſſarium ordinem & cō iunctionem non habent; vt patet in Mathematica & Theologia, varijsq; artium generibus. Eſt ergo propoſita controuerſia intelligenda de uirtutibus moralibus: ita tamen, vt hoc nomine etiam prudentia, licèt ad intellectum pertineat, comprehendantur. Aduertendum eſt autem, ex Ariſt. 7. Eth. c. 1. alijsq; auctoribus, virtutē moralem in uno trium graduum ob tineri poſſe; uidelicet in gradu continentiæ, in gradu temperantiæ, in gradu heroico. In priori gradu obtinetur uirtus, cū adhuc paſſiones vehementer ſunt, & ijs reſiſtimus. In ſecundo, cùm paſſiones non ita ſunt vehementes, ſed pacatiores.

Triplex gradus uirtutum moralium

In tertio, cùm iam ita cohibitæ ac refrænatæ ſunt, vt rarò admodū, & vix repugnent rationi. Alij hos gradus uocant incipientium, proficientium, perfectorum.

De quibus virtutibus propoſita quæſtio intelligenda ſit.

Igitur de virtutibus in gradu heroico nulla eſt dubitatio: omnes enim fatētur, virtutes morales in gradu eſſe connexas, ita ut v.g. fortitudo perfectiſſima eſſe nequeat, abſq; aliarum uirtutum ſocietate. Nā cùm omnes uirtutes morales mutuum ſibi præſtent auxilium, & aliæ alijs B perfectionem adiungant, cumq; uirtutes in gradu heroico omnem poſtulent excellentiam & abſolutionem; haud dubiè neceſſariò inter ſe iugatæ, & cohærentes erunt. Nec item de uirtutibus in gradu continentiæ diſceptatio eſt: cōſtat enim, poſſe vnam abſq; alijs inueniri, quod ex ijs etiā, quæ paulò poſt dicemus, planius euadet. Quare de uirtutibus duntaxat ſecundi gradus quæſtio relinquitur.

Prima opinio.

C Scotus in 3. diſt. 36 q. 1. ar. 1. Gabriel ibid. Ochamus in 3. d. 11. & 12. & quodl. 4. q 6. & Almainus tract. 3. c. 7. arbitrantur, eiuſmodi uirtutes non eſſe inter ſe connexas. Quæ ſententia his argumentis uidetur oſtendi: Virtutes morales acquiruntur exercitatione: ſed conſtat multos exercere ſeſe in materia quorundā virtutum, non verò aliarū; ut in materia temperantiæ, nō aūt fortitudinis: ergo ij non oēs, ſed eas tantū uirtutes, in quibus ſe exercent, comparabunt. Præterea, cōſtat D multos non poſſe uirtutes quaſdam aſſequi: igitur non omnes inter ſe ſunt coniunctæ. Antecedēs probatur: quia nemo niſi in magnis opibus exercet actum magnificentiæ: cùm hæc uirtus circa magnos ſumptus uerſetur: igitur ij, quibus magnarum opum affluentia non ſuppetit, haud quaquam uirtutem munificentiæ aſſequentur. Quare perſpicuum uidetur, non omnes uirtutes etiam in gradu perfecto inter ſe coniungi.

1. arg.

2. arg.

E

ARTICVLVS II.

Concluditur pars affirmatiua quæſtionis.

Secunda opinio.

Contraria tamen ſententia amplectēda eſt: quā ſecutus fuit D. Amb. 5. lib.

nio, quæ de'unditur. ſ. lib. in Lucã. explicans verba illa: [Beati pauperes ſpiritu. D. Auguſtinus lib. 6. de Trin. c. 4. & in epiſt. 29. quæ eſt ad D. Hieron. D. Gregorius lib. 22 Moral. c. 1. D. Hieronymus ſuper Eſaiam, cap. 16. & 56. & 1. lib. contra Pelag. Ariſt. 6. Ethic. c. 12. & 13. Plato in Protagora, & in lib. de Regno, Chryſippus apud Plutarchũ

D. Th. in 3 d. 36. q. 1. ar. 1. & in diſput. q. de Virtutibus. Card art. 2 1 ratio. in lib. de Stoicorum contrariet. Cicero lib. 2. Tuſc. quæſt. & lib. de Offic. Item è Doctoribus ſcholaſticis D. Thomas in 1 2. q 65. art. 1. Caetanus ad eundem locum. Durandus in 3. diſt. 33. q. 3. Capreolus in 3 diſt. 36. q. 1. art. 1. Ricardus eadem diſt. quæſt. 1.

Probatur vero hæc opinio in hũc modum: Perfecta liberalitas cohibet appetitum pecuniæ in omni euentu, alioqui non eſſet perfecta; ſed hoc præſtare non poteſt abſque præſidio aliarum virtutũ: igitur liberalitas perfecta requirit aliarum virtutum coniunctionem, Minor probatur: quia ſi cui ... ex vna parte mors, ex alia pecunia proponatur, ad inferendam iniuriam patriæ: certè niſi uirtute fortitudinis munitus ſit ad contemnendam mortem, & iuſtitiæ ad non inferendam iniuriam, facilè ſuccumbet pecuniæ cupiditati. Quare non poteſt liberalitas abſq; fortitudine & iuſtitia, ſimiliterq; abſque alijs uirtutibus inueniri.

2. ratio. Item: perfecta uirtus moralis requirit perfectam prudentiam: atqui perfecta prudentia, non poteſt eſſe abſq; alijs uirtutibus: igitur omnes uirtutes quaſi communi uinculo prudentiæ inter ſe copulatæ ſunt. Maior patet, tum ex doctrina Ariſtotelis lib. 6 Ethic. ca ult. tum ex ipſa definitione uirtutis, in qua uirtus dicitur cõſiſtere in mediocritate, [ut prudẽs definierit.] hoc eſt, in mediocritate præſcripta ſecundùm regulas prudentiæ. Quòd uerò ad unam aliquã perfectam uirtutem non ſufficiat prudentia circa unam materiam, ſed perfecta & integra, atque adeò circa omnes, ex eo conuincitur: quia ut quis temperans ſit, non ſat eſt ſi rectè iudicet in ijs difficultatibus, quæ ad temperantiæ materiam ſpectãt; ſed oportet, ut in quauis re quæ ſeſe obtulerit rectè ſentiat, atque integrum ſerat iudicium: alioqui, ex affectu auaritię aut timiditatis iudicabit, intemperate agendum eſſe. Minor ſuadetur: quia ſimiliter niſi prudens omnium uirtutum ornamẽtis excultus ſit, nõ poteſt ferre perfectum ſanumque iudicium de rebus agendis; nec quid fugiendum aut amplectendum ſit, ut oportet, decernere: cùm liquido conſtet, paſſionum impetus, niſi uirtute cohibeantur, rationem excęcare, ſeſe ad æſtimationem, ſine qua prudentia nulla eſt, peruertere. Conſtat igitur, nec alias uirtutes ſine prudentia, nec prudẽtiã abſq; alijs uirtutibus poſſe cõſiſtere.

Solet etiam quæri, num ut omnes morales uirtutes connexæ ſunt, ita omnes in eodem homine inter ſe æquales ſint? Quæſtio. Cui dubitationi breuiter occurrendum: ſi de perfectione eſſentiali loquamur, cõſtare nõ eſſe omnes inter ſe æquales; cũ ea, quæ ſpecie diſtinguuntur, diſparem habeat eſſentię perfectionẽ: Quod ſimiliter pronunciandum erit de perfectione intenſiua quæ per actuum repetitionem habitibus aduenit: cum planum ſit eundem hominem non equè frequenter ſeſe in omnibus exercere uirtutibus; ac proinde non omnium uirtutum habitus æquè intẽdere. Si tamẽ ſermo ſit de perfectione, quam unaquæque uirtus in eodem homine ex coniũctione & ſocietate aliarum uirtutum aſſequitur, dicendum erit, omnes uirtutes hac conſideratione æquè perfectas haberi: quandoquidẽ nõ minùs perficitur fortitudo ex conſortio eiuſdem: nec minùs perficitur liberalitas ex conſortio ſobrietatis, quam alterius uirtutis: ſimiliterq; ſe habet in cæteris, eum itáuſm odi perfectio in ſingulis uirtutibus ex coniũctione uniuerſarum, & in uniuerſis ex ſingularũ copulatione efflorescat. Cõſule Durãdũ in 3. d 36. q 5.

ARTICVLVS III.

Diſſoluuntur primi articuli argumenta.

ARgumenta, quibus oſtendi uidebatur, non omnes uirtutes inter ſe colligatas eſſe, hunc in modũ explicanda erunt. Ad primum dicendum: ſi quis Sol. 1. ſe ĩ materia unius dũtaxat uirtutis, v. g.

rem-

temperantiæ, exercuerit, ſolam temperantiam conſecuturum; non tamen perfectam, quouſque cęteras virtutes comparet: cum ſine earum præſidio non poſſis firmitatem & conſtantiam habere, ad ſeruandam in quolibet euentu moderationem. Adde, neminem poſſe diu in omnibus euentus temperatè viuere, niſi paſſiones, quæ proximè remoteve temperantiam oppugnant, aliarum virtutum actionibus cohibeat; atque adeò quin ſimul virtutes alias adipiſcatur.

Sol. 2. Ad ſecũdum reſpondendum eſt, cum D. Thoma in 1. 2. q. 65. art. 1. Durando in 3. d. 36. q. 3. & Capreolo loco cit. virtutum moralium quaſdam perficere hominem ſecundùm communem vitæ ſtatum, id eſt, quoad ea, quæ paſſim & communiter agenda occurrunt; cuiuſmodi ſunt fortitudo, iuſtitia, liberalitas, abſtinentia, cæteræq; huiuſmodi: alias hominem perficere ſecundum aliquem eminentem ſtatum, & ad quædam præclara munia obeunda; cuiuſmodi ſunt magnanimitas, quæ in magnis honoribus: & magnificentia, quæ in magis ſumptibus verſatur. Igitur virtutes prioris generis ſic inter ſe colligatæ ſunt, vt nemo vnam perfectè ſine alijs obtinere queat: virtutes verò poſterioris generis non oportet, vt actu habeat is, qui reliquis omnibus ſit præditus; obtinet tamen eas in potentia propinqua, & animi præparatione. Nam qui in mediocri pecunia, ita geſſit, vt liberalitatem ſeruarit, is ſi ad magnam rerum affluentiam & abundãtiam venerit, facilè magnificentiam conſequetur. Item, qui in mediocribus honoribus ſeſe modeſtum exhibuit, cum ad maximos euectus fuerit, facilè magnanimitatem comparabit. Quare cùm id, ad quod proximam obtinemus diſpoſitionem, iam habere dicamur; iuxta illud Ariſtotelis 2. Phyſic. c. 5. tex. 56. quod parum abeſt nihil abeſſe propemodum videtur: fit, vt non ſit abſolutè negandum, etiam magnificentiam, & magnanimitatem cum reliquis virtutibus copulatas eſſe.

A

QVAESTIO V.

Vtrum in appetitu ſenſitiuo aliquæ virtutes inſint?

ARTICVLVS I.

Sententia Scoti, & aliorum.

B PRopoſita quæſtio nõ de omni virtute morali ſed de ſola temperantia, & fortitudine excitari ſolet. Nã quòd iuſtitia in voluntate hæreat; communis eſt Philoſophorum & Theologorum conſenſus. Scotus in 3 diſt. 33. q. 1. duo ſtatuit pronunciata. Alterum eſt: fortitudinem & temperantiam, vt propriè ac ſimpliciter virtutes morales ſunt, reſidere in voluntate. Alterum: dari in appetitu tam iraſcibili, quam concupiſcibili, aliquos habitus, quibus circa fortitudinis & temperantiæ materiam rectè afficiantur; qui tamen habitus ad virtutis dignitatem nõ pertingant. Scoto aſſentiuntur nõ eius tantùm diſcipuli, ſed plerique alij: vt Gabriel in 3. d. 13. q. 1. & d. 33. q. 1. Ochamus in 3. quæſt. 10. & 11. & quodl. 2. q. 16. Almainus Moral. tract. 3. cap. 6. Buridanus 1. Eth. q. vlt. — *Opinio Scoti.*

C (margin letter beside "ac ſimpliciter virtutes morales ſunt")

D Primum pronunciatum hiſce argumẽtis oſtenditur. Virtutes morales in ſunt in ea potentia, ad quam pertinet electio & libertas; cùm virtus moralis definiatur habitus electiuus, & eius bonitas in actione duntaxat libera inueniatur: atqui electio eſt actus voluntatis, non appetitus ſenſitiui, & voluntatis actiones propriè ac ſimpliciter liberæ ſunt; non autem quę ab appetitu ſenſitiuo exercẽtur: igitur virtutes morales non in appetitu, ſed in voluntate hærent. Secũdò: Negari non poteſt, nos à voluntate elicere actus circa materiam temperantiæ & fortitudinis; vt cùm moderatum cibum eligimus; cùm, etiam repugnante appetitu, conſtanter dolores perferimus, & pericula adimus: igitur per iſtiuſmodi actus gignẽtur in voluntate habitus forti-

Virt. moralia habitus electiuus.

E (margin letter beside "autem quę ab appetitu ſenſitiuo exercẽtur")

titudinis & temperantiæ. Tertiò Volun-
tas eget harum virtutum habi‧ibus : ſed
vti proximè oſtenſũ fuit, poteſt eos ſuis
actibus comparare : non eſt ergo cur ne-
gemus ineſſe illos voluntati. Maior ſua-
detur : quia voluntas magnam experitur
difficultatem in amplectendo bono con-
tra paſſionum impetus adeò vt ijs non al
liciatur ſolum, ſed interdum quaſi inuita
rapiatur: iuxta illud Iacob. 1. [Vnuſquiſ
que tentatur, à concupiſcentia ſua ab-
ſtractus & illectus.]

Alterum Scoti pronunciatum ex eo
oſtenditur : quia ad cohibendas effrena-
tas appetitiones vtriuſq; appetitus, tam
iraſcendi, quàm concupiſcendi, ne ratio-
nem turbent, voluntatemq́ue ad ſe tra-
hant; opus eſt habitibus, qui in vtroque
appetitu inſint, & eiuſdem actibus com-
parentur : at quòd ij nequaquam perfe-
ctæ virtutis rationem obtineant, ex eo
conſtat, quia, vt paulò antea diximus, ne-
que electio, neq; perfecta libertas, quas
perfectæ virtutis notio requirit, in infe-
riorem appetitum conueniunt.

ARTICVLVS II.

Defenditur opinio D. Thomæ, eiuſque ſectatorum.

DIuus Thomas in 1.2.q.56.art.4 &
Caietan. ibid. Capreolus in 3. d. 33.
q. 1. ad argum. contra 1. concl. Ferrar. 1.
contra gentes cap. 92. Aegidius quodl. 4.
quæſt. 18. Scotus lib. 3. de Iuſtitia & iu-
re, q. 2. art. 4. & alij, aduerſam opinionem
defendunt, quæ hac aſſertione contine-
tur: Fortitudo & temperantia non inhæ-
rent in voluntate, ſed in appetitu ſenſi-
tiuo. Huiuſce aſſertionis prior pars eo
potiſſimùm fundamento nititur apud
Fundamẽ D. Thomam : quia pro certo ſtatuit,
tum opi- nullam potentiam indigere aliqua qua-
nionis D. litate, qua inclinetur ad id, ad quod
Thomę. ſuopte ingenio propenſa eſt : quo modo
ſe habet voluntas tum ad bonum in cõ-
mune; tum ad quodlibet particulare bo-
num, proportionatum ſuppoſito ipſum
expetẽti: cuiuſmodi eſt, inquit, omne bo-
num rationis, quod eſt ordinis natura-
lis, & proprium tali ſuppoſito, eiq; com-
menſuratum. Cùm igitur rationis bo-
A num, quod cernitur in cohibendis paſſio
nibus appetitus ſenſitiui, ſit bonũ quod-
dam ordinis naturalis, ipſi expetenti pro-
prium, nec eius vires excedens: fit, vt vo-
luntas non egeat habitu, quo in tale bo-
num feratur: egeat tamen appetitus ſen-
ſitiuus, qui ex ſua natura non tendit in
bonum rationis, vtpote illius menſuram
& captum ex ſuperans, ſed in bonum de
lectabile. Dabitur nihilominus in volun-
tate habitus iuſtitiæ, quia hæc virtus or-
B dinant immediatè affectum hominis ad
bonum alterius, ſiquidem iubet reddere
vnicuique ſuum.

Quod ſi quis opponat, etiam intelle- Obiectio.
ctum inclinari ad verum : & tamen dari
in eo habitum, quo primis principijs aſ-
ſentitur. Occurendum : diuerſam eſſe Dilutio.
vtrobiq; rationem, quia intellectus non
poteſt ferri etiam in propoſitiones no-
tiſſimas, quin in ſe priùs extremorũ ſpe-
cies recipiat. Quare ſicuti per notitias ex
C tremorum determinatur ad aſſentien-
dum, neque ei ſufficit inclinatio natura-
lis : ita nihil mirum, ſi admittat habitum
relictum ex aſſenſu, quo meliùs incline-
tur : at voluntas nihil intra ſe depoſcit,
vt propendeat in obiectum, ſibi prædicto
modo commẽſuratum. Adde, diuerſum
inclinandi modum vtrique potentiæ con
uenire. Nam uoluntas per inclinationem
tendit quodãmodo extra ſe in rem ama-
tam (vnde eſt, quòd anima magis dicitur
D eſſe vbi amat, quam vbi animat) at intel-
lectus trahit ad ſe rem cognitam. Vnde
ex hac inclinationis diuerſitate fieri vi-
detur, vt volũtas ſuo quaſi pondere abſ-
que ope aduentitia habitus feratur per
ſe in obiecta, de quibus antea diximus :
non ita verò intellectus.

Poſterior pars aſſertionis, videlicet
quò fortitudo & temperantia inſint in
appetitu ſenſitiuo, confirmatur in primis
teſtimonio Ariſtot. qui lib. 3. Ethic. cap.
E 10. ait, fortitudinem & temperantiam eſ
ſe partium animæ irrationalium, hoc eſt,
ad appetitum ſenſitiuum pertinere, & li.
2. cap. 3. ex inſtituto probat, has virtutes
verſari in moderãdis voluptatibus & do-
loribus, quæ ſunt affectiones appetitus
ſenſitiui. Nec ſatisfaciunt, qui reſpon- Confuta-
dent, Ariſtotelem intelligendum de ha- tio reſpon
bitibus illis bonis, in appetitu ſenſitiuo ſionis.
inhæren-

A inhærentibus, qui à perfecta propriáque virtutis ratione degenerant: nec ſunt illa fortitudo, vel temperantia, quæ in uirtutibus cardinalibus cenſentur: non, inquã, ſatisfaciunt, quia ſi Ariſtoteles aliã temperantiam, aliamq́; fortitudinem in voluntare collocandas putaſſet, profectò earum mentionem in tradendis virtutibus feciſſet; quàm tamen nullibi fecit. Secundò probatur inſtitutum hac ratione:

Virtus circa difficile

cùm virtus circa difficile verſetur, vt Ariſtot. in 2. Eth. communi aſſenſu docet; oporter illam in ea potentia reſidere, in qua difficultas ad eius materiam pertinens viget: at difficultas ſeruandi mediocritatem in paſſionibus oritur ex appetitu ſenſitiuo, cuius actus ſunt ipſæ paſſiones; vt ſatis indicant verba illa D Pauli, Rom 7 [Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ:] ergo &c.

C His ita diſputatis, etſi vtraque pars controuerſiæ admodum probabilis ſit, libet tamen poſteriorem defendere, quæ magis Peripatetica eſt: vt conſtat ex teſtimoniis Ariſtotelis paulò antè citatis, fateturq́; D. Bonauentura in 3. d. 33. q 3.

ARTICVLVS II.

Diſſoluuntur argumenta quę priorē ſententiam confirmabant.

QVare rationes prioris ſententiæ hunc in modum explicandæ erunt.

Sol. 1.

Ad primã quæ primum pronſciatũ oſtendere nitebatur, dicendum: etſi libertas, & electio priùs perfectiusq́; uoluntati, quam appetitui conueniant; tamen ſuo etiam modo cadere in actus appetitus ſenſitiui, quatenus mouetur a voluntate & ei ciuili obſequio paret: idq́; ſat eſſe, vt eius habitus electiuus nuncupetur.

Sol. 2.

Ad ſecundam reſpondendum eſt: per eiuſmodi actus non gigni in uoluntate temperantiam, aut fortitudinem, cùm uoluntas ijs habitibus non egeat, ut paulò antè expoſuimus.

Sol. 3.

Ad tertiam dicendum: eſto in bono rationis contra inſurgentes paſſionum impetus tuendo amplectendoque difficultatem ſentiamus; eam tamen difficultatem non ex

Coll. Con. in lib. Ethic.

A ipſa voluntate, ſed ex appetitu ſenſitiuo prouenire: ad quam propulſandam ſat eſt, appetitum opera beneficioq́; virtutũ rectè diſponi ac mitigari. Fatetur tamen Ariſtoteles lib. 7. Eth. dum appetitus pręſidio uirtutum communitus non eſt, egere uoluntatem ad repugnandum effrenatis paſſionum motibus qualitate quadam, quæ Continentia dicitur. quæ tamen qualitas nòn mereatur abſolutè uirtutis nomen (etſi ad habitus ſtudioſos

De continentia.

E pertineat) quia non tã uoluntatẽ firmat & corroborat, ut paſſiones oppugnet ac vincat; quam ut ne ab illis capiatur, ſed in arce rationis ſeſe contineat (vnde, & continentiæ nomen habet) tum præterea, quia non reddit voluntatem ſimpliciter expeditam promptamq́; ad actiones ſtudioſas (quod uirtutis propriũ eſt) cùm ſe tantùm exerceat & in actum prodeat, dum in appetitu vehementes paſſionum motus oriuntur, quibus uoluntas

C difficilè reſiſtit: ijs enim, poſtea virtutum habitu edomitis & cohibitis, nullus iam eſt continentiæ vſus. ſed illis iam multò languidiores uoluntas ipſa per ſe retardat.

Ex his patet, quid reſpondendum ſit ad eam rationem, qua ſecundum aduerſariæ ſententiæ pronũciatum nitebatur. Nec enim uoluntati neceſſarij ſunt habitus virtutum in ea inſidentes, ad reſ ænandos motus appetitus ſenſitiui. & habitus, quos in eodẽ appetitu ad hoc munus præſtandum conſtituimus propriè

D uirtutes ſunt.

Ex dictis facilè quiuis intelliget, cum in Angelis non ſit appetitus ſenſitiuus, non competere eis habitum fortitudinis aut temperantiæ: etſi contrarium admitti poſſe dicat Scotus, in 3 diſtinct. 33. quæſt. unica. Quòd ſi quis obijciat, Angelum oblato temperantiæ aut fortitudinis obiecto poſſe rectè eligere quid eſſet agendum, & ex hiſce electionibus repe-

Obiect. 1.

B titis debere talium uirtutũ habitus comparare. Occurendum erit, eiuſmodi conditionatas electiones (quas quidem in Angelis dari negant) ſi dentur, non ſat eſſe ad generandos earum uirtutum habitus qui cõ niſi per actus ſibi proprios gignũtur; uerò eſt in quocun ubi deeſt ipſorũ materia, ratioq́; obiectiua in ordine

Solut.

ad ſubiectum quod operatur:conſtat au-
tem deeſſe reſpectu angelorum.

Ita ſentit D.Thom. 1.2.q.67. ar.1. aliſque lect. in 3.d.33.

Non proinde tamen deſinent in bea-
tis eſſe poſt reſurrectionem prædicti ha-
bitus:eſto in eo ſtatu non iam poſſint in-
ſurgere immoderatæ paſſiones, quarum
impetum debeant cohibere:ſat enim eſt,
conuenire eis appetitum ſenſitiuum,nec
alienam eſſe ab eorum natura materiam
rationemq́; formalem talium virtutum,
nec earum poſſeſſionem dedecere felicē
illam vitam omnibus bonis cumulatam:
quin potiùs ad illius perfectionem ma-
gnopere requiri,cùm vnum è potioribus
appetituum ornamentis ſint virtutes.

In beatis erunt habitus moralium virtutum.

Quapropter erunt in beatis reliqui etiā
habitus moralium virtutum; nec ij tan-
tùm,quorum actus ibi exerceri poterūt,
ſed etiam reliqui omnes:ante reſurrectio
nem quidem illi,qui in animo hærent;po
ſtea verò tum hi,tum reliqui, qui in ap-
petitu ſenſitiuo inſident.In quam ſenten
tiam lege quæ ſcripſit D. Auguſtinus li.
14.de Trinit.c.9.Beda ad cap.27.Exodi.
Magiſter Sent.in 3 diſt.33.

QVÆSTIO. VI.

Sit ne apta virtutum diuiſio, an non?

ARTICVLVS I.

De diuiſione virtutum in intellectuales & morales.

OMiſſa opinione Menedemi
Erithrienſis, Ariſtochij,
& Zenonis Cittici,q vnā
tantùm virtutem eſſe cō
tendebant, variæ multi-
plicesq́; virtutum non ſo
lo nomine, ſed natura etiam differentiū
ſectiones traditæ à Philoſophis ſunt: ab
Ariſtotele paſſim in libris de doct.Mo-
ral.à Platone in 4.lib.de Republ.ab Al-
cinoo in li.de eius Doct.Plotino in lib.de
Virtut.ca.3.Iamblicho in lib.de Myſter.
Aegypt.Porphyrio in lib.de occaſ.Thea
ge Pythagoreo in lib.de Virtut.Macro-
bio in lib.de Somn.Scip.Itē à Scholaſti-
cæ Theologiæ profeſſoribus in 2.diſt.27.

A Primùm igitur virtus,vt iam ſuprà at
tigimus,in commune ſumpta, diſtribui-
tur in Intellectuales & Morales:docente
Ariſtotele 2.Eth.cap.1.Virtutes intelle-
ctuales ſunt,[quæ in intellectu inhærēt]
morales,quæ in appetitu ſedem obtinēt.
Ruſus, virtutum intellectualium aliæ
ſunt contemplatiuæ,aliæ practicæ.Con-
templatiuæ, [quæ in contemplatione &
cognitione veritatis poſitæ ſunt, neque
B praxin reſpiciunt. Practicæ, quæ praxin
ſpectant,& in opus incumbunt.

Lege Ariſtotel. 6. Eth.ca.3. 6.11.& 11. metaph.c. 1.& 1. mag. mor. ca.35.

Contemplatiuæ ſunt tres,vt Ariſtote
les tradit 6.Ethic.c.3.Intellectus. Scien
tia,& Sapientia.Intellectus eſt. [habitus
contemplatiuus, quo quis inclinatur ad
aſſentiendum firmiter & euidenter pri-
mis principijs:[eiuſmodi ſunt hæc.Om
ne totum eſt maius ſua parte:Si ab ęqua
libus demas æqualia,quę remanēt ęqua
lia ſunt.Scientia,vt à ſapientia diſtingui-
C tur,[eſt habitus contēplatiuus,quo quis
inclinatur ad aſſentiendum firmiter eui-
denterq́; neceſſarijs concluſionibus,non
tamen per ſupremas cauſas. [Denique
Sapientia eſt [habitus contemplatiuus,
quo quis inclinatur ad aſſentiendumcon
cluſionibus neceſſarijs per primas, & ſu-
premas cauſas:]qualis eſt prima philoſo-
phia.

Ariſ.6 Ethic.ca.6. D.Tho.1. par.q.79. art.12.

Practicæ tres numerantur nempe ſyn
dereſis,prudentia,& ars. Syndereſis eſt
D [habitus practicus, quo quiſque reddi-
tur propenſus ad aſſentiendum primis,
& communiſſimis principijs moralibus]
quale eſt illud: Bonum amplectendum,
eſt,malum vitandum. Item illud.Quod
tibi vis, alteri facias:quod tibi non vis,
alteri ne feceris. Prudentia eſt[recta ra-
tio agibilium:] id eſt,actuum humano-
rum in nobis immanentium. Licèt enim
prudentia etiam externos actus regat;
E circa internos tamen, vnde externi ma-
nant,præcipuè verſatur. Ars eſt[recta ra
tio factibilium. Factibilia verò appellan-
tur, quæ fiunt per actionem tranſeun-
tem in externam materiam: vt domus.
Accipitur autem hic ars preſsè: alioqui
etiam ſcientiæ, tam contemplatiuæ,
quàm practicæ, artis nomine compre-
henduntur.

Lege Ariſto. lib. 1. mag. Moral.c.5.

Quod ad virtutes morales ſpectat, di
citur virtus moralis à more, prout mos
natura,

naturalem, vel quodammodo naturalem A
inclinationem ad aliquid agendum ſigni-
ficat: talem enim inclinationem poten-
tijs conferunt habitus virtutum mora-
lium, quibus peculiaris eſt huiuſmodi
ad actum propenſio, quatenus facultas
appetens, in qua inhærent, alias poten-
tias ad agendum mouet: vt explicat D.
Th. in 1.2.q 18.ar.1.tum verò, quia ap-
petitus ita in rem deſideratã propendet,
Triplex appetit⁹. vt in eam quaſi extra ſe feratur, atque
adeò peculiari modo in eam inclinetur. B

Porro quemadmodum facultas ap-
petens eſt triplex; voluntas, appetitus cõ-
cupiſcendi, & appetitus iræ: ita ad has
animi facultates in officio continendas
ornandaſque tres oportet dari morales
virtutes; iuſtitiam in voluntate, tempe-
rantiam in appetitu concupiſcendi, for-
titudinem in appetitu iræ. Quòd ſi nomẽ
virtutis moralis laxiori ſignificato vſur-
petur, hiſce tribus annumerãda erit Pru
dentia: licèt non in appetitu, ſed in intel- C
lectu inhæreat. Iure autem illis annume-
ratur, quod earum regula ſit, & ad eius
normam præſcriptionemq́ue ſuos actus
componãt appetitus, quoties ex illarum
trium virtutum habitu operantur. Tũ q;
perfectio prudentiæ nõ abſoluitur intra
fines intellectus, antequam rectitudo in
appetitu inueniatur: quidquid in aduer-
ſam partem ſcripſerit Scotus in 3. diſtin.
36. quæſt. 1. Dicitur autem hę quatuor
Quatuor virtutes cardinales. virtutes [Cardinales: quo nomine eas ap- D
pellauit D. Ambroſius ad ca.6. Lucæ, &
D. Hieronymus ad cap. 1. Matthæi: pro-
pterea quòd vt fores cardinibus; ſic illis
omnis moralis vitæ honeſtas & ſanctitas
fulciatur. Lege etiam D. Ambroſium in
lib. de Parad. c. 3. D. Auguſtinum lib. 13.
de Ciuit. Dei, cap. 21. D. Gregorium lib.
2. Moral. cap. 36. & Philonem lib. 1. Alle
gor. vbi quatuor Paradiſi fluminibus to-
tam terram interſecantibus comparant
has quatuor virtutes, quæ, vberrimis E
fluentis honeſtarum actionum vitam no-
ſtram irrigant.

Remotio obiect. Iis quæ diximus non obſtat, quòd D.
Auguſtinus in lib. de Moribus Eccleſ.
cap. 15. affirmat, quatuor virtutes mora-
les nihil eſſe aliud niſi amorẽ rectè com-
poſitum: nec quod lib. 15. de Ciuit. Dei,
cap. 22. docet, veram virtutem eſſe ordi-
A nem amoris: quibus verbis omnes virtu
tes in appetitu, ad quem amor pertinet,
videtur conſtituere. Nec enim aliud in-
dicat, quàm virtutem præſtare, vt rectè
amemus: ſiquidem quiſquis virtutum
pręſidio ſeptus eſt, & ex earũ regula agit,
nihil præpoſterè aut inordinatè expetit.

ARTICVLVS II.

B *De virtutis diſtributione in acquiſi-
tas & infuſas.*

SOlet etiam virtus latè accepta in Ac
quiſitã & Infuſam diuidi. Virtus ac-
quiſita, eſt [quæ noſtris actibus compara
tur.] Infuſa, [quæ non acquiritur noſtris
actibus, ſed a Deo infunditur] Sciẽdum
verò eſt, ex D. Thoma in 1.2 quæſt. 52.
art. 4 dupliciter habitus dici infuſos: per
ſe, vel per accidens. Etenim qui noſtris a-
C ctibus acquiri poſſunt, & tamen diuini-
tus tribuuntur, per accidens infuſi vo-
cantur; cuiuſmodi fuit ſcientia, Adamo
& Salomoni munere cęleſti conceſſa: qui
verò nõ aliter, quã diuina infuſione adi-
piſci queũt, infuſi p ſe dicũtur; vt gratia.

Verſatur autem in diſceptatione, vtrũ
aliquæ ſint virtutes morales per ſe infu-
ſæ. Negat Durandus in 3. diſt 33 quæſt.
6. Argentinas eadem diſt. quæſt. 1. art. 1.
Ocamus in 4 quæſt. 3. artic. 3. in eãdem-
D q́ue partem magis inclinat Scotus in 3.
diſt. 36. quæſt. 1. artic. 3. Oppoſitum ta-
men aſſerendum eſt cum D. Thoma in
1.2. quæſt. 63. ar. 3 Caietano ibid. Capreo
lo in 3. diſtin. 33. quæſt. 1. alijſq́ue com- Dari virtutes morales per ſe infuſę.
pluribus. Cuius ſentẽtiæ veritas paucis
concludi poteſt hunc in modum: Virtu-
tes morales acquiſitę verſantur circa me
dium, per comparationem ad rectam ra-
tionem regulamq́ue humanam, & in or-
dine ad vltimũ finem naturalem. Atqui
in ordine ad ſupernaturalem finem &
E ſecundùm diuinam regulam, ſæpè me-
dium aliter ſtatui oportet (multa enim
fiunt reſpectu beatitudinis ſupernatura
lis: quæ non ita fierent, ſi naturalis dun-
taxat beatitudinis ratio haberetur.) Igi-
tur neceſſario præter virtutes morales
acquiſitas, quę cum naturali fine regula-
q́ue humana proportionem habent, dan-

dæ erunt aliæ uirtutes infuſæ ab ijs ſpecie diſtinctę, quę ſupernaturali beatitudini & diuinę regulę aptè congruenterque reſpondeant.

Dilutio argumenti aduerſariorum.

Nec ſatisfaciunt aduerſarij, dum inquiunt, ad hoc pręſtandum ſat eſſe charitatem infuſam, à qua uirtutũ actus imperentur; & lumen fidei, quod, oſtendat quorũ pacto ij elici debeãt, ut ad ſupernaturalem finem accommodati ſint. Etenim virtutes Theologicę, cum habeant A Deum pro obiecto, ordinant hominem ad beatitudinem: reſpectu Dei immediatè; non autem reſpectu aliorum obiectorum, quę ad eandem beatitudinem referri oportet. Quare ponendę erunt alię uirtutes eiuſdem ordinis cum charitate & fide, proindeque infuſę; quibus homo tanquam idoneis & perfectis inſtrumentis utatur, & pro dignitate priuatim atque ex officio in ſupernaturalem beatitudinem ordinetur.

DISPVTATIO OCTAVA.

De Prudentia.

QVAESTIO I.

Vtrum Prudentia rectè ab Ariſtotele definita ſit?

ARTICVLVS I.

Approbatur, particulatimq́; exponitur definitio Prudentiæ.

NVnc de ſingulis virtutibus moralibus diſſerendum erit: ac primùm de Prudẽtia, quæ inter eas principem locũ obtinet: tum quia reſidet in intellectu, qui appetitu nobilior eſt; tũ quia cæteras regit. Vnde D. Gregorius, lib. 2. in Ezech. hom. 22. docet, alias virtutes, niſi quæ agunt prudenter agant, virtutes eſſe nequaquam poſſe: & Plato virtutes omnes ad prudentiam reuocabat, illasq́; ſine huius præſidio quaſi Dędali ſtatuas ſolutas, fugaces, & inſtabiles eſſe aiebat. Diſputat autem de prudentia Ariſt. 6. Eth. c. 5. D. Aug. c. 4. Plutarchus, in lib. de Fortuna. Cicero lib. 5. de Fin. D. Thomas in 2. 2. à quæſt. 47.

Stobæus ſer. 3. & 4

Alias prudentiæ definitiones tradit D. Aug. 1. li. de Lib. ar. c. 13. & li. 83. quæſt. q. 31. D. Hiero. ad 1 ca. epiſt. ad Epheſ.

Igitur prudentiam communi Philoſophorum aſſenſu hũc in modum definijt B Ariſt. lib 6. Eth. c. 5. [Prudentia eſt habitus agendi vera cũ ratione circa ea, quæ homini bona, aut malà ſunt] Dicitur habitus vera agendi, id eſt, verus: vt reijciantur non ſolùm habitus perpetuò falſi, cuiuſmodi eſt error; ſed etiam ij, qui interdum in falſitatem incurrunt, vt opinio, & ſuſpicio. Dicitur agẽdi, id eſt, ad actionem dirigens: vt excludantur non modò habitus contemplatiui, v. g. ſcientia, & ſapientia, qui ſola inſpectione veritatis cõtenti ſunt, nec ad actionẽ praxinve C diriguntur; ſed etiam ars, quæ licèt habitus verus ſit, non eſt tamen habitus agendi, id eſt, ex eorum numero, qui in internis actionibus verſantur (ſic enim actio eo loco ſum i debet) ſed faciendi, hoc eſt, qui in effectionem, ſiue externum opus incumbunt. Additur, circa ea quæ homini bona vel mala ſunt: vt remoueãtur nonnulli habitus, qui licèt veri ſint, & immanentes actiones præcipuè ſpectent; non D tamen humanarum actionũ probitatem curant, vt Dialectica. id enim prudentiæ munus eſt, vtpote quæ rectè viuendi rationem tradit, & quid fugiendum amplectendumve ſit præſcribit.

A ſuperiori definitione nihil re ipſa differt ea, quã proxima quæſtione attulimus ex D. Thomæ in 2. 2. q. 47. art. 5. videlicet. [prudentia eſt recta ratio agibilium: ſeu habitus verus, agibilia, id eſt, imma-

A immanentes vitæ humanæ actiones, dirigens. Quoniam verò de ijs quæ agenda ſunt rectè iudicare nemo poteſt, niſi circa ea probè affectus ſit, vt alibi hoc opere monuimus: conſtat, prudentiæ dictamina requirere probam voluntatis affectionem. Ideoq; cum prudentia dicitur recta ratio, non intellectus ſolum, ſed voluntatis etiam rectitudo ſignificatur. Quam tamen rectitudinem voluntatis non exigit moralis philoſophia. Vnde

Moralis Philoſophia cur nō ſit perfecta virtus.

B eſt, quod habentem non ſimpliciter bonum facit, proindeq; nec perfectam virtutis rationem obtinet, vt prudentia.

ARTICVLVS II.

Qua ratione intelligendum ſit, prudentiæ non ſubeſſe falſum.

IVre tamen quæſierit aliquis, quonam modo Prudentia dicatur ab Ariſtotele habitus agendi vera cum ratione; ſi verſatur circa contingentia, quæ vt ſua pte natura in vtramque partem cadunt, ita iudicium intellectus fallere poſſunt. Pro explicatione huiuſce difficultatis aduertendum eſt, quemadmodum intellectus diuiditur in ſpeculatiuum & practicũ, vt ex Ariſ. 3 de Anima c. 10. tex 49. docuit S. Tho. 1 p. q. 79 art. 11. ita duplicem eſſe veritatem, alterā ſpeculatiuā, alterā practicam. Prior ſpectatur penes conformitatem cognitionis, ſiue intellectus cognoſcentis ad rem cognitam: de eaq; intelligitur illud Ariſtotelis in li. 1. Periherm. ca. 8 [quia res eſt aut non eſt, ideo enunciatio vera eſt aut falſa] Poſterior autem, vt ad præſentem locum ſpectat, conſiſtit in adæquatione rationis ad appetitum rectum: vt conſtat ex ijs, quæ tradit etiam Ariſtoteles lib. 6. Eth. cap. 2. Quam appetitus rectitudinem virtutes in eo reſidentes præſtant. Ex hac duplici veritatis notione fit, vt nullus habitus ſpeculatiuus ſit abſolutè verus; niſi circa obiectum neceſſarium, & quod aliter ſe habere non poſſit, verſetur: cum eius veritas a conditione obiecti dependeat. Practicus verò, quamuis tendat in obiectum contingens; poſſit nihilominus eſſe veritati cōſentaneus, ſi recto appetitui adæquetur; quicquid ſit de conformitate ad obiectum ſecundum ſe & ex ſua natura ſpectatum.

Duplex veritas.

Hinc non difficile iam erit perſpicere, cur prudentia circa uerum perpetuo inſiſtat, neque unquam erret. Nam cum ſupponat uoluntatis rectitudinem, oportet eius actum eſſe uerum practice, prout habet ordinem ad uoluntatem rectā, cui conformatur; etſi in obiectum contingens tendat, atque adeò ſpeculatiuè falſus deprehendi poſſit. v. g. quod mediocritas, quam temperantia requirit, ſit in hac aut illa cibi quantitate, ex accidente eſt; cum in maiori aut minori, pro ratione circumſtantiarum, ſeruari queat: ſi tamen hæc definita quantitas ſit recto appetitui conformis, vtiq; certum eſt iudicium, quo intellectus eam quantitatem eſſe mediocrem, atque adeò eligendam præſcribit; eſto contingat, ſpeculatiue falſum eſſe, ob aliquem errorem citra culpam iudicantis.

Veritas circa quā verſatur prudentia

QVAESTIO II.

Vtrum actus prudentiæ eiuſque partes rectè tradantur.

ARTICVLVS I.

De actibus prudentiæ.

IN hac dubitatione ſciendum primò eſt, prudentiā non præſtituere finem uirtutib. moralibus: id enim pertinet ad naturalem rationem, & ſynderesin, quæ ſe habet ad prudentiam, vt intellectus principiorum ad ſcientiam. Itaq; prudentiæ munus eſt per ſe de medijs tm̃ de ijs quæ ad finē ſūt, diſponere; dirigendo nimirum alias uirtutes morales circa media, ad earum fines obtinendos accommodata: ut docet Ariſtoteles li. 6. Eth. c. 13. & D. Thom. in 2 2. q 47. art. 6. ubi lege Caietanum, Scoto pro D. Thoma reſpondentem.

Sunt autem tres actus ad prudentiam ſpectantes: ut docet Ariſtor. 6. Eth. cap. 9. & 10. Quorum primus eſt, conſultare

tres actiones prudentiæ.

A & inquirere media: conſtituto enim fine, ad quem quis obtinendum animum applicat, mouet voluntas intellectum vt inueſtiget media ad illum aſſequendum idonea. Secundus eſt, iudicare quænam è medijs inuentis ad finem adipiſcendũ, magis conducant. Tertius, præcipere ſiue imperare, vt ea quæ indicata ſunt perficiantur: qui eſt actus rationis ſiue intellectus, dirigentis mouentiſque voluntatem ad executionem.

B Quod vt planius intelligas, aduerte facta mediorum inquiſitione ac iudicio, & conſentiente voluntate, efficaciterque eligente medium illud, quod ad finem conſequendum magis conducere viſum eſt, intellectũ interna quadam locutione denunciare, atq; intimare quid agendum ſit. Itaq; imperium conſiſtit in hac denũciatione & intimatione, qua intellectus voluntatem eius, cui imperat, ad agendum permouet. Vbi cernis, ad imperium prærequiri voluntatis conſenſum & efficacem electionem: rurſuſque ab intellectu excitari voluntatem, vi huiuſce conſenſus & electionis: niſi enim voluntas medium eligeret, nequaquã intellectus ad agendum impelleret.

Imperiũ quid ſit.

C Eſt autem imperium actus ipſi; prudẽtiæ peculiariter conueniens, vt progreſſu patebit, in quo ratio legis conſiſtit: quicquid in contrariam partem nonnulli aſſeruerint, exiſtimantes legem non ad intellectum, ſed ad voluntatem pertinere. Quorum opinio ex eo breuiter confutatur: quia quãtũlibet princeps aliquid à ſubditis fieri velit, etiamſi de eius voluntate conſtet, non habet ea voluntas vim legis, nec ad eam implẽdam ciues aſtringuntur, niſi deinde accedat præceptio illa, quę per intellectum fit. Item, quia lex eſt formaliter directio & regula: dirigere verò pertinet ad intellectum, vt cõſtat ex doctrina Ariſt. 10. Eth. cap. 9.

D E Quod ſi quis obijciat, legem diuinam naturalem eſſe verè legem, & tamen antecedere omnem actum voluntatis diuinæ: quemadmodum & ſcientia naturalis Dei, conſideratione noſtra, eſt prior omni actu diuinæ voluntatis: quare aut legem non conſiſtere in imperio, aut imperium non ſupponere actum voluntatis. Occurrendum erit, cum in illo imperio legem conſtituimus, non loqui nos de lege naturali, quà talis eſt; ſed de lege poſitiua. Re enim vera quamuis Deus nõ præciperet ne quis mẽtiretur, quiſq; noſtrum teneretur mẽdacium fugere; quia id ſuapte natura & intrinſeca ratione malum eſt: non teneretur tamen lethalia peccata confeſſione expiare, niſi id Deus præciperet. Itaque ſi legis nomen accipiatur, prout tantum ſignificat regulam ſeu menſuram actionis alicuius, ad quam operans tenetur ſeſe conformare, tunc etiam dictamina iuris naturalis etſi nullum actum voluntatis aut intimationem ſupponant, leges dicentur: non tamen ſi lex ſumatur minus latè; ſic enim conſiſtit in illo imperio, quod diximus. Verum vtrolibet modo lex ſumatur, ſemper eſt actus prudentiæ, atque inter cæteros præcipua dignitate eminens.

ARTICVLVS II.

De partibus prudentiæ, quæ integrantes vocantur.

QVod ad Prudentiæ partes attinet, ſciendum, ordinarie in qualibet virtute tria partium genera inueniri: nẽpe integrãtes, ſubiectas, potentiales. [Integrantes partes] dicuntur, nõ quod virtutem ipſam integrent & componãt; ſed quod ad perfectum illius actum omnes eas concurrere oporteat. [Partes ſubiectæ] virtutis appellantur, quæ ſub ea continentur: quo etiam pacto homo dicitur pars ſubiecta animali. [Potentiales partes] dicuntur virtutes adiunctæ: quæ ideo potentiales nũcupantur, quia non totam principalis virtutis poteſtatem in ſe cohibent; quemadmodum ſingulæ partes animi potentiales, vt intellectus & voluntas, non includunt in ſe totam animi vim & facultatem.

Tria partiũ genera in virtutibus.

Igitur partes integrantes prudentiæ octo numerantur à D. Thoma in 2. 2. q. 48. videlicet memoria, intelligentia, docilitas, ſolertia, ratio prouidentia, circunſpectio, & cautio. Quarum quinq; priores ſpectant ad prudentiã, vt eſt habitus cognoſcendi; tres aũt poſteriores ad eandem

Partes integrantes prudẽtię.

dem pertinent,quatenus præcipit applicando cognitionem ad opus. Cuius diuerſitatis ratio eſt,quia circa cognitionẽ tria conſideranda occurrunt. Primò ipſa cognitio:quæ ſi præteritorum ſit,dicitur [memoria:[ſi præſentium, ſiue ea ſint cõtingentia,ſiue neceſſaria,vocatur intelligentia intellectusve.]Non accipitur verò tunc intellectus pro ipſa potentia intelligendi præcisè; ſed prout importat rectam æſtimationem alicuius principij moralis,a quo progreſſus rectæ rationis agibilium,id eſt,prudentiæ deriuetur. Secundò occurit ipſa cognitionis acquiſitio quæ vel ſit per diſciplinam; & ad hoc ſpectat[docilitas,]qua quis redditur promptus ac facilis ad audiendas aliorum ſententias(oportet enim prudentem virum vt rectè iudicet, expertorum & antiquorum audire ſententias)vel ſit per inuentionem;ad quod pertinet[ſolertia,] cuius eſt repentina mediorum excogitatio. Tertiò expendi poteſt vſus cognitionis, quo mens ex quibuſdam antea cognitis ad alia cognoſcenda iudicandave progreditur,quod eſt officium[rationis;]quam ad prudenter agendum aptè diſpoſitam expeditamve eſſe oportet. Et verò hæc, vt rectè præcipiat,tribus indiget, nimirum prouidentia,circumſpectione,& cautione.[Prouidentia,]vt res futuras ad finem accommodare diſponat, & ordinet [circumſpectione,] vt negotiorum circumſtantias caute diligenterque attendat:[cautione,] vt impedimenta,quæ accidere poſſunt,declinet ac remoueat.

ARTICVLVS III.

De partibus ſubiectis & potentialibus Prudentiæ.

QVemadmodum agibile in commune latè patet,& in varias diſtribui-
A tur ſpecies:ita & Prudentia, quæ circa il-
lud uerſatur. Hinc prudẽtia in commu-
ne uarias partes ſubiectas cohibet, qua-
rum potiores ſunt quinque:nimirũ pru-
dentia ſolitaria, œconomica, militaris,
regalis,politica. Nam uel quis ſeſe pru-
denter gerit erga ſeipſum tãtum;& hæc
prudentia dicitur[ſolitaria.]Vel circa
multitudinem gubernandam. Quæ qui-
dem multitudo aut ab eo dirigitur ad
aliquod ſpeciale negotium pro certo
B tempore,ut multitudo militum ad bel-
lum: in hac gubernanda uerſatur[pru-
dentia militaris.]Aut ea moltitudo ſub
eo regimine toto uitæ tempore duratu-
ra eſt:quæ ſi ſit familia,prudẽtia quę ad
hanc regenda conſtituitur, dicitur[Oe-
conomica: ſi autem ſit Reſpublica; in
Principe uocatur[regalis] ad ſubditos
gubernandos:in ipſis uerò ſubditis dici-
tur[politica,qua prudenter ſe gerunt
Principi obtemperandoq́, comunis bo-
C ni gratia. Sed, vt ſubditis erga Princi-
pem,ita & in alijs erga eos a quibus re-
guntur, ſua etiam prudentia neceſſaria
eſt.

Partes autem potentiales prudentiæ
ſunt Eubuda, Syneſis,& Gnome. Nam
quemadmodum tres ſunt actus pruden-
tiæ,ut ſuperius diximus,uidelicet inqui-
ſitio mediorum,iudicium,de medijs in-
uentis,præceptio ſiue imperium ut ea
quæ iudicata ſunt efficiãtur;in quorum
ultimo prudentiæ uis maximè elucet:
D ita ad hæc tria facilè exacteque præſtan-
da tres ſunt habitus:nimirum ad media
accommodata facilè inuenienda,[Eu-
bulia:]ad bene iudicandum de ijs, quę
lege aliqua definita ſunt.[Syneſis:]ad fe-
rendum verò iudicium de ijs, quæ
non ſunt lege aliqua deter-
minata, & tamen in
praxin veniunt, in
quibus ma-
E ior oc-
cur-
rit difficultas,
[Gnome.

DISPVTATIO NONA.

De cæteris Virtutibus moralibus.

QVÆSTIO. I.

De Iuſtitia.

ARTICVLVS I.

Quid ſit Iuſtitia.

INter Virtutes ſimpliciter morales principē locum obtinet Iuſtitia, tum ratione ſubiecti, tum ratione obiecti. Ratione ſubiecti, quia cum reliquę morales virtutes appetitui ſenſitiuo inhæreant, vt eius perturbationes moderentur & cohibeant; ipſa in appetitu rationali, hoc eſt, in uoluntate inſidet: ut tradit Ariſtoteles 5. Eth. cap. 1. Ratione obiecti, quia aliæ uirtutes morales uerſantur per ſe duntaxat, & ex proprio inſtituto circa bonum eius in quo ſunt: at ſecundum iuſtitiam habet ſe quiſq; bene etiā erga alios, æqualitatem eis præſtans: unde & iuſtitia bonum alterius dicitur ab Ariſtotele loco citato: uirtutes autem, quæ alijs honeſtiſſimæ ſunt, præſtantiſſimę habentur, vt idem aſſerit in 1. l. Rhe. cap. 9.

Definitur verò iuſtitia hunc in modū: [iuſtitia eſt virtus, quæ ſuum cuique ius tribuit] Porrò Ius, docente Ariſtotele 5 lib. Eth. cap. 2. nihil eſt aliud, quam iuſtū & rectum: quod quidem in duo membra diuiditur; nempe in naturale, & poſitiuū ſeu legitimum. [Ius naturale,] vt definit Ariſtoteles 5. Eth. cap 7 [eſt, quod vbiq; eandem uim obtinet; & non quia uidetur uel non uidetur, ſeu quod ubiq; natura ſua neceſſarium eſt; & non quia alicuius arbitrio iudicioue ſtatuitur: quale eſt ut innocens non occidatur. [Ius poſitiuum ſeu legitimum eſt, quod qua tale, non ex ipſa natura, ſed ex aliqua inſtitutione pendet:] ut quod frumentum tanto precio uendatur. De alia iuris diſtributione, in ius ciuile & gentium, herile, familiare, paternum, & dominatiuum, aliaque eiuſmodi, conſule Ariſt. lib. 5 Eth. c. 6. & 7. D. Thom. in 2. 2. quęſt 57. Dicitur ergo iuſtitia ſuum cuiq; ius reddere, quia iuſtitiæ munus eſt, ius & æquum ſeruare. Vlpianus ff. de Iuſtitia & iure, uberioribus uerbis iuſtitiæ naturam explicans: [Iuſtitia,] inquit, [eſt conſtans & perpetua uoluntas ius ſuum unicuiq; tribuendi.] In qua definitione tres conditiones omni uirtuti communes poſitæ ab Ariſtotele lib. 2. Eth. cap 4. traduntur; nimirum ut ſciens quis agat, ut ex electione, ut perpetuo ſeu conſtanter in actione ſtudioſa uerſetur. cum ergo Iuriſconſultus ait, (Iuſtitia eſt uoluntas, &c.) hoc eſt, habitus, quo quis perpetua, & conſtanti uoluntate ius ſuum cuiq; tribuit: indicat in primis, iuſtitiam inhærere in uoluntate: deinde eius actum ſcienter adminiſtrari, quia quod quis ignorans facit, uoluntarium non eſt: item ſi mo ſtabilique animo exerceri; & deniq; ex electione propter honeſtum finem, cum honeſtum ſit unicuiq; ſuum tribuere.

Ius quotuplex.

Tres u. tutum cō ditione.

ARTICVLVS II.

De partibus integrantibus & ſubiectis iuſtitiæ.

PRius de hiſce Iuſtitiæ partibus, quā in actibus agemus; propterea quod hi abſq; illorum perceptionem commode explicari nequeant. Partes integrantes iuſtitiæ, ſi generatim loquamur, duæ ſunt; ut tradit D. Thomas in 2. 2. q. 79. a. 1. nem.

A nempe facere bonum, & declinare à malo. Vbi tamen bonum & malum non in ea amplitudine ſumi debent, quã omnibus competunt virtutibus: nam virtutes vniuerſæ id commune habent, vt bonum rectumq; amplectantur, & malum effugiant) ſed eo pacto ſunt accipienda, vt bonum idem ſit atq; alteri debitum; malum verò idem quod alteri noxium aut incommodum eſt. Itaq; facere bonũ vt eſt pars iuſtitiæ, eſt æqualitatem ſeruare in ijs, quæ ad alterum ſpectant: B declinare autem a malo, eſt æqualitatem non corrumpere.

Partes ſubiectæ.

Quod ad partes iuſtitiæ ſubiectas attinet, diſtribuitur primum iuſtitia in generalem & particularẽ: ex doctrina Iuriſconſultorum, & Ariſt. lib. 5. Eth. cap. 1. & lib. 3. Polit. ca. 5. & D. Chryſoſtomi hom. 15. in Matth. [Iuſtitia generalis,] quæ etiam legalis dicitur, [eſt qua quis iuſtè ſe habet circa bonum commune Principis, vel Reipub. [Quod Ariſtoteles cit. lo C co vocat iuſtum legitimum & legale, vtpote quod leges præcipue intendunt; cum boni communis gratia ſanciantur. [Iuſtitia particularis eſt, qua quis iuſte ſe habet circa bonum particulare alterius.

Rurſum diuiditur iuſtitia in diſtributiuam & commutatiuam. Diſtributiua eſt, [quæ in recte diſtribuẽdo verſatur.] Hæc autem in duo membra ſecatur, in remuneratiuam, & punitiuam. [Remu- D neratiua eſt, quæ iubet honores, magiſtratus, munera, & beneficia, aliaq; id genus, pro cuiuſq; dignitate & meritis, ſecundum Geometricam proportionem diſpenſare.] Punitiua [eſt, quæ ſimiliter nocentes, vt par eſt, ſupplicijs affici iubet.]

De hiſce proportionib. ſupra diſput. 7. q. 2. ar. 2.

Commutatina iuſtitia eſt, [quæ quiſq; rectè ſe habet in commutationibus, ſuũ cuique reddendo ſecundum Arithmeticam proportionem.] Ad hanc pertinent contractus, emptiones, vadimonia, locationes, reſtitutiones, aliaque eiuſmodi.

ARTICVLVS III.

De actibus iuſtitiæ commutatiuæ.

OMiſſis actib. diſtributiuæ iuſtitię, proptetea quod nulla ferè in eis dignoſcendis ſit difficultas. Commutatiuæ duodecim potiſſimum actus numerantur. Primus eſt [emptio] Secundus [vẽditio.] Tertius vſusfructus:] quo quidem B dicitur quis habere ius vtendi ac fruendi rebus alicuius, ſalua earum ſubſtantia; vt habetur ff. de vſufr. & Inſt. eod. tit. vt qui habet vſumfructum agri vel horti, poteſt non ſolum fructus edere, ſed etiam vendere, & agrum vel hortum alteri locare. Quartus eſt [nudus vſus,] quo quis habet ius vtendi rebus alienis ſalua earum ſubſtantia, non tamen fruendi. Itaq; vt habetur Inſt. de Vſu & habi. minus iuris eſt in vſu, quam in vſufru- C ctu. Namq; ille vti dicitur, cui tantum illis veſci licet, vel ſua alere armenta; non tamen illa aliter diſtrahere poteſt, vt vendere fructus, aut agrum locare. Quintus eſt [locatio] (paſſiuam intellige) quæ eſt acceptio rerum mobilium: quas non ſolum reddere tenetur is, cui locatio fit; ſed etiam pro vſu earum ſatisfacere. Sextus eſt [conductio,] quæ eſt acceptio rerum immobilium ſub certo pretio: quas etiã reſtituere tenetur is, qui eas precio D utendas accepit. Septimus [depoſitum,] ſeu potius [actio deponendi,] qua res alicui traditur, non ad vſum, ſed ad conſeruationẽ. Octauus eſt [pignoris acceptio] cum res traditur non ad vſum, ſed cum obligatione reſtituendi, ſoluto eo, cuius gratia pignus accipitur. Nonus eſt [fideiuſſio,] cum fit promiſſio ſoluendi reddẽdique aliquid pro alio, ſi modo ille non ſoluat. Decimus eſt [promiſſio ſimplex,] quam videlicet non antecedit petitio E promiſſionis. Vndecimus eſt [ſtipulatio,] quæ eſt promiſſio alicuius præcedente promiſſionis petitione. Duodecimus eſt [tranſactio,] quæ eſt concordia circa rem litigioſam, ſeu ĩ qualis præceſſit. Deniq; pacta omnia & cõuentiones pertinent ad iuſtitiã cõmutatiuã, omneſq; cõtractus innominati: quales ſunt, Do vt des, Facio vt facias, Do ut facias, Facio vt des.

AR-

ARTICVLVS IIII.

De partibus potentialibus iuſtitiæ.

IAm verò potentiales partes Iuſtitiæ hæ potiſſimum numerantur: religio, pietas, obſeruantia, obedientia, veritas, gratitudo, liberalitas, affabilitas, amicitia.

Religio eſt [virtus, qua quis rectè afficitur ad Deum colendum ac venerandum.] Eius duo ſunt actus interni; Deuotio, & Oratio: externi ſex; Adoratio, Sacrificium, Votum, Iuramentum, Adiuratio, Laus. Deuotio, [eſt actus voluntatis paratæ ad præſtanda ea, quæ ad Dei cultum & gloriam ſpectant.] Oratio, [eſt petitio decentium a Deo.] Adoratio, [eſt qua non ſolum mente, ſed externa etiam corporis ſignificatione Deo reuerentiam exhibemus.] Sacrificium latè ſumptum, quod varias ſpecies continet. [eſt oblatio, qua Deo aliquid exterius offertur, ad eum placandum: ſiue vt eius nos imperio ſubditos eſſe profiteamur.] Votum, eſt deliberata promiſſio de aliquo bono facta Deo.] Iuramentum, [eſt quo Deũ vt teſtem aſſumimus in alicuius rei confirmationem.] Adiuratio, [eſt inuocatio diuini nominis, qua quempiam deprecãdo aut compellando ad aliquid faciendum non faciẽdumve inducimus.] Laus, eſt aſſumptio diuini nominis in vocali cantu.

Pietas, [eſt per quam ſanguine coniũctis, patriæq; beneuolis officia & cultum exhibemus.] Obſeruantia, [eſt, qua dignitate præſtantibus honorẽ cultumq; deferimus.] Obedientia, [eſt qua voluntas prompta & facilis redditur ad ſuperiori præcepta implẽda.] Veritas [eſt qua quis verbis & factis talem ſe demõſtrat, qualis in ſe eſt.] Gratitudo, [eſt qua ijs, qui de nobis bene meriti ſunt, gratiam non ſolum habemus & agimus, ſed etiã cum poſſumus referimus.] Liberalitas, [eſt, qua quis diſpenſat pecunias in vſus bonos, ſibi ſuiſq; & alijs.] Intellige autem nomine pecuniarum omnia, quæ ſimili

A æſtimantur, vt declarat Ariſt. lib. 4. Eth. cap. 1. Affabilitas, [eſt qua quis in communi hominum conſuetudine & congreſſu mediocriter, & vti decet, ſe habet, ſtudetq; quatenus poteſt omnibus benigne obſequi.] Amicitia, [eſt qua aliqui mutuam apertamq; beneuolentiam habent, & ſe viciſſim bonis affici volunt, ob aliquod bonum, & non ob ſolam iucunditatem.] Definitionem hanc pertractat Ariſt. lib. 8 Eth. cap. 2. Vnde licet colligere

B diſcrimen inter affabilitatem & amicitiam. Namq; affabilitas eſt tam erga notos, quam ignotos: amicitia erga notos duntaxat. Item affabilitas in ſermone & vitæ conſuetudine verſatur: amicitia potiſſimum in affectu. Ait verò Ariſtoteles, amicitiam non eſſe propter ſolam iucunditatem vtilitatemve, ſed propter bonum virtutis: quia amicitia, quæ alia cõmoda & emolumenta conſectatur, vera ſolidaq; amicitia non eſt.

C

QVAESTIO II.

De Fortitudine.

ARTICVLVS I.

Quid ſit Fortitudo: qui eius actus.

D

DE Fortitudine diſputat Plato lib. 21. qui inſcribitur Laches. Ariſt. li. 3 Eth. a ca. 6. D. Ambroſ. li. 1. de Offic. à c. 35. D. Aug. l. de beata vita. Philo Iudæus li. 1 allegor. D. Tho. 2. 2. q. 123. Aduerte in primis, Fortitudinem dupliciter ſumi. Vno modo, vt importat quandam animi firmitatem

E conſtantiam ad honeſtas actiones obeundas: qua ratione eſt communis conditio cuiuſlibet virtutis: quia, vt docet Ariſtoteles 2. Eth. capit. 4. virtutis eſt, firmiter immobiliterque agere. Secundum hanc vſurpationem agit D. Gregor. de Fortit. lib. 7. Moral. cap. 9. Alio modo accipitur Fortitudo, prout deſignat firmitatem animi in ſuſcipiendis periculis laboribuſq;

bu ſq;

buſq; perferendis. Quo modo eſt ſpecialis virtus, vendicans pro obiecto timoré & audaciam, quæ in prædictis rebus exiſtunt. Proindeq; definitur ab Ariſt. lib. 2. Eth. cap. 7. & lib. 3 ca. 6 [mediocritas circa metum & audaciam,] hoc eſt, virtus, quæ in metu & audacia moderandis poſita eſt. Vnde intelliges, fortitudinem reſidere in appetitu iraſcendi: quandoquidé metus & audacia ad iſtiuſmodi appetitú pertinent.

Fortitudo quid.

Duo actus fortitudinis.

Sunt autem duo actus fortitudinis, ſuſtinere & aggredi. Nam cum fortitudo circa audaciam & timorem verſetur: timorem reprimit, difficultatem ſuſtinendo; audaciam verò aggrediendo moderatur. Ex his autem duobus præſtantior eſt ſuſtinentia, quam aggreſſio: vt docet Ariſtoteles lib. 3. Eth. ca. 9. Etenim magis arduum eſt timorem reprimere (quod fit ſuſtinendo) quàm audaciam refrenare, quod aggrediendo fit. Nam ipſum periculum, quod eſt obiectum audaciæ, & timoris, cum ex ſe conferat aliquid ad reprimendam audaciam; nihil tamen iuuat ad cohibendum ſed ad augendum potius timorem.

Inter particulares verò actus fortitudinis principé locum obtinet martyrium. Nam fortitudinis eſt, firmare animum in bono contra timorem: martyr autem firmatur in bono fidei ac religionis, contra timorem rei omnium acerbiſſimæ maximeq; formidoloſæ, videlicet mortis.

Obiectio.

Quod ſi quis objiciat, martyrium videri potius actum charitatis, quam fortitudinis: iuxta illud Ioannis 5. [Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam ſuá ponat quis pro amicis ſuis.] Tum etiam quia eſt actus omnium virtutum perfectiſſimus; cæteris autem virtutibus excellentior eſt charitas. Occurrendum, martyrium eſſe actum fortitudinis, tanquam eius a qua immediate & vt à ſuo proprio motiuo ſeu habitu elicitur; charitatis autem tanquam illius, à qua vt à motiuo principali, ac per modum virtutis imperantis progreditur. Ac ſecundum hanc poſteriorem conſiderationé attribui charitati, eſſeque præſtantiſſimum actú omnium virtutum, & in quo perfectio charitatis maximé eniteſcit: propterea quod tunc quiſque maiorem ſui amoris ſignificationem det, cú eius quem amat cauſa rem ſibi chariorem contemnit, qualis eſt vita, quam homines inter omnia alia præſentis vitæ bona plus amant. Lege D. Cyprianum in Ep. ad martyres, & confeſſores, D. Aug. in lib. de ſancta virginitate.

Solut.

A

ARTICVLVS II.

De partibus fortitudinis.

HAbet fortitudo partes integrantes potiſſimum quatuor: fiduciam ſeu magnanimitatem, magnificentiam, patiétiam (ad quam ſpectat longanimitas) & perſeuerantiam (ad quam pertinet conſtantia) Harum numerus ita colligitur. Actus fortitudinis, vt ſuprà diximus, duo ſunt, aggredi & ſuſtinere. Ad aggrediendum verò duo ſunt neceſſaria: vnum ad animi præparationem. ob quam ponitur [fiducia] ſeu [magnanimitas] qua quis parato promptoq; animo eſt, ad res arduas & difficiles aggrediendas. Vnde fiducia ſiue fidentia, vt Cicero l. 2. de Inuent. definit, [eſt, per quam magnis & honeſtis in rebus multum ipſe animus in ſe fiduciæ certa cum ſpe collocauit. Exigitur quoq; alterum in aggrediendo, idq; ad operis adminiſtrationem. nimirum vt animus in re, quam ſemel eſt aggreſſus, non ſuccumbat. Ob idq; additur [Magnificentia: [quæ, vt idem autor explicat, [eſt rerum magnarum & excelſarum, cum animi ampla quadam & ſplendida propoſitione, agitatio, & adminiſtratio.] Porrò ſi hæ duæ virtutes ad materiam fortitudinis peculiarem, vt ad mortis pericula, referantur, erunt partes integrantes Fortitudinis: quia ſic ipſam Fortitudinem quaſi integrant & componunt. Quod ſi alias ſpectent materias, in quib. minor eſt difficultas, vt magnos ſumptus & honores: erunt tunc partes Fortitudinis potentiales: propterea quod non in ſe includunt totam Fortitudinis vim & poteſtatem: & tamen ad perfectum illius habitum exiguntur. ſic; magnanimitatem circa magnos honores verſari affirmat Ariſtoteles lib. 4. Eth. ca. 3 magnificentiam verò

C

D

E

circa

circa magnos ſumptus eod. lib. cap. 2.

Iam verò ad alte-ū fortitudinis actū, videlicet ad ſuſtinendum duo ſimiliter requiruntur. Alterum eſt, ne animus propter impendentium malorum difficultatem triſtitia frangatur: & ob id conſtituitur [Patientia.] quæ, vt Cicero loco ante citato definit. [eſt honeſtatis aut vtilitatis cauſa rerum arduarum ac difficilium voluntaria & diuturna perpeſſio.] Huic autem iungitur [Longanimitas: qua quis res magnas, quæ procul ſunt, ſperat.] Vnde fit, vt Longanimitas cum Magnanimitate, ſecundum quam quis res magnas, quibus dignus ſit, deberi ſibi (citra omnē tamen iactantiam) iudicat, magnam habeat cognationem. Conuenit tamen cum patientia, quia diuturna rei magnæ exſpectatio triſtitiam parere conſueuit: ad quam ęquo animo ferendam patientia indigemus. Alterum, quod ad prædictum actum requiritur, eſt, ne ex diuturna rerum difficilium perpeſſione ab incepto animus deſiſtat: ideoq́; [perſeuerantia] additur, quæ definitur [in ratione bene conſiderata ſtabilis & perpetua permanſio.] Perſeuerantiæ denique iungitur [conſtantia:] quæ inter ſe partim conueniunt, partim differunt. conueniunt, quatenus beneficio vtriuſque in bono aliquo permanemus: differunt, quia perſeuerantia reſiſtit difficultati, quæ ex diuturnitate temporis oritur, conſtantia verò difficultati, quæ ex aliquouis externo impedimento proficiſcitur. Hæ quoque duæ virtutes ſi ad ſpecialem fortitudinis materiam referantur, erunt partes quaſi integrantes fortitudinis ſi ad res alias difficiles, in quibus tamen minus eſt negotij, erunt partes potentiales eiuſdem, videlicet à fortitudine diſtinctę; & tamen ei coniunctæ, ſicuti ſecundariæ principali: vt explicat D. Thomas in 2. 2. q. 128. art. 1.

Partes autem fortitudini ſubiectæ nullæ traduntur, quia verſatur circa materiam valde ſpecialem, quæ plures virtutes ſpecie diſtinctas conſtituere nequit. vt eodem loco S. Thomas docet.

QVÆSTIO III.

De Temperantia.

ARTICVLVS I.

Quid ſit temperantia, & quæ eius partes integrantes.

DE temperantia differuit Plato in Charmide, Ariſtoteles l. 3. Eth. à c. 10. & lib. 1. mag. Moral. ca. 22. D. Ambroſius lib. 1. Offic. à c. 43. Clemens Alexan. lib. 2 Strom. D. Iſidor. lib. Etym. Seneca lib. de quatuor virtut. D. Thom. in 2. 2 quæſt. 141. Porrò quemadmodū fortitudo circa timorem & audaciam, præcipuè vero circa mortis pericula verſatur: ita & temperantia in voluptatibus ſenſuum & doloribus moderandis poſita eſt; ſed præcipue in temperandis tactus & guſtus delectationibus, quæ maiores ſunt. Itaq; temperantia ex doctrina Ariſtotelis l. 3. Eth. c. 10. ſic definitur: [Temperantia eſt mediocritas circa dolores.]

Sunt autem partes temperantiæ quaſi integrantes duæ: verecundia, & honeſtas. Verecundia, de qua Ariſtot. lib. 4. Eth. c. 9. licet propriè virtus non ſit, quia paſſioni magis quam habitui ſimilis eſt; virtus tamen appellatur ea ſignificatione, qua quidquid in humanis actibus, vel affectibus laudabile eſt, virtutum dicimus: quæ hunc in modum definitur ab Ariſtotele loco citato: [Verecundia eſt metus quidam dedecoris & infamiæ:] quo nimirum ad id, quod turpe & temperantiæ contrarium eſt, fugiendum inducimur. [Honeſtas verò eſt excellentia quædam honore digna ob ſpiritualem pulchritudinem, qua quis id, quod turpe & indecorum eſt, repellit.

AR-

ARTICVLVS II.

De partibus ſubiectis & potentialibus temperantiæ.

PArtes têperãtiæ ſubiectæ quatuor numerantur: abſtinentia, ſobrietas caſtitas, & pudicitia. Quarum duæ priores in ijs voluptatibus, quę cibo & potu capiuntur, mediocritatem conſtituunt: posteriores verò duę in ijs, quæ ad generationem pertinent. De quibus D. Thomas in 2.2.q.141.& ſeq. Igitur Abſtinentia; [eſt virtus, quæ in ciborum delectatione mediocritatem conſtituit.] Sobrietas [eſt virtus, quæ delectationes potus moderatur. Caſtitas [eſt uirtus, quæ Veneris concupiſcentiam rationis moderamine cohiber.] Ea verò triplex eſt: virginalis, vidualis, & matrimonialis. Pudicitia eſt [virtus cohibens voluptates eas, quæ reperiuntur in Venereorũ ſignis:] qualia ſunt impudici aſpectus & oſcula.

Potentiales autem partes temperantiæ, decem potiſſimum ſunt: Continẽtia manſuetudo, clementia, modeſtia, humilitas, ſtudioſitas, moderatio, eutrapelia, ornatus, ſimplicitas. Continentia, de qua Ariſt. lib. 7. Ethic. [eſt per quam prauis ac vehementibus cupiditatibus ad tactum ſpectantibus aliquis reſiſtit. Sic autem ſumpta continentia non eſt perfecta uir-

A tus, vt alibi monuimus. Manſuetudo, de qua Ariſtoteles lib. 4. Eth. cap. 5. [eſt virtus, quæ iram moderatur.] clementia [eſt virtus, quę externis punitionibus modum adhibet.] Cum hac iungitur Miſericordia, [quæ eſt virtus, qua alienę miſeriæ, quantum poſſumus, ſubuenimus] Itaque diſſident clementia & miſericordia: quod ad illam ſpectet, pœnarum ſubſtractione: ad hanc, beneficiorum collatione alicuius miſeriæ ſubuenire. Mode-
B ſtia [eſt virtus, quæ circa mediocres honores moderandos verſatur.] Humilitas [eſt virtus, quæ hominis cupiditatem cohibet, ne in res magnas & excelſas immoderatè tendat, ſed potius ad infimas ſe deijciat.] Studioſitas [eſt virtus, quæ ſciendi cupiditatem temperat [Moderatio, quæ modeſtia etiam dicitur, [eſt virtus, quę corporis motum geſtumq; componit.] Eutrapelia [eſt virtus, qua quis in ludis & iocis moderatè atque, vt decet
C ſeſe habet] Ornatus [eſt virtus, quæ corporis habitum veſtitumq; moderatur.] Huic adiungitur Simplicitas, [quæ nimiæ in hiſce rebus inquirendis & concinnandis ſollicitudini modum ponit.] Ex quibus etiam iam patet, qui ſint actus Temperantiæ.

Hæc curſim breuiterq; hoc loco dicta ſint quæ ſi enucleate, & prout rerum dignitas poſtulat, explicanda forent, haud dubie multò longiores eſſemus, quam neceſſaria, & ob eas cauſas quas alibi expoſuimus affectata breuitas patiatur.

INDEX

SVPERIORVM DISPVTATIONVM, & Quæſtionum, in Ethica Ariſtotelis ad Nicomachum.

DISPVTATIO I.
De Bono.

Quæſtio I. Vtrum bonũ rectè definiatur, id quod omnia appetunt. pag. 1
II. Vtrum omnis appetitio feratur in bonum. 7
III. De diuiſione boni in cõmune. 9

DISPVTATIO II.
De Fine.

Quæſtio I. Vtrum finis & bonum idem ſint. 11
II. Vtrum omni ac ſoli naturæ intellectuali conueniat, agere propter finem. 15
III. Sitne aliquis vltimus finis humanarum actionum, an non. 17

DISPVTATIO III.
De Felicitate.

Quæſtio I. Vtrum felicitas conſiſtat in bonis externis. 19
II. Vtrum felicitas conſiſtat in bonis corporis 23
II. Vtrum beatitudo conſiſtat in animi operatione. 27
IIII. Vtrum ad felicitatem externa bona reliquantur. 33

DISPVTATIO IIII.
De tribus principijs humanarum actuum: Voluntate, Intellectu, & appetitu.

Quæſtio I. Vtrum omnes actus humani à libera voluntate proficiſcantur. 35
II. Vtrum voluntas intellectum, an intellectum volũtatem moueat. 38
III. Vtrũ voluntas moueat omnes alias potẽtias ad actus ſuos exercendos. 41
IIII. Vtrum appetitus moueat voluntatem. 48

DISPVTATIO V.
De bonitate & malitia humanarum actionum in genere.

Quæſtio I. Vtrum bonitas & malitia humanarum actionum petenda ſit ab obiecto, an non. 49
II. Vtrum bonitas & malitia humanarũ actionum pendeat etiã à circumſtantijs. 54

DI-

DISPVTATIO VI.

De affectibus animi, qui Paſſiones vocantur.

Quæſtio I. An appetitus ſenſitiuus rectè diuidatur in concupiſcibilē & iraſcibilem. 57

II. An vterque appetitus ſenſitiuus in corde ſedem habeat. 63

III. Vtrum definitio paſſionis rectè ſe habeat. 65

IIII. Vtrum paſſiones cadant in animum ſapientis. 68

V. Vtrum animi paſſiones rectè à Philoſophis numerentur. 70

DISPVTATIO VII.

De Virtutibus in commune.

Quæſtio I. Vtrum definitio Virtutis rectè ſe habeat. 71

II. Vtrum virtus moralis in medio critate conſiſtat. 76

III. Vtrumne virtutes homini naturales ſint, an eas propriis actibus acquirat. 80

IIII. Vtrum virtutes morales ſint inter ſe connexæ 83

V. Vtrum in appetitu ſenſitiuo aliqua virtutes inſint. 88

VI. Sitne apta virtutum diuiſio, an non. 95

DISPVTATIO VIII.

De Prudentia.

Quæſtio I. Vtrum prudentia rectè ab Ariſtotele definita ſit. 97

II. Vtrum actus prudentiæ eiuſq; partes rectè tradantur. 100

DISPVTATIO IX.

De reliquis Virtutibus moralibus.

Quæſtio I. de Iuſtitia. 105

II. De Fortitudine. 110

III. De Temperantia. 114

INDEX

PRAECIPVARVM RERVM, Quæ Superioribus in Ethica Ariſtotelis ad Nicomachum continentur.

Actus.

Actum dici humanum dupliciter. 36 c
Actus humani proficiſcuntur a libera hominis voluntate. 37 a
Actus, quos ſomniantes & mente capti edunt, licet ſint hominis, non tamen dici humanos 37 a
Actus humani num bonitatem & malitiam ab obiecto capiant. 49 c
Actus humanus, in commune ſpectatus dividitur in bonum malum & indifferentem 53 a b
Actus humanus in ſingulari indifferens ad bonum & malum non datur 53 c
Vnus idemq; actus internus num ſucceſſivè bonus & malus eſſe queat. 56 d
Actus perfectior habitu 28 c
Actuum moralium honeſtas non eſt reducenda ad infectilia Mathematica. 78 e
Actus prudentiæ qui 100 e
Actus temperantiæ qui. 110 b
Actus fortitudinis qui. 110 a

Appetitus.

Appetitus innatus vel elicitus. 5 e
Appetitus innatus triplex. 6 a
Appetitus ſenſitivus quo ſenſu dicatur inclinari ad malum. 6 e
Quo appetitu omnia bonum appetunt 7 a
Appetitus num poſſit in malum tendere. 8 d
Appetitus ſenſitivus num poſſit per ſe movere membra, abſque motione voluntatis. 47 a
Appetitus quo pacto à voluntate moveatur. 45 c
Appetitum ſenſitivum rectè dividi in concupiſcibilem & iraſcibilem 59 a
Appetitus concupiſcibilis nobilior iraſcibili. 59 d
Appetitus iraſcibilis miniſter concupiſcibilis. 60 a
Appetitus concupiſcibilis obiectum 60 b
Appetitus ſenſitivus cur duplex, cum intellectivus vnus ſit 62 e
Appetitus iræ & concupiſcentiæ reſident in corde, non tamen in eadem eius parte. 64 e
Appetitum concupiſcibilem vbi collocarit Plato. 63 b
Appetitus ſenſitivus motus ſemper habet adiunctam corporis tranſmutationem. 66 b
In appetitu ſenſitivo quæ virtutes inſint. 89 d

Bonitas & bonum

Bonitas & malitia humanorum actuū vnde petenda 49 c
Bonitas & malitia humanorum actuum, cur pendeat a circumſtantiis. 54 c
Bonum an rectè definiatur, id quod omnia appetunt. 1 a
Boni variæ definitiones. ibid.

Bonum

Bonum quid formaliter ſignificet. 5.a
Bonum & perfectum quo differant ibid.
Bonum qua ratione dicatur diffuſiuum ſui. 5 b
Num in bonum omnis appetitio feratur 6 b
Bona animi. 27 e
Boni variæ diuiſiones 9 e
Bonum & finis quo differant. 11 c
Bonum & malum morale ſunt differentiæ eſſentiales actuum humanorum. 51 e
Bonum arduum obiectum appetitus iraſcibilis. 59 e
Bonum quodlibet particulare, eſt quædam participatio ſummi boni. 20.c

Circumſtantiæ.

Circumſtantiæ humanarum actionũ quot ſint. 54 b
Circumſtantiæ vnde dictæ. ibid
Numerus actuum non eſt circumſtantia. 55.a
Circumſtantiarum quædam notabiliter augent bonitatem vel malitiam actionum moralium quædam non 55 c
Quænam circumſtantiæ ſpecie differant. 55 d
Circumſtantiæ mutans ſpeciem non eſt circumſtãtia reſpectu actus cui ſpeciem tribuit. 56 b

Felicitas.

Felicitas quid ſit. 19 d
Veterum diſſenſio circa felicitatem. 20 d
Felicitatem non conſiſtere in diuitijs. 22 a
Non in potentia. 22 c
Non in honore. 22 e
Non in gloria ſeu fama. 25.a
Non in bonis corporis. 24 e
Non in voluptate. 26 b
Felicitas conſiſtit in operatione animi 27 e
Quæ ſit hæc operatio. 29 d
Felicitas ſupernaturalis huius vitæ in quo ſit poſita. 30 a
Felicitas ſupernaturalis alterius vitæ in quo conſiſtat 29 e
Felicitas naturalis huius vitæ duplex. 31 d
In quo vtraque conſiſtat. ibid.
Felicitatis definitio ab Ariſtotele tradita. 32 a
Ad felicitatem politicam quo pacto externa bona requirantur. 35 a

Finis.

Finis & bonum quo diſcrepent. 13 d
Finis & bonum quot modis inter ſe comparari queant 13 a
Agere propter finem quo modo ſoli naturæ conueniant 15.e
Agere propter finem, quo modo ſoli naturæ intellectuali competat 16 b
Res cognitionis expertes vt tendant in finem. 16 c
Dari aliquem finem vltimum humanarum actionum. 17 d
Finis duplex, obiectiuus & formalis. 17.a
Omnis appetitio tendit in finem vltimum. 16 b
Non eſſe incommodum dari progreſſum infinitum in finibus accidentaliter ſubordinatis. 20 a

Fortitudo.

Fortitudo dupliciter ſumitur 110 d
Fortitudinis preſsè acceptæ definitio. 111 a
Fortitudinis duo principes actus. 111 b
Fortitudinis actus martyrium. 111 e
Fortitudinis partes integrantes. 112 b
Fortitudinis partes potentiales. 112 a
Fortitudo non habet partes ſubiectas. 113.e

Habitus.

Habitibus ad tria indigemus. 73 c
Repentina ex habitu. ibid.
Ratio habitus ex intrinſeca ratione conuenit virtuti. 74 c
Non in habitu, ſed in operatione felicitas conſiſtit. 28 d
In naturalibus nobilior eſt actus habitu. 28.e
Habitus vitioſus non concurrit per ſe ad actionem ſtudioſam. 78 c
Habitus honeſti in appetitu duo præſtant munia. 78 d
Habitus fortitudinis & temperantiæ non ſunt in Angelis. 92 d
Habitus virtutum moralium in beatis. 93 b
Habitus virtutum intellectualium. 94.a

Ius & Iuſtitia.

Ius quid. 105 d
Ius quotuplex. ibid.
Iuſtitiæ dignitas. 105 b
Iuſtitiæ quid ſit. ibid.
Iuſtitiæ partes integrantes. 106 e
Iuſtitiæ partes ſubiectæ. 107 b
Iuſtitia remuneratiua & punitiua. 107 d
Iuſtitia commutatiua. ibid

Iuſti

Iuſtitia commutatiuæ actus. 108 à
Iuſtitiæ partes potentiales. 109 a
Iuſtitia reſidet in voluntate. 88.b

Mediocritas.

Mediocritas duplex. 77 a
In mediocritate virtus. 77 d
Mediocritas aliter in iuſtitia, atque in cæteris virtutibus ſpectanda. 78.c
Mediocritas virtutum non eſt in indiuiſibili, vt Stoici putabant. 77 d
Mediocritas iuſtitiæ. 78 d

Paſſio.

Paſſio quot modis accipiatur. 65 c
Paſſio pro affectione appetitus ſenſitiui quo pacto definiatur. 67.a
Paſſiones non propriè ad appetitum rationalem pertinere. 161 d
Paſſiones non eſſe iudicia opinionemve, vt Chryſippus aiebat. 67 b
Paſſiones etiam in animum ſapientis cadere, contra Stoicorum dogmata. 69 a
Peripateticorum & Stoicorum diſſenſio de paſſionibus animi. 68 d
Paſſione e virtum ſint ægritudines. 70 a
Paſſiones quid ſint. 71.a
Quæ paſſiones pertineat ad appetitum concupiſcibilem, quæ ad iraſcibilem. 77 a

Prudentia.

Prudentiæ encomium. 97 c
Prudentiæ definitio. 97 d
Prudentiæ habitus practicus 98 b
Prudentiæ cur non ſubſit falſum. 99 b
Prudentia circa quam veritatem verſetur. 100 a
Prudentiæ actus tres præcipui 100.c
Prudentia non ſtatuit finem virtutibus. 100 d
Prudentiæ actus ſex. 101 b
Prudentiæ partes integrantes 103.c
Prudentiæ partes ſubiectæ, & potentiales. 104 a
Prudentiæ vinculo nectuntur virtutes morales. 86.b.
Prudentia circa internos actus præcipuè verſatur. 94.d

Temperantia.

Temperantiæ obiectum. 104 c
Temperantia quid ſit. 161.d
Temperantiæ partes integrantes. 114.d.
Temperantiæ partes ſubiectæ. 115.b
Temperantia partes potentiales 115 a
Temperantia reſidet in appetitu concupiſcibili. 88 b
Temperantiæ actus. 116.c

Virtus.

Virtutis definitio tradita ab Ariſtotele explicatur. 73 a
Virtus ex ſua intrinſeca ratione eſt habitus, contra Scotum. 74 c
Virtutum habitibus ad tria indigemus. 73.c
Virtus moralis conſiſtit in mediocritate. 76 c
Virtutes quo ſenſu dici poſſint eſſe aut non eſſe homini naturales. 81 b
Virtutum variæ diuiſiones. 94 a
Virtutes acquiſitæ. 96 b
Virtutes infuſæ. ibid.
Virtutes acquiſitæ noſtris actibus comparantur 81.d
Virtus moralis vnde dicta. 94 c
Dãtur virtutes morales infuſæ per ſe. 96 d
Virtutum moralium triplex gradus. 83.a
Virtutes morales inter ſe connexæ 86 b
Virtutes morales num inter ſe æquales ſint. ibid.
Virtutum moralium quædam perficiunt hominem ſecundum communem vitæ ſtatum, quædam non. 87 b
Quę virtutes hæreant in appetitu ſenſitiuo, quæ non. 89 d
Virtutum diuiſio in intellectuales & morales. 93 d
Virtutum intellectualium aliæ contemplatiuæ aliæ practicæ. 94 a
Virtutes practicæ quæ ſint. ibid.
Virtutes ſpeculatiuæ quæ. 94.c
Virtutes cardinales quatuor Paradiſi fluminibus ſignificata. 95 d
Philoſophia moralis non eſt perfecta virtus 93 a

Voluntas.

Voluntas vnum è principijs humanorum actuum. 35
A voluntate eſt formalis libertas, licet radix libertatis ſit in intellectu 38 a
Non omnes actiones voluntatis ſunt immanentes. 43 b
Voluntas quo pacto moueat intellectũ 44 b
Voluntatem quomodo intellectus moueat, 39 b

39 b
Voluntate intellectus nobilior. 40.d
Voluntas nihil appetit, niſi quod ei ab intellectu proponitur. 41 b
Nõ omnis intellectus actioni praire motum voluntatis. 41.a
Voluntas mouet actiuè alias potentias quæ ſuapte natura eius imperio ſubduntur. 41 e
Non tamen eas mouet per aliquam præuiã excitationem. 42.c
Voluntas mouet alias potentias, concurrendo cum illis tanquam cauſa vniuerſalior. 42.e
Voluntas vt mouet ſenſus internos. 43.e
Voluntas vt mouet appetitum ſenſitiuum. 44 e
Voluntas ordinarie non mouet appetitum ſenſitiuum immediatè. 45 e
Voluntas vt mouet membra externa. 46 a
Voluntas num membra externa moueat abſque interuentu appetitus ſenſitiui. 46.c
Voluntas quando mouet appetitum per redundantiam. 45.e
In voluntate quæ virtutes inſideant. 88.b

Voluptas.

Veterum dogmata de voluptate. 25.c
Qui in Voluptate felicitatẽ poſuerint. ibid.
Refellitur hic error. 25.d
Voluptatem parit habitus. 73.

FINIS.